

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜZİK ANABİLİM DALI

GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ali Erman AKSARAY

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Gülden Filiz ÖNAL

Temmuz-2018
KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜZİK ANABİLİM DALI

GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ali Erman AKSARAY

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Gülden Filiz ÖNAL

Temmuz-2018
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Dr. Öğretim Üyesi Gülden Filiz ÖNAL Danışmanlığında Ali Erman AKSARAY Tarafından Hazırlanan “Geleneksel Sohbet Toplantıları Üzerine Bir Araştırma” isimli bu çalışma, jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Bilimleri Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

27/08/2018

Prof. Dr. Türker EROĞLU (Başkan)

Dr. Öğretim Üyesi G. Filiz ÖNAL (Danışman)

Dr. Öğretim Üyesi Hamit ÖNAL (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Geleneksel Sohbet Toplantıları Üzerine Bir Araştırma adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

27/08/2018

Ali Erman AKARAY

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

İnsan yaradılış gereği sosyal bir varlıktır. Duyguları ve ihtiyaçları onu toplumla iç içe yaşamaya yöneltir. Doğum, ölüm, düğün, kutlama, eğlenme gibi olgular, insanlara kaynaşma ve paylaşma olanağı sunduğu gibi birlik ve beraberliği pekiştirerek bireye toplumu oluşturan en önemli unsur olduğunu da öğretir. Zamanla geleneksel boyut kazanan bu tür olgular, bireylerin ve hatta toplumların başta kültürel bakımdan olmak üzere birbirlerini tanımalarına yardımcı olurlar.

İnsanları bir araya getiren geleneksel ritüellerden birisi de “Geleneksel Sohbet Toplantıları”dır. Kökeninin yüzyıllar öncesine dayandığı belirtilen ve belli kurallar çerçevesinde yapılan sohbet toplantıları, uzun kış gecelerinde insanların bir araya gelip hoşça vakit geçirmelerinin yanında sohbet, oyun, ikram ve müzik gibi başlıklar altında verdiği öğretilerle “Halk Mektebi” olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmaya başlamadan önce yedi bölgeyle örneklendirdiğimiz “Geleneksel Sohbet Toplantıları”nın müzik bölümünü incelemek için yola çıkmıştık. Ancak araştırma ilerledikçe, toplantıların sohbet, oyun, ikram ve müzik bölümlerinin birbirinden koparılamayacak bir bütün oluşturduğunu fark ettik. Bu durum ise bize toplantıların bir bütün olarak ele alınması gerekliliğini gösterdi. Çünkü gördük ki müzik, çoğu toplantıların başlamasından bitimine kadar vazgeçilmez önemli bir unsurdur.

İncelediğimiz konu gelenekle ilgili olduğu için olabildiğince eski kaynaklara ulaşmaya çalıştık.

İlk aşamada, konuyla ilgili kitap, dergi, gazete vb. basılı kaynakları incelemeye aldık ve ülkemizde bu konuyla ilgili kaynak kitap konusunda büyük bir boşluk olduğunu fark ettik. Arşivlerden konuyla ilgili gazete ve eski tarihlerde basılan dergilere ulaştık.

İkinci aşama olarak; tez, makale, bildiri vb. çalışmaları inceledik ve gerekli verileri topladık.

Son olarak da ulaşamadığımız ya da yeterli kaynak olmadığını düşündüğümüz durumlarda uzman görüşüne başvurduk. Bu anlamda Gümüşhane, Elazığ ve Kütahya yöresi sohbet toplantıları ile ilgili ayrıntılı bilgiye ulaşmak için kaynak kişilerle görüşmeler yaptık ve bu görüşmeleri “içerik analizi” şeklinde yorumladık.

Bu zorlu süreç içerisinde bilgi ve deneyimleriyle bana daima destek olan, motivasyonumu diri tutan, araştırmanın her evresinde büyük bir sabırla beni yönlendiren, yol gösteren kıymetli hocam ve danışmanım Sayın Dr. Öğretim Üyesi Gülden Filiz ÖNAL’ a sonsuz saygı, sevgi ve şükranlarımı sunarım.

Çalışma aşamasında desteklerini esirgemeyen, zamanlarından çalmama rağmen bu durumu daima hoşgörüyle karşılayan kıymetli eşim ve meslektaşım Özlem, kızım Elif Naz ve ailemizin yeni üyesi Zeynep Duru’ya sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çalışmanın Kütahya Gezekleri ile ilgili bölümünde emeği geçen meslektaşım Erhan Bozkurt’ a, bilgi, deneyim ve tecrübelerini bizden esirgemeyen kaynak kişilere ve teknik konularda yardımcı olan değerli büyüğüm, meslektaşım Serdar Demircan’a en içten duygularla teşekkür ederim.

Bu çalışma, kızım Zeynep Duru’nun doğumu gibi sevinçli bir olayın yanında Kütahya Gezekleri ile ilgili görüşme yaptığımız kaynak kişi Şaban Şükrü Sarı’nın 05.07.2017 vefat etmesi gibi üzücü bir olaya da şahitlik etmiştir.

Günümüzde pek çok kültürün unutulmasından yakınan Sarı, bizlere “Bu kültürün yaşatılması adına üzerinde yaptığınız çalışmalardan dolayı Allah razı olsun” diyerek teşekkürlerini sunmuştur. Bu ve benzeri çalışmalar, yukarıda da belirttiğimiz üzere, kaynak kişilerin ebedi âleme geçmeden, kaybolmaya yüz tutmuş bilgi ve varsa belgelerin gün yüzüne çıkarılması bakımından çok önemlidir. Bu anlamda şair Şaban Şükrü Sarı’ya yüce Allahtan rahmet, sevenlerine ve yakınlarına sabırlar diliyorum.

Ali Erman AKSARAY

GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ÖZ

İnsanlar arasında sosyal dayanışmayı sağlayan ve ağırlıklı olarak sohbet ve eğlenceye dayalı bir geleneksel kültür unsuru olan Sohbet Toplantıları, ülkemizin farklı bölgelerinde, farklı isim ve uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırma ile yedi bölgeyi temsil ettiği düşünülen rastgele belirlenmiş yedi Sohbet Toplantısının özellikleri ortaya konmaktadır. Ayrıca Sohbet Toplantılarında yer alan müziğe ait bölümün daha ayrıntılı incelenmesi de amaçlanmıştır. Araştırma, somut olmayan kültürel mirasın korunması, güvence altına alınması, gelecek kuşaklara aktarımının sağlanması ve bu amaçla çalışma yapacaklara kaynak oluşturması bakımından önemlidir. Araştırma, nitel bir çalışma olup, kaynak tarama ve görüşme modeli kullanılmış ve görüşme sonuçları içerik analizi ile yorumlanmıştır. Toplantılarda asıl amacın sohbet etmek olsa da, ikram, oyun ve müziğin vazgeçilmez unsurlar olduğu, sosyal dayanışma, yardımlaşma ve eğitim kurumları misyonuyla, yardıma muhtaç ve ihtiyaç sahiplerini de gözettiği en önemli sonuçlardandır.

Anahtar Kelimeler: UNESCO, Gelenek, Sohbet Toplantıları, Müzik, Kültürel Miras.

A STUDY ON TRADITIONAL SOHBET MEETINGS

ABSTRACT

Enabling social solidarity and being predominantly based on conversation and fun, Sohbet Meetings come into sight in different regions of our country with different names and practices as a traditional cultural element. The present study reveals the characteristics of the seven Sohbet Meetings, which are selected with a method of random sampling and are considered to represent the seven regions. Furthermore, this study aims to explore in more detail the category belonging to music which is a part of Sohbet Meetings. The present study is significant in terms of safeguarding of the intangible cultural heritage, securing it, and provision of transmission to future generations as well as providing a resource for researchers who aim to study about the issue. This qualitative study employs literature review and interview method; moreover, qualitative data of the interviews were analyzed and interpreted on the basis of content analysis. Even though the primary objective of these meetings is to chat and converse, the fact that treating, playing and music are indispensable elements and regarding needy and indigent people with missions of social solidarity, cooperation, and educational institutions are among the most important findings of this study.

Keywords: UNESCO, Tradition, Sohbet Meetings, Music, Cultural Heritage.

KISALTMALAR

age.	: Adı geen eser
Akt.	: Aktaran
C	: Cilt
st. syf.	: eşitli sayfalar
GTHM	: Geleneksel Türk Halk Mziği
GTSM	: Geleneksel Türk Sanat Mziği
KK	: Kaynak Kişi
KTM	: Klasik Türk Müziği
S	: Sayı
SOKÜM	: Somut Olmayan Kültürel Miras
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
THM	: Türk Halk Müziği
TSM	: Türk Sanat Müziği
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür rgt)

TABLÖLAR ve HARİTALAR DİZİNİ

Tablo 1. Konya Oturaklarında başlangıç için türkü sırası ve makamları

Tablo 2. Konya Oturaklarında ikinci bölüm için türkü sırası ve makamları

Tablo 3. Konya Oturaklarında üçüncü bölüm türkü sırası ve makamları

Tablo 4. Konya Oturaklarında çalınan başlıca türkülerin makamlara göre dağılımı

Harita 1. İç Anadolu Bölgesi Sohbet Toplantıları Haritası

Harita 2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Sohbet Toplantıları Haritası

Harita 3. Marmara Bölgesi Sohbet Toplantıları Haritası

Harita 4. Akdeniz Bölgesi Sohbet Toplantıları Haritası

Harita 5. Ege Bölgesi Sohbet Toplantıları Haritası

Harita 6. Karadeniz Bölgesi Sohbet Toplantıları Haritası

Harita 7. Doğu Anadolu Bölgesi Sohbet Toplantıları Haritası

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	i
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
KISALTMALAR.....	v
TABLOLAR ve HARİTALAR DİZİNİ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii

BÖLÜM I

1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu ve Alt Problemler.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	4
1.3. Evren ve Örneklem.....	5

BÖLÜM II

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
---------------------------	---

BÖLÜM III

3. İLGİLİ KAYNAKLAR.....	10
3.1. Kitaplar.....	10
3.2. Tezler.....	11
3.3. Makaleler.....	13
3.4. Bildiriler.....	14

BÖLÜM IV

4. YÖNTEM.....	18
----------------	----

BÖLÜM V

5. BULGULAR VE YORUMLAR

5.1. Konya Oturakları.....	20
5.1.1. Konya Oturaklarında Davet.....	26
5.1.2. Konya Oturaklarında İkram.....	26
5.1.3. Konya Oturaklarında Oyun.....	28
5.1.4. Konya Oturaklarında Müzik.....	29
5.2. Şanlıurfa Sıra Gecesi.....	36
5.2.1. Sıra Gecesinde İlk Toplantı.....	38
5.2.2. Sıra Gecesinde Seyir.....	40
5.2.3. Sıra Gecesinde Sohbet.....	41
5.2.4. Sıra Gecesinde Oyun.....	42
5.2.5. Sıra Gecesinde İkram.....	42
5.2.6. Sıra Gecesinde Müzik.....	44
5.3. Balıkesir (Dursunbey) Barana Toplantıları.....	48
5.3.1. Baranada İlk Toplantı.....	53
5.3.2. Baranada Seyir.....	54
5.3.3. Baranada Sohbet.....	54
5.3.4. Baranada Müzik.....	55
5.3.5. Baranada Oyun.....	58
5.3.6. Baranada İkram.....	59
5.4. Burdur Ziyafet Toplantıları.....	61
5.4.1. Ziyafette Seyir.....	63
5.4.2. Ziyafette İkram.....	64
5.4.3. Ziyafette Müzik.....	65
5.4.4. Ziyafette Oyun.....	67
5.5. Kütahya Gezek Toplantıları.....	69
5.5.1. Gezekte Seyir.....	75
5.5.2. Gezekte İkram.....	75

5.5.3. Gezekte Sohbet.....	77
5.5.4. Gezekte Müzik.....	78
5.5.5. Gezekte Oyun.....	80
5.6. Gümüşhane Herfene Toplantıları.....	82
5.6.1. Herfenede Seyir.....	85
5.6.2. Herfenede İkram.....	86
5.6.3. Herfenede Sohbet.....	88
5.6.4. Herfenede Oyun.....	89
5.6.5. Herfenede Müzik.....	89
5.7. Elazığ Kürsübaşı Toplantıları.....	93
5.7.1. Kürsübaşında Sohbet.....	95
5.7.2. Kürsübaşında Müzik.....	96
5.7.3. Kürsübaşında Oyun.....	102
5.7.4. Kürsübaşında İkram.....	106

BÖLÜM VI

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	108
KAYNAKÇA.....	121
EKLER.....	131

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Toplumların benliklerini koruması ancak kültürüne sahip çıkmaları ile güçlenir. Bir kültürün oluşmasında ve toplumların kimlik kazanmasında en önemli olgulardan biri ise sahip olunan geleneklerdir. Gelenekler, geçmişten gelen güçleri ile kuşaktan kuşağa aktararak çoğaltılmakta ve yaptırım güçlerini sürdürmektedirler. Bu özellikleri nedeniyle, gelecek kuşaklar için korunması gerekli olan kültür varlıkları olarak kabul görmektedirler (Turhan, 2013: 7).

Kültür; yapısında barındırdığı din, dil, tarih, edebiyat, sanat, müzik vb. konulardan ele alındığında çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Bahsedilen konulara ait olay ve olguların paylaşarak kabul görmesi sayesinde kültürel unsurlar ortaya çıkar ve sürekliliği sağlandığında ise kalıcılık kazanır. Bu sayede toplumda zengin bir kültür birikimi oluşur. Kültür, birleştirici ve bütünleştirici gücü sayesinde insanların birbiriyle kaynaşip kenetlenmesine katkı sağlar.

Gökalp’a göre kültür, “Bir milletin dinî, ahlaki, akli, estetik, lisanî, iktisadi ve fennî hayatlarının ahenkli bir bütünüdür” (1975: 27).

“Kültür sözcüğü dört anlamda kullanılmaktadır: Bilim alanında uygarlık; beşeri alanda eğitim sürecinin ürünü; estetik alanda güzel sanatlar ve maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda üreme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirme” (Güvenç, 1994: 96).

Mehmet Kaplan (2010), “kültür, bir topluluğu, bir cemiyeti, bir milleti millet yapan ve onu diğer milletlerden farklı kılan hayat tezahürlerinin tümüdür” der. Hayat tezahürleri, her milletin kendi özüne ait olan ve bu özü yansıtan millî ve manevi değerlerdir.

Clifford Geertz (1973: 89) kültürü “simgelere dönüştürülmüş olarak tarih içinde aktarılan bir anlamlar kalıbı; insanların, aracılıklarıyla yaşam hakkındaki bilgilerini ve yaşama dönük tutumlarını birbirlerine ilettikleri, sürekli kıldıkları ve geliştirdikleri simgesel biçimlerde anlatım kazandırılan (önceki kuşaklardan) kalıt

(miras) alınmış bir kavramlar sistemi” olarak tanımlamaktadır (Akt.: Burke, 2006: 53).

Kültür, bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü, sanatı, inançları, örf ve adetleri, anlayış ve davranışları ile onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşünüş tarzıdır. Topluma bir kimlik kazandıran, dayanışma ve birlik duygusu verdiği toplumda düzeni de sağlayan maddi ve manevi değerlerin bütünüdür (Erişim1).

Kültür toplumsaldır. Kişi, içinde yaşadığı toplumun kültüründen soyutlanamaz. Kültür tarihseldir, uzun bir yaşam dilimi içinde olgunlaşır. Kültür bir yaşam biçimi, bir toplumsal davranıştır. Bu olgu da bir süreç içinde bir tarih çanağında oluşur (Artun, 1996: 12).

Kültür mirası, insanlığın ortak mirasıdır. Her millet hatta her uygarlık dil, kültür, tarih mirasıyla dünyada yerini alır. Bireylerin kökleşmesi ve toplumsallaşması, bu mirasın içinde gerçekleşir. Kültür mirasları geçmişin tanıklarındır, bu yönleriyle geleceğin şekillenmesinde etkindir. Halk kültürü ürünleri halk arasında mayalandığı için, halkın kültür yapısını ve dokusunu ortaya koyarlar. Halk kültürü toplumsal yaşamda birlikteliği pekiştirici, dayanışmayı arttırıcı özelliklerini sürdürerek bir işlev üslenir, halkın kendi kültürüyle yabancılaşmasını önler. Halk kültürü ürünlerinin halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından Türk kültürünün korunmasında, yaşatılmasında önemli işlevleri vardır. Halk kültürü, uygarlıkların yaratıcısı olan insanların kimlik ve kişiliğinin temel belirleyicisidir (Günay, 1999).

Halk kültürü; toplumsal yaşamda uyum sağlayıcı, birlikteliği pekiştirici, dayanışmayı arttırıcı özelliklerini sürdürerek bir işlev üslenir ve kendi kültürüyle yabancılaşmayı önler. Halk kültürü ürünlerinin halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından Türk kültürünün korunmasında, yaşatılmasında önemli işlevleri vardır. Halk kültürü, her uygarlığın yaratıcısı olan insanların kimlik ve kişiliğinin temel belirleyicisidir (Günay, 1999: 24).

Halk kültürü, kültür varlığının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Halk kültürü yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, kuşaktan kuşağa aktararak

günümüze gelmiş bir değerler bütünüdür. Sözlü gelenekte yaşatılan ürünlerle beslenen halk kültürünün özünde, bağlı bulunduğu kültüre ait örnek değerler ve ahlak anlayışı vardır. Halk kültürü ürünleri, toplumsal ve kültürel birlik oluşturan ortak ve kültürel özellikleri bulunan toplulukların ürünleridir. Türk halk kültürü ürünlerine, Türk toplumunun sağduyusu, günlük hayatı, dini, geleneği, dünya görüşü, beğenisi yansır.

1.1. Problem Durumu ve Alt Problemler

Bu çalışmada, ülkemizde geleneksel bir boyut kazanan Geleneksel Sohbet Toplantıları ve bu toplantıların seyrine ilişkin genel bir araştırma yapılmıştır.

Somut Olmayan Kültürel Miras UNESCO tarafından; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar biçiminde tanımlanmaktadır.

Kuşaktan kuşağa aktarılan bu miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur.

Somut olmayan kültürel miras, özellikle aşağıdaki alanlarda belirir:

- ✓ Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, atasözleri, masallar, fıkralar vb.),
- ✓ Gösteri sanatları (Karagöz, meddah, kukla, halk tiyatrosu vb.),
- ✓ Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler (nişan, düğün, doğum, Nevruz, vb. kutlamalar),
- ✓ Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi vb.),

- ✓ El sanatları geleneği (dokumacılık, nazar boncuğu, telkâri, bakırcılık, halk mimarisi) (Erişim 33).

Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesi ise “Geleneksel Sohbet Toplantılarının Seyri Nasıldır ?” olarak belirlenmiştir. Toplantıların hemen hemen tamamında yer alan müziğe ait bölümler ise daha detaylı incelenmiştir. Literatür çalışması sonucunda elde edilen verilerden çıkan sonuçlara göre ise alt problemler belirlenmiştir. Belirlenen alt problemler şunlardır:

- Konya Sohbet Toplantılarında (Konya Oturakları) seyir nasıldır?
- Şanlıurfa Sohbet Toplantılarında (Sıra Gecesi) seyir nasıldır?
- Balıkesir Sohbet Toplantılarında (Barana) seyir nasıldır?
- Burdur Sohbet Toplantılarında (Ziyafet-Maşala) seyir nasıldır?
- Kütahya Sohbet Toplantılarında (Gezek) seyir nasıldır?
- Gümüşhane Sohbet Toplantılarında (Herfene) seyir nasıldır?
- Elazığ Sohbet Toplantılarında (Kürsübaşı) seyir nasıldır?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnsanlar arasında sosyal dayanışmayı sağlayan ve ağırlıklı olarak sohbet ve eğlenceye dayalı bir geleneksel kültür unsuru olan Sohbet Toplantıları, ülkemizin farklı bölgelerinde, farklı isim ve uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma ile yedi bölgeyi temsil ettiği düşünülen rastgele belirlenmiş yedi Sohbet Toplantısının özellikleri ortaya konmaktadır. Elde edilen bulgular sonucunda çalışmanın örneklemini oluşturan toplantıların benzer ve farklı yönleri de ortaya çıkarılmış olacaktır. Ayrıca birçoğunun içinde yer alan müziğe ait bölümün daha ayrıntılı incelenmesi de amaçlanmıştır. Bu amaçla; Konya Sohbet Toplantılarında “Konya Oturakları”, Şanlıurfa Sohbet Toplantılarında “Sıra Gecesi”, Balıkesir

Sohbet Toplantılarında “Barana”, Burdur Sohbet Toplantılarında “Ziyafet/Maşala”, Kütahya Sohbet Toplantılarında “Gezek”, Gümüşhane Sohbet Toplantılarında “Herfene” ve Elazığ Sohbet Toplantılarında “Kürsübaşı” adıyla anılan toplantıların seyirlerine ait bilgiler aktarılmıştır.

Çalışma; Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatının (UNESCO) Paris’te 29 Eylül-17 Ekim 2003 tarihleri arasında toplanan 32.Genel Konferansı’nda “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” (SOKÜM) kapsamında da belirtildiği gibi, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma, kimlik saptama, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar, bu kültürel mirasın farklı yönlerinin canlandırılması bakımından önemlidir. Bir diğer önemi ise toplu çalma-söyleme geleneği ile ilgili verileri ortaya koymasıdır. Ayrıca bu alanda yapılacak çalışmalara kaynak teşkil etmesi bakımından da önemlidir.

1.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, SOKÜM içinde yer alan Geleneksel Sohbet Toplantıları, örneklemine ise ülkemizde coğrafi olarak belirlenmiş yedi bölgeyi temsil ettiği düşünülen ve rastgele seçilmiş yedi Sohbet Toplantısı oluşturmaktadır.

BÖLÜM II

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Türk kültürü belirli bir coğrafyayla sınırlandırılmayacağı için Türklerin göçüp yerleştikleri, devlet kurup egemen oldukları ülkelerin tümünü kapsamaktadır. Türkler İslamiyet'ten önce o günkü inanç sistemlerine, kültür ve geleneklerine bağlı halk kültürü ürünlerine sahipti. Bugünkü halk kültürü ürünlerinde, eski inanış ve geleneklerin izlerini bulmak mümkündür. Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra halk kültürü ürünleri yeni özle İslami renge bürünerek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Yeni kültür gereği mitlerle örülü destan dönemi ürünleri İslami öğelerle beslenerek yeniden yapılanmıştır. İslamiyet öncesi çeşitli inanç sistemlerinden etkilenen Türkler, her kültürde olduğu gibi semavi bir dine geçerken, eski inançlarının bir bölümünü yeni dine taşıyıp onun kalıplarına uydurmuşlardır (Erişim 2).

Gerek geçmişte gerekse günümüzde Türk toplumunun başta gelen özelliklerinden biri de, hemen her fırsattan faydalanarak çok güzel ve orijinal yardımlaşma ve sosyal dayanışma örnekleri ortaya koymuş olmasıdır. Bu örneklerin en güzellerini, başta yağmalı toylar, akrabalar arası ziyafetler ve misafir ağırlama gibi vesilelerle ortaya koydukları adet ve geleneklerde bulmak mümkündür. Ayrıca yağmalı toylar ve ziyafetler tertipleme yalnız hükümdarlara mahsus bir iş değildi. Devlet idaresinin çeşitli kademelerinde vazife alan idareciler de diğer varlıklı kimseler de, zaman zaman gerek kendi mesai arkadaşları ile maiyetlerinde bulunanlara, gerekse dostlarına, halka ve bilhassa fakir fukaraya ziyafetler verirlerdi (Genç, 1982: 175).

Türk milletinin hayatında sosyal yardımlaşma ve dayanışma her devirde önemli bir yer tutmuştur. Orhun Kitabelerinde Bilge Kağan'ın "Açları doyurdum, çıplakları giydirdim. Yoksul milleti zengin kıldım." derken; Türk devletinin ve "kut" sahibi hakanın ilk görevinin halkın refahını sağlamak olduğunu ifade etmektedir.

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma anlayışı, İslâmiyet'in kabulünden sonra güçlenerek devam etmiştir. Çünkü İslâm; sosyal adaletin tahakkuku için birçok prensipler koymuş, "insanların en hayırlısı, insanlara en çok faydalı olanlardır." anlayışıyla, sosyal yardımlaşmaya ibadet ruhu kazandırmıştır. Türklerin Anadolu'ya gelişi ve yerleşimi ile canlanan sanat ve ticaret, bu coğrafyada yaşayanların kendi esnaf ve sanat kuruluşlarına çeki düzen vererek rekabete yönelmelerine sebep olmuştur. Oluşan bu rekabet ortamı zaten var olan dayanışmayı, dostluğu, birbirleri

ile kenetlenerek örgütlenme çalışmalarını hızlandırmış ve bu teşkilat 13.y.y. da “Ahî Evran” tarafından yapılandırılmıştır (Eroğlu ve Köktan, 2015: 339-348).

“Ahi” kelimesi Arapça bir kelime olup “kardeşim” anlamına gelmektedir. Kelimenin kökeni hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüşse de ünlü Fransız Türkolog J. Deny, Eski Türkçedeki eli açık, cömert, yiğit anlamlarına gelen “akı” kelimesiyle ilişkilendirmiştir. (Soykut, 1971: 26, Akt: Ayva, 2017: 164).

Ahilik toplumsal yapının düzenli bir biçimde işlemesi, gelişmesi ve dinî ve etik kuralların dışına çıkmadan fertler (esnaflar, ahiler, halk, vb.) arasındaki dayanışmayı arttıran sosyal bir kurumdur (Ayva, 2017: 165).

Ahilik birliği; köylere kadar yayılan örgütleriyle, millî birliği ve bütünlüğü, sosyal dayanışma ve yardımı temel ilke olarak benimseyen, dostluk ve kardeşlik havası içinde, toplumsal ahlâk kurallarına sıkı sıkıya bağlı, millî bir toplum kurmayı amaçlayan, yurt ekonomisinde temel ihtiyaç maddelerini en kaliteli, en ucuz biçimde üretmeyi öngören millî bir örgüt biçimi idi (İvgin, 1996: 71, Akt. Eroğlu ve Köktan: 2015: 341).

Batılı Türkologlar Ahiliğin kökenlerini doğuda, özellikle de Araplar arasında 11. yüzyılda başlayan fütüvvet kuruluşuna dayandırmışlardır. Ancak Ahiliğin, fütüvvetten farklı olarak ve Anadolu Türklerinin şekillendirdiği bir sivil toplum kuruluşu olarak geliştiği konusunda hemfikirdirler (Şimşek 2002: 46).

Yaşamak için yaşatmanın gerekliliğine inanılan Ahilikte, her fert toplumun bir parçası olarak kabul edilmiş ve bir insanın rahatsızlığının bütün toplumu rahatsız edeceği düşüncesi daima hâkim olmuştur. Komşusu aç iken tok yatanın ağır bir dille suçlandığı bu düşünce sisteminde, sosyal adalet ve dayanışmanın önemli bir yeri bulunmaktadır. 13. yüzyılda ortaya çıkmış olan Ahilik; Anadolu Selçuklu Devleti’nin son dönemlerinde sosyal düzenin sağlanmasında ve Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda etkin olmuş, manevi harcını oluşturarak günümüzdeki kooperatif, sendika, sigorta ve bankaların fonksiyonlarını yüklenen ve özellikle İslami iş ahlâkını yayan ve benimseten bir kurum ve teşkilat olmuştur. Doğruluk, dürüstlük, yardımlaşma ve toplumsal dayanışma, sosyal adalet ile iş ve meslek ahlâkının esas alındığı, İslam ahlâkı çerçevesiyle, Türk milletinin tarihinden ve sosyal-kültürel

geçmişinden izler taşıyan bir halk birliğini temsil etmiştir (Anadol, 1991: 74, Akt. Eroğlu, Köktan: 2015: 341).

Ahilerin, Anadolu'nun hemen her şehir, kasaba ve hatta büyük köylerine kadar inen yaygın bir teşkilatı vardır (Ekinici, 1990: 23).

Köy odalarının kurulmasındaki düşünceler Ahilerin “Elin açık olacak, düşkünlere yardım için; kapın açık olacak, konuk olmak isteyenler için; sofran açık olacak, yoksullara, muhtaçlara yemek yedirmek için” (Çağatay, 1997: 83) anlayışına karşılık gelmektedir. Köy odalarında misafir ağırlamanın yanında toplanıp sohbet edildiği, belirli konular hakkında görüşmeler yapıldığı ve oyunlar oynandığı da görülmektedir. Genellikle köyle ilgili tarım ve hayvancılık üzerine sohbet edilir, fikir alışverişi yapılır. Bu durum Ahilerin toplanıp dünya konularından konuşmalarına benzemektedir. Ahi zaviyelerinde, yemekli toplantılarda yemekten sonra sohbetler edilir, oyunlar oynanırdı (Çağatay, 1990: 77).

Eski Türklerde, Toy, Şölen gibi adlarla görebildiğimiz, işleyişinin belli usul ve törelere göre belirlendiği toplantıların, günümüzde, Anadolu dışındaki Türk Dünyası Coğrafyasında da yaşatıldığı görülmektedir. Doğu Türkistan'dan Makedonya'ya kadar çeşitli Türk Topluluklarında, özellikle kış geceleri, haftanın belli günlerinde periyodik olarak sürdürülen, disiplinli ve kurallı toplantıların zaman içerisindeki derinliği ve mekân içerisindeki yaygınlığı, farklı coğrafyalarda farklı topluluklar tarafından gerçekleştirilen toplantılarda hiyerarşik düzenin, disiplinin, kuralların, içerik itibarıyla aynı kökten beslenen bir ağacın dallarıymışçasına benzerlik göstermelerini beraberinde getirmiştir.

Anadolu'da, “Sohbet” başlığı altında toplayacağımız toplantıların yörelere göre değişen isimleri şu şekildedir: Çankırı, Gerede, Tarhala'da “Sohbet”, “Sopet”, “Firittim”, Balıkesir Dursunbey'de “Barana,” Safranbolu, Bartın, Kütahya, Kastamonu, Bolu ve Konya'da “Muhabbet”, “Gezek”, “Sıra”, “Perde”, “Erfane”, “Arfana”, “Birikme”, “Oturak”, Van'da “Oturmah”, Ankara'da “Cümbüş”, Antalya, Isparta'da “Kef”, “Keyif (Ataman, 1994:41) Sıra Gecesi, (Akbiyık, 2006:75) “Sıra Oturması” (Düzgün, 1999:16) “Harefene” (Akbiyık, 2006:114) Gezek (Salün, 2002:15-45), “Harfane Geceleri” (Akbiyık, 2006:350), “Velim Geceleri” (Güldoğan,2011:98) “Arfana”, “Harfana” (Turhan, Tan, 2001: 42). Ülke

sınırlarımızın dışında ise, Kırgızistan’da “Coro Bozo” (Arstanbek, 2004: 74-79), Doğu Türkistan’da “Meşrep” (Rahman, 1996:26), Bulgaristan’ın Yassenkovo Kenti’nde, “Muhabbet” (Hasan, 1998:46), Özbekler’de “Geşdek” (Cenikoğlu, 2004:66), “Kırım Karay Türklerinde ise “Konuşma” (Altınkaynak, 2004:62) adlarıyla anılmaktadırlar (Akt: Ekim, 2012: 2-3).

BÖLÜM III

3. İLGİLİ KAYNAKLAR

3.1. Kitaplar

Mehmet Tahir SAKMAN (2001) “Dünden Bugüne Konya Oturakları” adlı kitabında, Konya Oturaklarını bütün özellikleri ile ortaya koymaktadır. Sakman, bu kitabın oluşumundaki en önemli kaynağın babası Mazhar Sakman olduğunu belirtmektedir. Sakman’a göre babası, eski Oturakların son tanıklarındandır. Babasından aldığı bilgileri, babasının vefatından sonra sohbet arkadaşları ile zenginleştirip, onlardan edindiği bilgilerin kaybolup gideceği korkusuyla bu eseri yazdığını belirtmektedir. Sakman, “ Dünden Bugüne Konya Oturakları” adlı kitabında Oturakların tarihçesini, insan unsurlarını, Oturak mutfağını, Oturak oyunlarını, yeni nesil Konya Oturağı, Oturak müziği vb. konuları başlıklar altına almış ve detaylarıyla anlatmıştır.

Mustafa SALÜN (2001) “Kütahya Gezek Geleneği ile Törellerimiz Oyunlarımız” adlı kitabı, bu alanda yazılmış önemli bir kaynak kitaptır. Salün, 25 yıldır Gezek geleneğinin içinde, müzisyen kimliği ile bizzat bulunduğu ve Gezek geleneğinin Kütahyalıların hayatında başlı başına bir özellik taşıdığından söz etmektedir. Yazar, yıllardır yaşatılan Gezek geleneğinin şimdiye kadar kimse tarafından kaleme alınmamış olması, sanayileşen ve modernleşen toplumun, kendine has özellikleri olan Gezek geleneğini unutabileceği korkusuyla kitabı yazdığını belirtmektedir. Kitapta Gezek geleneğinin çeşitleri, kuralları, sohbetleri, ikramları, oyunları, müzikleri vb. unsurlarından ayrıntılarıyla açıklanmasının yanında, Kütahya folkloruna ait diğer öğelerden de bahsedilmektedir.

Abuzer AKBIYIK (2006) “Şanlıurfa Sıra Gecesi” adlı kitap Sıra Gecesi ile ilgili yazılan en önemli kaynaklardan birisi olup, konu ile ilgili birçok çalışmaya da referans olmaktadır. Akbıyık, çocukluk yıllarında babası ile birlikte Sıra Gecelerine katıldığını, lise yıllarında ise kendi arkadaşları ile sıra grubu oluşturduğunu, sıra gezdiğini ve birçok sıra grubunun başkanlığını yürüttüğünü belirtmektedir. Sahada yetişmiş biri olmasının yanında araştırmacı yazar kimliği de taşıması yönüyle

Akbıyık, önemli bir kaynak kişi olarak değerlendirilebilir. Akbıyık kitabında çeşitli yerlerde yayınlanmış yazılarından, kitap, dergi, gazete, televizyon ve radyo programlarının arşivlerinden faydalandığını belirtmektedir. Bunun yanında Sıra Gecelerinde müzik icra eden Tenekeci Mahmut, Cülhe Mahmut Hafız, Dede Osman, Halil Hafız, Ahmet Hafız, Akif Hoca, Yusuf Bilgin, Mustafa Şahin, Dellek Mahmut Hafız, Şevki Hafız, Kazancı Bedih gibi müzik ustalarını bizzat dinleyip, Sıra Gecelerinde icra edilen müzik hakkında bilgiler alıp kitabına aktardığını belirtmektedir. Ayrıca kitapta Sıra Gecelerinin tarihçesinden, kavramlarından, kurallarından, sohbetlerinden, ikramlarından, oyunlarından, ekonomik, politik, sosyolojik ve eğitim işlevlerinden de ayrıntılarıyla bahsetmektedir.

Metin EKİCİ vd. (2013) “Somut Olmayan Kültürel Miras Barana Dursunbey-Balıkesir” isimli kitap bir ekip çalışmasıdır ve birinci basımı 2011 tarihlidir. Bir araştırma projesinin ürünü olan kitapta Barana Geleneği sekiz bölümde incelenmiştir.

Metin EKİCİ “Somut Olmayan Kültürel Miras Geleneksel Sohbet Toplantıları: Ahilik, Sıra Gecesi, Kürsübaşı ve Barana”,

Selami FEDAKÂR “Dursunbey Barana Geleneği”, Mustafa GÜLTEKİN “DUFAD ve Barana Geleneğinin Güncel Durumu”,

Sıtkı Bahadır TUTU “Barana Geleneğinde Müzik”, Neslihan ERTURAL “Dursunbey Barana Geleneğinde Halk Oyunları”,

Pınar DÖNMEZ FEDAKÂR “Dursunbey Barana Geleneğinde Yemek”,

Neslihan ERTURAL “Dursunbey Barana Geleneğinde Seyirlik Oyunlar”, ile “Dursunbey Halk Oyunları ve Giysileri” konularını ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

3.2. Tezler

Mehmet Emin DEDE (2012) “Anadolu Erkek Toplantılarının Halk bilimsel İncelenmesi” adlı tez çalışmasında erkek toplantılarını iki bölüm altında incelemiştir. Birinci bölümü, “Anadolu Erkek Toplantılarının Tarihi Gelişim Süreci” başlığı altında incelemiş ve bu başlık altında geçmişte erkek toplantıları, ahilik ile ilgili değerlendirmeler, bir boş zaman değerlendirme unsuru, Türkistan kaynaklı

değerlendirmeler, Anadolu erkek toplantılarının Türk dünyasındaki uzantıları, günümüzde erkek toplantıları konularını açıklamıştır. Tez Çalışmasının ikinci bölümünü ise “Anadolu Erkek Toplantılarının Yapısal Unsurları” başlığıyla ele almış ve bu ana başlık altında “Toplantının adlandırılması, zaman ve süre, mekân, eğlence, halk edebiyatı ürünleri, oyunlar, giyim kuşam ve süslenme, yiyecek ve içecekler, müzik, dans ve çalgılar” konularını alt başlıklar halinde açıklamıştır.

M. Agâh BIYIKOĞLU (1997) “Afyon Gezekleri” adlı tez çalışmasını üç bölüm altında incelemiştir. Girişte, Afyon’un tarihçesini, siyasi konumunu, düşünce ve kültür hayatını ele almıştır. Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın amaçlarını, sınırlılıklarını, varsayımları ve yöntemini açıklayan Bıykoğlu, ikinci bölümde ise “Türk Kültüründe Gezek Geleneği” başlığı altında, Anadolu coğrafyasında benzerlik gösteren sohbet toplantılarını kısaca açıklamaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünü tez konusu olan “Afyon Gezekleri” oluşturmaktadır. Bu bölümde Afyon’da uygulanan Gezek geleneği ile ayrıntılı bilgiler vermektedir. Gezeklerin tarihçesi, günümüzdeki Gezek türleri, Gezeklerin kuruluşu ve işleyişi, Afyon Gezeklerinde ikramlar, eğlenceler vb. ritüelleri ayrıntılarıyla açıklamaktadır. Ayrıca, Afyon Gezeklerinin sosyal, kültürel, eğitim, eğlence, sosyal dayanışma ve yardımlaşma gibi fonksiyonlarının yanında, sosyal değişim etkilenmesinden de bahsetmiştir.

Mete CAN (2009) “Şanlıurfa Sıra Gecesi Geleneği” adlı tez çalışmasında, geleneği detaylarıyla anlatmaktadır. Halk mektebi olarak bildiğimiz Şanlıurfa Sıra Gecelerinin bir takım maddi kaygılar sebebi ile yozlaştırılarak, bütünlüğünün bozulmaya yüz tuttuğu vurgulanmıştır. Kaynak tarama ve bilirkişilerle karşılıklı görüşme yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışma, 5 bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde Şanlıurfa’nın coğrafi konumu ve adının kaynağı ele alınırken, Şanlıurfa’nın İslamiyet öncesi, Osmanlı dönemi ve kurtuluş savaşı sonrasındaki durumu anlatılmıştır. İkinci bölümde Şanlıurfa’nın müzik yaşantısı, müziğinin teması, çalgıları, icra biçimi, makam geleneği, derlemeleri ve bu derlemelere kaynak olarak gösterilen ustaları, üçüncü bölümde Sıra Gecelerinin kuralları ve müzik kültürü ile ahilikle olan ilişkisi, dördüncü bölümde Sıra Gecelerinin vazgeçilmez ikramları ve tatları hakkında bilgi verilmiştir. Beşinci ve son bölümde ise Sıra Gecelerinin zaman içerisinde geçirmiş olduğu olumlu ve olumsuz değişikliklerle

beraber değerli üstatların Sıra Geceleri ile ilgili yazmış oldukları yazılara yer verilmiştir.

Bedrettin AKAR (2013) “Afyonkarahisar İli Sandıklı İlçesi Yâren Geleneği” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Yâren kültürü, medeniyetimizin en önemli değerlerinden biridir. Yârenlik Geleneği, kadim Türk örfü ve âdetlerinin yanında İslâmî ve tasavvufî ahlak ile şekillenmiştir. Yârenliğin temelinde ahilik ve fütüvvet kültürü vardır. Sandıklı Yârenleri, bu değerler üzerine kurulmuş bir teşkilattır. Bu çalışma ise Sandıklı Yârenlerini ve geleneklerini tüm yönleriyle ele alan bir çalışmadır. Çalışmanın birinci bölümünde Türk dünyasının ortak değeri olan yâren geleneği, ikinci bölümde tüm yönleriyle Sandıklı Yârenleri, Yâren geceleri ve eğlenceleri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde Sandıklı Yârenlerinin meclis dışındaki çeşitli hizmetleri ve toplumsal faydaları, dördüncü bölümde yârenlik geleneğinin sahip olduğu genel konumu, sonuç bölümünde ise yâren kültürünün önemi ve bu kültürün yaşatılması için yapılması gerekenlerden bahsedilmiştir.

3.3. Makaleler

Erol EROĞLU, Yavuz KÖKTAN (2015: 339-348) “Ahilik Kültürü ve Geleneksel Sohbet Toplantıları” isimli çalışmasında; toplum yararına hizmet yapmış sivil toplum kuruluşlarının en eski bir modeli olan Ahilik teşkilatı ve halkın eğitiminde önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmada, günümüz sosyal yaşamı için gerekli olabilecek düzenlemeler araştırılırken tarihimizde yaşamış bir sistemden yararlı olabilecek bir kısım düzenlemelerin çıkarılabileceği düşünülmelidir. “Ahilik prensipleri ve Ahilik sosyal yapısı” incelenerek toplumumuza yararlı olacak sonuçların günümüz şartlarına uyarlanabilir olarak ortaya konması yararlı olacaktır sonucuna varılmıştır.

Kadir ÇAYIR (2011: 79-92) “Çankırı Yaran Meclisinde Bağlamanın Rolü” isimli çalışmasında; Anadolu’nun birçok bölgesinde yaşatılmakta olan kendine özgü gelenekleri ile Çankırı ilinde de yaşayan yaran meclisi ve sohbetlerinden bahsedilmiştir. Yaran meclislerinde müziğin ve türkülerin icrası sırasında “bağlama” çalgısının rolü ve önemi vurgulanmıştır. Çankırı Yaran meclislerinin meşk bölümünde kullanılan çalgılara bakıldığında keman, cümbüş, ud, kanun, klarnet, darbuka, def, zilli maşa, kaşık gibi çalgıların bulunması değişkenlik gösterirken,

Yaran meclislerinin değişkenlik göstermeyen ve her mecliste kesinlikle bulunan çalgısının “bağlama” olduğu sonucuna varılmıştır.

Zehra ÜNLÜ (2017: 504-514) “Ahilik Kùltürü ve Bir Araya Gelme ve alma Söyleme Geleneği: ankırı ve şanlıurfa’nın Karşılařtırılmalđ Örneği” isimli çalışmasında, Ahilik geleneğinin tarihi boyutu ve günümüze nasıl ulaştığı konusundaki bilgilere yer vermiş, Ahiliğin içinde yer alan sohbet kùltürünün boyutları ele alınmıştır. Yâran ve Sıra Gecesi toplantılarının geçmişteki özellikleri ile bugün devam eden özellikleri arasında bağlantı kurulmuş, bugünkü durumuna ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Çalışmada, “Yâran Meclisi”nin ve “Sıra Gecesi”nin toplumsal, ahlaki yönlerinin yanı sıra; icra edilen müziklerine, makamlarına, işleyiş biçimlerine kadar her türlü boyutuna yer verilmiş, böylece her iki topluluğun da benzer ve farklı yönlerine ulaşılması için araştırmaya gidilmiştir.

Ali YAKICI (2010: 94-100) “Somut Olmayan Kùltürel Mirasın Somut Mekânı: Konya Barana Odaları” isimli çalışmasında, somut olmayan kùltürel miras unsurlarından biri olan Barana kùltürü ve bu kùltürün icra edildiği mekânları ele almaktadır. Genellikle gençler ve yetişkinler arasında sosyal dayanışmayı sağlayan ve temelde eğlenceye dayalı bir geleneksel kùltür unsuru olan Barana’nın, Türkiye’nin farklı bölgelerinde aynı adla anılmakla birlikte, icra töreleri, sosyokùltürel ortamı ve icra mekânları bakımından küçük farklılıklar gösterdiği belirtilmektedir. Çalışmanın konusunu oluşturan Konya’da Barana, dün olduğu gibi bugün de halka kapalı olarak icra töresini uygulamakta, icrasını gerçekleştirirken de kendine özgü bir biçimde oluşturduğu kùltürel ortam ve kapalı mekânları tercih etmektedir sonucuna varılmıştır.

3.4. Bildiriler

Türker EROğLU (1996: 197-203) “Nevşehir ve Elazığ’da Sıra Odaları ve Kürsübaşı Sohbetleri” isimli çalışmasında, Sıra Odaları ve Kürsübaşı Sohbetlerini Nevşehir ve Elazığ’daki örnekleriyle inceleyerek karşılaştırmaya çalışmıştır.

Nevşehir ve Elazığ’da geçmişte önemli fonksiyonları bulunan Kürsübaşı Sohbetleri, Sıra Odaları Sohbetleri ve Cemaat Odalarının benzer özellikler gösterdiği ancak

özellikle Kürsübaşı Sohbetlerinin Elazığ'da erkekler tarafından, Nevşehir'de ise kadınlar tarafından düzenlendiği ifade edilmiştir. Elazığ'da musiki icrasının ağırlıklı ve kurala dayalı olduğu belirten Eroğlu, bu durumu Elazığ'ın geçmişte ve günümüzde bir kültür merkezi olmasına bağlamaktadır. İnsanımızın, iletişim cihazlarının yaygınlığına rağmen geçmişten gelen gelenekleri farklı şekillerde de olsa sürdürdüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Attila ÖZDEK (2016: 195-210) “Konya Oturağı ve Müzik Dinamikleri” isimli çalışmasında Konya Oturağı'nın müzik dinamikleri, Oturaklara bizzat katılmış kişilerin yazılı, basılı ve elektronik kaynaklar yoluyla tespit edilmiş görüşleri ve alana özgü literatürün belirli bir çerçevede içinde ele alınmasıyla açıklanmaya çalışılmaktadır.

- ✓ Konya'daki geleneksel halk müziğinin kendine özgü bir yapısının olduğu,
- ✓ Bu kendine özgü yapının kent merkezli halk müziği olarak tanımlandığı ve birlikte çalma geleneğine ilişkin bir anlayışı içerisinde barındırdığı,
- ✓ Konya'nın tarihi, siyasi ve dini merkez olma özelliklerinin Konya kültürünü ve dolayısıyla müziğini de oldukça etkilediği ve de bu doğrultuda özellikle Mevlana ve Mevlevi müziği ile bağlantılı olarak Konya yerel müziğinde Klasik Türk Müziği özelliklerinden bazılarının izlerinin gözlemlenebildiği,
- ✓ Oturak müziklerinde de belirli isimlendirmeler, makam, usul ve tempo anlayışları ve sıralamaları incelendiğinde fasıl adabına benzer bir durumun kısmen söz konusu olduğu,
- ✓ Konya Oturaklarında önceleri divan, cura ve kaşıktan oluşan çalgı topluluğun zamanla çeşitli etmenlerle ut, kanun, darbuka ile bütünleşik bir yapıya büründüğü ve orta boy (tambura) bağlamanın da bu grupta kullanılmaya başlandığı,
- ✓ Konya Oturaklarında bağlama çalımında “Konya tezene tavrı” adı verilen özel bir çalma tekniğinin kullanıldığı,
- ✓ Oturaklarda temel ekseninde müzikle birlikte oyun ve oynayan kadınların tarihsel süreçte söz konusu olduğu, ancak günümüze yaklaştıkça Oturakların yapısının oyun içeriğinden uzaklaştığı,

- ✓ Konya Oturağında seslendirilen türkülerin konu ve edebi bakımından Türk halk edebiyatı genel özelliklerine paralel bir yapı taşıdığı...(age: 208) Sonucuna varılmıştır.

M. Emin SOYDAŞ (2016: 293-306) “Çankırı Yaren Sohbetindeki Müzik Unsurlarının Değişimine Genel Bir Bakış” isimli çalışmada Yaren Sohbetlerinde müziğin üstlendiği rol ve müzik unsurlarından bahsedilmektedir. Çankırı Yaren Sohbeti Geleneğinde müzik bu toplantıların çok önemli bir bileşenidir. Hatta bu meclislerde sohbetten ziyade, orta oyunları ile birlikte müzik ve raksın esas unsurlar olduğu görülür. Bunun da ötesinde, Yaren Sohbetinin kurgusu ve içeriğine bakıldığında müziğin bir eşlik unsuru olmaktan ziyade sohbetin merkezinde yer alan ve akışını şekillendiren temel öge olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, Çankırı’daki Yaren Sohbetleri içerisinde yer alan repertuar, çalgı, icra, icracı ve işlev gibi birtakım müzik unsurlarının değişiminden bahsedilmektedir.

Sagıp ATLI (2016: 59-81) “Geleneksel Sohbet Toplantılarının Türkiye’deki Yayılma Sahası ve Güncel Durumu” isimli çalışmada, Geleneksel Sohbet Toplantıları ile ilgili genel bir bilgi verilerek, ülkemiz coğrafyasında bu toplantıların bölgelere göre hangi isimlerle bilindiği, devam edenlerin ne şekilde devam ettiği, hangilerinin ne sebeple tertip edilemediği açıklanmaktadır. Bunun yanında sohbet toplantılarının devam ettirilmesi ve tanıtımında medya ve derneklerin üstlendiği role de değinilmektedir.

- ✓ Türkiye’de genel olarak sohbet toplantılarının yirmi yedi farklı isimle bilindiği belirlenmiştir. Aynı yerde farklı adlarla birden fazla sohbet toplantısı olan yerlerin başında; Konya, Kastamonu, Kütahya, Balıkesir, Kastamonu, Karabük- Safranbolu, Isparta, Antalya, Gaziantep, Şanlıurfa, Çorum, Nevşehir, Sivas, Kırşehir, Erzurum ve Mardin gelmektedir.
- ✓ Bu iller arasından Helva Sohbetleri, Yatsı Sohbetleri, Barana Sohbetleri ve Oturak Âlemleri olmak üzere en fazla dört farklı sohbet toplantısının icra edildiği yer Konya’dır.
- ✓ Türkiye’nin farklı yerlerinde aynı adla en fazla icra edilen ve yaygın olan sohbet toplantısı Ferfene/Herfene’dir.

- ✓ Sohbet toplantılarının bir bölümünün televizyon, internet gibi değişik eğlence imkânlarının ortaya çıkması, iş imkânlarından dolayı büyük kentlere olan göçün artmasıyla icra edecek kişilerin azalması, eğitim amacıyla gençlerin farklı yerlere gitmesi sonucunda kendi kültüründen uzaklaşması gibi çeşitli sebeplerden dolayı günümüzde icra zeminini kaybettiği tespit edilmiştir. Sohbet toplantılarının bir bölümünün de geleneksel yapısına uygun şekilde ve güncellenerek devam ettirildiği, bazılarının ise sadece gösteri amacıyla belirli kişiler tarafından özel günlerde tertip edilir hâle geldiği belirlenmiştir.
- ✓ Teknoloji ile birlikte ortaya çıkan kitle iletişim araçları, hayatın her alanında yer alır duruma gelmiştir. Özellikle televizyon kanalları ve sosyal paylaşım sitelerinde sohbet toplantıları ile ilgili programlar yapıldığı videolarının paylaşıldığı tespit edilmiştir.
- ✓ Derneklerin, sohbet toplantılarının devam ettirilmesinde ve unutulmaların yeniden canlandırılmasında ne kadar etkili olduğu, kurulan derneklerin yapmış oldukları faaliyetlerinden hareketle anlaşılmaktadır. Bu sebeple sohbet toplantılarının gelecek nesillere aktarılmasında derneklerin etkin bir role sahip olduğu aşîkârdır.

BÖLÜM IV

4. YÖNTEM

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kapsamında, başta araştırma konusuna ait kitaplar olmak üzere; tezler, makaleler, bildiriler, özel arşiv belgeleri, TV programları, belgeseller, internet siteleri, görüşmeler, özel sohbetler vb. yoluyla alan literatür taranmıştır. “Betimleme, bütün bilim kollarında ilk aşamayı oluşturur; amacı araştırma konusu olguları ve olgular arasındaki ilişkileri saptama, sınıflama ve kaydetmedir” (Yıldırım, 2000: 56).

“Betimsel araştırmaların bir türü olan tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve var olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilemez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan, ona uygun biçimde gözleyip belirleyebilmektir” (Karasar, 2003: 77).

Yapılan literatür taraması sonucunda, örneklemelerden bazılarına ait fazla yazılı kaynak olmadığı tespit edilmiş ve bu durumda nitel araştırma yöntemlerinin görüşme türlerinden biri olan “yarı yapılandırılmış görüşme” tekniği kullanılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde, araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme formu hazırlar. Buna karşın araştırmacı görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını sağlayabilir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, sahip olduğu belirli düzeyde standartlık ve aynı zamanda esneklik nedeniyle hem araştırmacıya hem de görüşülen kişiye rahatlık ve kolaylık sağlamaktadır (Türnüklü, 2000: 547).

Araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu, ilgili literatür ve uzman görüşleri temel alınarak oluşturulmuş ve bu form aracılığıyla kaynak kişilerle görüşülmüştür. Uzman görüşleri doğrultusunda hazırlanan “görüşme formu” ile yapılan görüşmeler, veri kaybı yaşamamak adına ses kayıt cihazı ile

kaydedilmiştir. Her katılımcı ile birer kez yapılan görüşme ortalama bir saat sürmüştür.

Görüşme yapılmadan önce, kaynak kişilerden kayıt cihazı ile görüşme yapılacağı hususunda izin alınmıştır. Çalışmanın bu evresinde kaynak kişilerle yapılan görüşmede, görüşülen birey karşılıklı iletişim yoluyla ayrıntılı ve derinlemesine bilgi vermeye teşvik edilmiştir. Bu nedenle sorulan sorular da, sorgulayıcı veya yargılayıcı bir tutumdan uzak durulmuş, daha çok bilgi vermeye davet edici mesajlar içeren (jest, mimik, karşılıklı iletişim, not alma vb.) yönlendirmeler yapılmıştır.

Görüşmeler tamamlandıktan sonra elde edilen ses kayıtları, araştırmanın amacına uygun olarak önceden belirlenmiş kodlamalar çerçevesinde yazılı ortama aktarılmış ve içerik analizi ile açıklanmaya çalışılmıştır.

İçerik analizi, toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirir. Önceden belirgin olmayan kavram ve temaların ortaya çıkarılmasına olanak tanır. İçerik analizinde temel amaç elde edilen bulguları okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 227).

BÖLÜM V

5. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde bulgular alt problemlerin sırasına göre açıklanmaktadır.

5.1. Konya Oturakları

Harita 1: İç Anadolu Bölgesi Sohbet Toplantıları Haritası

Çalışmamızda “Konya Oturakları” olarak ele aldığımız kavram, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde “Oturak” ve “Oturak Âlemi” olarak ta karşımıza çıkmaktadır. “Konya Oturakları”nın ortaya çıkış tarihi ile ilgili kesin bulgular olmamasına karşın bazı araştırmacıların ifadeleri bizi İslamiyet öncesi döneme kadar götürmektedir.

Fotoğraf 1. Konya Oturakları (Erişim 3)

Halıcı'ya (1985: 49) göre Oturak Âlemleri, Selçuklu dönemi öncesi, gayrı İslami devirlere ait eğlencelerin kalıntısıdır.

Selçuklu döneminin başşehri olan Konya'ya oğuz boylarından gelen ozanlar, kopuz çalıp şiir okuma geleneği ile Konya Oturaklarının temelini atmıştır. Osmanlı döneminde, Fatih Sultan Mehmet'in oğlu Cem Sultan'ın Konya Valiliği sırasında, Meram'da düzenlenen eğlence geceleri Konya Oturağının ta kendisidir (Sakman, 2001: 13-18).

Oturak Âlemi Konya için, Konyalı hovardalar için kendine özgü töresi olan bir sanat dalıdır. Amaç, iletişim araçlarının yaygın olmadığı dönemlerde hoşça vakit geçirmektir. Ayrıca şunu kesinlikle söyleyebilirim ki edep ve erkân yeridir (Sakman, 1987: 4).

Sural'a göre (1975: 3), Konya Oturak Âlemleri her önüne gelenin girebileceği yerler değildir. Oturaklara girebilmek için, yıllarca söze sadakat, emanete sahip olma,

mertlik, gözü peklik ve beline sağlamlık gibi sınavlardan geçmiş olmak gerekmektedir (Akt. Çakır, 2005: 360).

Tan'a göre Oturak (1987: 82-84); toplantı, bir araya gelme, sohbet, eğlence anlamında oturmak fiilinden türetilmiş bir kelimedir. Oturak Âlemi, geleneği olan, belli kurallara göre düzenlenen, yemek yenilen, içki içilen, müzik yapılan ve kaşık oyunu-çiftetelli oynayan kadınların seyredildiği bir halk eğlence biçimidir. Oturak Âlemleri genellikle hasat mevsiminden sonra başlar, mart sonuna kadar sürer. Gece geç saatlerde başlar sabaha kadar devam eder. “Efe”, “oturak kadını” ve “Barana”¹ Oturak Âleminin düzenlenmesinde en önemli üç unsurdur. Topluluğun olduğu mekânlarda sağlıklı işleyiş ve düzeni sağlamak için, uyulması gereken kuralların olması kaçınılmazdır. İnsanların da bu kurallar çerçevesinde hareket etmesi gerekir. Tan'a göre (1987: çşt. syf.) Konya Oturaklarında da uyulması gereken kurallar vardır.

- ✓ En önemli kural gizliliklidir. Oturağın yapılacağı yeri sadece katılacaklar bilir ve kimseyi rahatsız etmeyecek bir yer seçilir.
- ✓ Oturağın masraflarını oturağı düzenleyen ev sahibi karşılar.
- ✓ Oturağa katılanların oturma düzenleri genellikle bellidir. Ev sahibi (oturağı düzenleyen kişi), efe, efenin arkadaşları, misafirler. Efe daha yaşlıysa başköşe onundur. Önemli misafirlerin şerefine de Oturak düzenlenebilir. Bu durumda başköşeyi ona verirler.
- ✓ Oturağa efe ve arkadaşları tedbir amaçlı olarak silahlı gelirler. Bu tedbir baskına uğramamak içindir. Çünkü seyrek de olsa baskın yapıp kadının kaçırıldığı olaylar olmuştur.
- ✓ Oturak kadını, Oturağın yapıldığı mekâna girdiğinde önce efesinin sonra ev sahibinin elini öper. Gençlerin ellerini sıkıp herkese “hoş geldiniz” der.
- ✓ Oturak kadınına şehvetli gözlerle bakılmaz ve sarkıntılık yapılmaz. Onunla oyuna kalkılmaz. Çünkü Oturak kadını sadece efeye aittir. Kadına sarkıntılık yapan olursa, ev sahibinin ya da efenin işaretiyle gençler

¹ Barana: a. Oturakla eş anlamlı olarak müzikli toplantının adı. b. Oturaklarda görev alan saz takımının adı. c. Dayanışma ve yardımlaşma içinde olan arkadaşlar topluluğu (Akman, 2016: 5).

tarafından evine götürölüp karısına teslim edilir.

- ✓ Oturak kadını oynarken alnına para yapıştırılmaz ya da para verilmez. Çünkü bu durum efeye hakaret sayılır.
- ✓ Oturak kadını oynarken aşırı soyunmaz. İçki sunduğu, türkü söylediği hiçbir konuğa iltifat edemez.
- ✓ Oturak Âleminde gevezelik yapılmaz. Müzik dinlenir, oyun seyredilir. Çalgı çalanlar dahi kendi aralarında konuşmazlar. Aksi durumda boşboğaz, geveze olarak anılır ve bir daha oturağa çağrılmaz.

Bu kurallar çerçevesinde Konya Oturaklarına, içinde müzik, oyun, ikram barındıran edep erkân kuralına dayalı eğlence biçimi denilebilir. Oyuncu kadına karşı uyulması gereken kurallar, nefsi terbiyeyi öne çıkarmaktadır. Oturağı oluşturan etkenlerin ise efe, Oturak kadını ve saz ekibi (barana) olduğu görölmektedir.

“Eskiden Konya ve çevresinde kendilerine efe denilen ve Oturak kadını besleyen çapkın, biraz da kabadayı kişiler bulunmuş. Efeler, güzel giyinir, ata biner, cirit oynar, ava çıkarlar, eğlenmek istedikleri zamanda Oturak Âlemi yaparlarmış. Her efenin bir veya birkaç Oturak kadını bulunmuş. Efelere bu yüzden halk arasında “hovarda” da denmektedir” (age: 84).

Hovardalar; mangal yürekli, yiğit, mert olmalarının yanında aynı zamanda Oturağın finansörü niteliğindedir. Oturağın tüm masrafını hovardalar karşılar. Ayrıca Oturağın düzenlenmesi veya bir başka yere nakledilmesi, misafirlerin seçimi, hep onun izniyle olur. Konya Oturaklarının asayişinden hovarda ve avenesi² sorumludur (Sakman, 2001: 23-24).

Konya Oturaklarının basılması ve istenmeyen olayların çıkmasındaki temel etkenin Oturak kadını olduğu söylenebilir. Bu da Oturaklarda kadının ne derece kıymetli olduğunu açıkça göstermektedir. Sakman’ın kaynak kişi görüşmesinde, “Bir insanın hayatını ortaya koymasına değer mi?” sorusuna eski hovardanın verdiği cevap şu şekildedir:

“Gençlik yıllarımızda kadın yoktu. Kadın çok kıymetliydi ve bizler kadını Oturaklarda tanımiştık. Maiyetimize aldığımız kadınların her şeyiyle ilgilenir, adeta ona nikâhlı kadınıımız gibi muamele yapardık. Ona gelebilecek her türlü hakareti bize yapılmış kabul ederdik. Biz ona izin verip maiyetimizden ayrılan kadar, onun namusunu kendi namusumuz kabul edercesine, gerekirse bu yolda ölümü bile göze alırdık” (age: 31).

² Avane (Avene): a-Yardakçı. b- Yardımcı (TDK, 2011: 190)

Hovarda, oyuncu kadını yabancılara oynatacak kadar cömert olsa da, en ufak bir göz kaymasında onun uğruna cinayet işleyecek kadar kıskanç ve gözü karadır. Sonu cinayete kadar varabilen olayların perde arkasındaki asıl faktörün ise, oyuncu kadın olarak ta adlandırılan Oturak kadını olduğu görülmektedir. Oyuncu kadınların nereden geldiği ya da nasıl seçildiği ile ilgili farklı görüşler vardır.

Tan'a (1987: 84) göre, oyuncu kadınlar genellikle ailesi olmayan ve uzak illerden getirilen kadınlardır. Efenin karısı ve çocuklarıyla birlikte yaşar, efenin ailesi onu başka erkeklerden korur ve ona aileden biriymiş gibi davranır.

Sakman'a (2001: 33) göre ise, oyuncu kadınlar genellikle Rum kökenlidir. Konya'da Rumlar tarafından işletilen meyhanelerde sakilik yapan Rum dilberleri, zamanla hovardaların (efelerin) maiyetinde tövbekâr olup bir ere varana kadar Oturaklarda baş tacı edilir, hovardanın nikâhlı karısıymış gibi korunur. Konya'da hovardaların gözetiminde Oturak terbiyesinden geçtikten sonra buraya yerleşmişlerdir. İçlerinde çocuk sahibi olanların çocukları, asla sokağa itilmemiş, kadının hovardası tarafından sahiplenilerek aile terbiyesi alması ve zamanı gelince evlenmesi sağlanmıştır

Hovardanın, Oturak kadınının çocuklarıyla da ilgilenmesi, ona karşı sorumluluğunun yalnızca Oturak sınırları içinde olmadığını göstermektedir. Oyuncu kadınların, Oturak Âlemlerine çıkmadan önce "Oturak terbiyesi" adı altında yetiştirilmeleri ise dikkat çekicidir. Hovardanın eline, beline, diline hâkim olması gibi oyuncu kadının da sınırlılıkları olduğu söylenebilir.

"Oyuncu kadınlar sokağa çıktığında çarşaf giyer, peçe takardı. Oturak Âlemindeyse asla soyunmaz, rahat oynayabileceği, günümüzde asla müstehcen sayılmayacak dekolte bir kıyafetle türkülerimizin kıvrak nağmelerine kaşık veya zille uyararak oynardı. Oyuncu kadınlara kimse sarkıntılık yapamadığı gibi kaşını kaldırıp bakamazdı. Oyuncu kadınlara terbiyesizlik eden olursa derhal dışarı çıkarılır gerekirse kamayla ve bir daha Oturak Âlemine alınmazdı" (Sakman, 1992:3).

Konya Oturaklarında kadın unsurunun olması, zihinde birtakım cinsel çağrışımlara neden olmaktadır. Ancak, kurallara riayet edilerek yapılan Oturak Âlemlerinde kadın, kendisinden istifade edilen ya da istismar edilen biri değil, temaşa zevkini artıran bir figür olarak değerlendirilebilir. Aksi durumların yaşanması halinde ise Oturağın yapısının bozulması kaçınılmaz olacaktır. Araştırmada Konya Oturaklarının

“nezih” yönlerinin olmasının yanında, Oturakların yapısını bozan ve kötü algı yaratacak davranışların olduğu da tespit edilmiştir. “Manastır usulü” (Halıcı, 1985: 49) olarak adlandırılan ve oyuncu kadının her konuğun kucağına oturup, içki sunduktan sonra dudağından öpmesi, Konya Oturaklarının edep-erkâna dayalı yapısını bozan faktörler arasında gösterilebilir. Bu durum, oyuncuk, efesinin himayesinde dans eden bir figür olmaktan çıkarıp, cinsiyetiyle Oturak ahalisini memnun eden kişi durumuna düşürmektedir.

Oturakların, ahlaki yapı ile birlikte asayişi de bozmasının yanında, kadının Oturaklarda cinsel bir obje gibi görülmesi, TBMM’ de dahi tartışılmıştır.

29 Nisan 1920’de TBMM’nin açılmasından altı gün sonra Konya Milletvekilleri Abdülhalim Çelebi Efendi ve Refik (Koraltan) Bey, Ceza Kanununun 202. Maddesinde kadın oynatmanın yasaklanmasına ilişkin cezanın artırılmasını öngören yasa değişikliği önerisini Meclis Başkanlığı’na sunarlar. Yapılan açık görüşmelerde, farklı görüşlere sahip Milletvekilleri tartışır. Bir grup, adaba aykırı olarak açık yerlerde ya da halkın kolayca ulaşabileceği yarı açık yerlerde kadın oynatana ve oynayan kadına verilen bir aydan altı aya kadar hapis cezasının yetersiz olduğunu, daha da ağırlaştırılması gerektiğini savunur. Kütahya Milletvekili Besim Atalay ise sorunu sosyolojik olarak ele almak gerektiğini, sorunun, cezalandırma ve yasaklama ile önüne geçilemeyeceğini, ancak akıl ile önünün alınabileceğini belirtir. Eğlenmenin insanlar için doğal bir gereksinim olmasının yanında kadın oynatmanın yanlışı olduğunu buna mukabil insanların zevk ihtiyacı ve musiki ihtiyacının makul surette temin edilmesi gerektiğini savunur. Lehte ve aleyhte yapılan diğer tartışmalar neticesinde yasa değişikliği oylamaya sunulmuş 43 evet oyuna karşılık 63 hayır oyuyla yasa değişikliği önerisi reddedilmiştir (Koraltürk, 1996: 19-20).

Konya Oturaklarının Meclis’e taşınacak kadar kötü şöhrete sahip olması, Oturak kurallarının zaman zaman ihlal edilmesinden kaynaklı olabilir. Yeryüzünde olan her şeyin iyisi olduğu gibi kötüsü de vardır. Bu durum herhangi bir materyalde ya da insan kaynaklı fiillerde görülebilir. Bu durumu Tan (1987: 93), “Oturak Âlemini dejenere edenler, benzeri eğlenceler düzenlemeye kalkan eşkıyalar ve köy ağalarıdır. Halk arasında Oturak Âlemlerine sert tepki çeken davranışlar, bu tür kişilerin

düzenlediği âlemlerden ileri gelmektedir” derken, Sakman (2001: 88), nezih biçimde yapılan Oturakların bozulmasını, çoğunluğu köy kökenli olan ve Oturak kültüründen yoksun insanların âlem yapmasına bağlamaktadır.

5.1.1. Konya Oturaklarında Davet

Okay’a göre (1984), Oturağı düzenleyen gençler “...içinde çiğ ve sulu olmayan yârenler bir araya geldik, hazırlıklar tamam” diyerek efeye haber gönderip kadınıyla davet ederler. Efe, daveti kabul ettiğini kadının bohçasını göndererek belli eder. Bohçada, Oturak kadınının oyun elbiseleri, zilleri ve kaşıkları bulunur (Akt. Tan, 1987: 85).

Oturağın ayak işlerini “bohçacı” denen kişi yapmaktadır. İsmi, Oturak kadınının bohçasını taşımaktan alır. Genellikle fakir ama oturağa düşkün kişilerden seçilir. Bohçacı, hovardadan alınan paralarla Oturak mezelerini hazırlar (Sakman, 2001: 49-50).

Sural’a göre (1963), Oturak Âleminin yapılacağı gözden ırak bağ evinde veya köy odasında gündüzden yiyecekler hazırlanır. Testilerle rakılar getirilir, odanın duvar diplerine minderler yerleştirilir. Gece olunca davetliler birer ikişer gelir. Onları davet edenler karşılar. Efe de kadınıyla birlikte gelir. Şerefine Oturak düzenlenen hatırlı kişi yoksa başköşeye efe oturtulur. Efeye herkes selam verir. Bu arada musiki takımı da gelir (Akt. Tan, 1987: 85). Kahve ve sigara içiminden sonra hafif bir peşrev yemeği yenir. Bu yemek içki içmek için mideleri hazırlar (age.: 85).

5.1.2. Konya Oturaklarında İkram

Oturak Âlemlerinde Anadolu mutfağının özelliklerine de yer verilir. Böylece müzik, raks ve mutfak sanatı bir bütün haline gelir. Yaptığımız araştırmada Oturak Âlemlerinde önce çetnevir³ sunulur. Sırasıyla tas yoğurtları, saç böreği, dürüm, salata ikram edilir. Et olarak kızartma şekline dönüşmemiş buharlı et parçaları ve ciğer kavurması yenir. Yemeğin ortalarında tahanın içine bol limon sıkılarak yapılan paşa

³ Çetnevir: Misafirlere sunulan kuru yemiş (Erişim)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.596f61e68df543.81309773, 18 Mart 2017, s.14:00

mezesi sunulur. Bu içkinin verdiği mahmurluğu gidererek dinleyicileri ayıktırır (Halıcı, 1985: 49).

“Oturağın baş ikramı rakıdır. Evlerde yapılan rakı gündüzden fiçılara, testilere konularak soğutulur. Saat 22.00'ye doğru mezeler hazırlanır, leblebiler, mezeler, kadehler tepsilere konur. Bu arada sazlar da akorda başlar. Oturak kadını içinde bir maşrapa rakı, bir maşrapa su, leblebi, kadehler ve mezelerin bulunduğu tepsiyle odaya girer. Tepside yoğurt veya cacık mutlaka bulunur. Oturak kadını önce başmisafirden, yoksa efeden başlayarak herkesin önünde çömelir. Önce maşrapadan bir kadehe rakı koyup kadehi uzatır. Kadehi alan içer. Arkasından su kadehini veya bardağını uzatır. Bir yudum da su içen kişi tepsideki yoğurt tasından bir kaşık yoğurt alıp yer, kaşığı tasın içine bırakır” (Tan, 1987: 92).

Konya Oturaklarında yalnızca rakı içilmesinin sebebini merhum Mazhar Sakman⁴, şöyle açıklamıştır: “Dinimize göre içki haramdır. Ancak Kuran’da şarabın ismi geçtiği, açıkça rakı denilmediği için, tövbesinin kabul edilebileceği düşünülerek Konya Oturaklarında hep rakı içilmiştir” demektedir (Sakman, 2001: 100).

Es’e göre (1979), ...masanın üzerindeki mezeler kalkar sini boşalır sofra altı dürülüp kaldırılır, yerine yeni sofra altı serilir, büyük bir meydan tepsisi konur, siniye turşu tabakları gelir, dörde bölünmüş kuru soğan birkaç tabağa doldurulmuş gelir. Üç saat evvel tandıra sarkıtılmış kızarmış, ilik gibi pişmiş bulgur pilavı üstüne oturtulmuş kuzu sinisi ortaya konur misafirlere buyur edilir, sazandelerin de iştirakiyle sini etrafına oturularak el ile yemeğe girilir. Arkasından hevenk denilen kısmen buruşmuş taze üzüm getirilir, bazı davette kuzudan evvel toyga çorbası yenilir ki buna yoğurtlu yayla çorbası da denilir. Kuzu sonu zeytinyağlı bir yemek yenir sonra taze üzüm gelir. Tika basa kuzu yenmesinden sonra herkes geri çekilir, ev sahibi

⁴ Mazhar SAKMAN: 1910 yılında Konya’da doğdu. Çocukluğunda Oturak Âlemleri ile tanışan Sakman önce lavta, ud daha sonra 12 telli divan sazını çalmaya başlar. Aynı zamanda Oturak Âlemlerinde "Sarioğlan" lâkabı ile Çopur Ahmet ağa, Gökmen Hasan Hüseyin Ağa gibi usta mahallî sanatçılar ile birlikte olur. Samsun-Lâdik Akpınar Köy Enstitüsüne müzik öğretmeni olarak atanır. 1951 yılında Konya’ya kesin dönüş yapar. Konya türkülerini büyük maharetle çalıp okuyan Sakman, aynı zamanda iyi bir kaynaktır. Kültür Bakanlığı, kendisinden 79 türkü derlemiştir. 1984 yılında sanata hizmetinden dolayı Kültür Bakanlığınca ödüllendirilmiştir. Mazhar Sakman 7 Eylül 1994 tarihinde vefat etmiştir (Ali Osman, Nail, Salih, 2007:375).

yardımcısı ile sofrayı kaldırır, bu sırada oyuncu bayan kahveleri getirir. Billhassa “ayınka” denilen kaçak tütünden sarılmış kalın sigaralar tüttürülür. Biraz dinlendikten sonra Oturak Âleminin ikinci kısmı başlar (Akt. Sakman, 2001: 98).

5.1.3. Konya Oturaklarında Oyun

Konya Oturaklarının oyun bölümünü, müzik eşliğinde yapılan figürler oluşturmaktadır. Bu bölümün ana karakteri ise Oturak kadınlardır.

Oturak Âlemlerinde bir veya birden fazla Oturak kadını Konya türküleri eşliğinde oynarlar. Kadınlar ellerine kaşık veya zil alarak ritim tutarlar. Bir yandan da türküleri söylerler. Her türkünün oyun figürleri ayrıdır. Türküler ağır ritimden başlar giderek hızlanır. Oyun da buna uygun olarak kıvraklaşır. Oynanan oyunların bugün yaşayan Konya kaşık oyunlarına ve çiftetelliye benzediği seyredenler tarafından ifade edilmektedir. Her türkünün ayrı oyun figürleri bulunduğuna göre Oturak kadını her âlemde 30-40 çeşit oyun oynamaktadır (Tan, 1987: 89).

Yapılan araştırmada Oturakların oyun bölümünde, edep-erkân ve asayişini sağlama için katılımcıların uymak zorunda olduğu kurallar tespit edilmiştir. Halıcı’nın (1985: 50), “Konuklar, saz ve oyunu büyük bir disiplin içinde izler” ifadesi oyun bölümündeki kontrolü işaret etmektedir. Oyun esnasında Oturak kadını ve Barananın birbirlerine oyun içinde oyun yaptıkları da görülmektedir. Barana çalarken Oturak kadını “küstem” diyerek aniden durur ve hangi figürde kaldıysa kımıldamadan bekler. Buna mukabil sazlar da susar.

Böyle durumlarda saz ustaları “küsmeye güzel küsmeye, her kabahat bizdedir” nakaratıyla kadının gönlünü aldıktan sonra “küstem” türküsüne geçerlermiş. Türküde hangi uzuvdan söz ediliyorsa, oyuncu kadın onunla oynamaya başlamış. Yani önce saçlar, sonra kaşlar, gözler vs. Daha sonra normal oyununa dönermiş.

Saçlardan aman saçlardan aman
Saçlar şöyle dursun gaşlardan aman
Gaşlar şöyle dursun gözlerden aman
Gözler şöyle dursun dudaktan aman
Dudak şöyle dursun omuzdan aman
Omuz şöyle dursun gollardan aman
Gollar şöyle dursun gerdandan aman
Gerdan şöyle dursun göbekten aman
Göbek şöyle dursun galçadan aman
Galça şöyle dursun dizlerden aman
Dizler şöyle dursun ayaktan aman (Sakman, 2001: 38-39).

Oyun içinde efelerin veya katılımcıların Oturak Âlemlerindeki davranışları ya da Oturaktaki ilginin dağılması, küstem geleneğinin ortaya çıkışına etken olabilir.

Oyuncu kadının bu tutumu karşısında, sazların nazire yaparcasına oyuncu kadını cezalandırdığı da görülmektedir. Halıcı'ya göre (1985: 50), “elinizden elinizden, kurtulayım dilinizden aman” dizeleri çalınıp söylenirken, “aman” sözcüğüyle birlikte sazlar aniden susar. Oyuncu kadın hangi figürde kaldıysa, müzik yeniden başlayınca kadar kımıldamadan öylece beklemek zorundadır.

5.1.4. Konya Oturaklarında Müzik

Halıcı'ya göre (1985: 47), Mevlevî dergâhlarında sema ayini içinde Mevlevî müziği icra eden Konyalı müzisyenler, zaman zaman kendi aralarında oturur muhabbet meclisleri kurarlarmış. Klâsik Türk Müziği'nin önderleri olan bu kişiler muhabbet toplantıları içinde türküler bestelemişler ve kendi aralarında bu türkülerini çalıp söylemişlerdir. Klâsik müzikte otorite olan bu kişiler Konya türkülerini de klâsik şarkılara benzer bir yapı içinde ve ara nağmeli olarak bestelemişlerdir. Konya türkülerinin tümü muhabbet toplantıları ve Oturak Âlemlerinde bir arada sunulmaktadır.

Konya türkülerini, icrası bakımından zorluk derecesi yüksek eserler olarak değerlendirilebilir. Enstrümanlardan bağlama ve divan sazı eserleri yöreye has “Konya tavrı” (Konya mızrabı) ile çalarken, solist okuduğu türkünün kıvrak nağmelerini hançeresine yansıttığı derecede usta sayılır. Dolayısıyla Konya türkülerini icra etmenin ustalık gerektirdiği söylenebilir.

Konya Oturaklarında saz ekibi, on iki telli divan sazı, cura, tef ve kaşıktan kurulmuştur. Her ne kadar sonradan ud, kanun, keman, cümbüş, darbuka ve hatta klârnet bile girdiyse de bunlar yörenin halk çalgıları değildir. Divan sazı, cura, def ve kaşık Konya Oturaklarının çalgılarıdır. Yörede bağlamaya “bozuk” denilerek itibar edilmez. Ud, keman ve kanun gibi çalgılar yakın tarihimizde Konya Oturaklarına girmiştir. On iki telli divan sazı göğsündeki kâşık perdeler hariç on sekiz, yirmi perdelidir. Düzeni ise kara düzen dediğimiz düzendir. Alt teller lâ, orta teller re, üst teller ise sol sesi verir. Konya Oturaklarında kullanılan çalgılardan cura ise dört tellidir. Alt teller "lâ", üst telin ince beyaz olanı "lâ", en üstteki sarı tel ise "re" ye çekilmektedir. Divan sazında olduğu gibi curaya da Konya tezenesi uygulanmaktadır (Sakman, 2001: 43-45).

Sakman’a göre, Baranalarda ve Oturaklarda, Konya türküleri üç şekilde icra edilir;

- ✓ Gökmen Ekolü: Olması gerektiği gibi, usulüne uygun ağır ve sakin bir şekilde türkülerimizin icrasıdır. Gökmen ekolü denilmesinin nedeni, mahalli kanun sanatçısı Gökmen Hasan Hüseyin Ağa’nın ve onun Baranasının (saz arkadaşlarının) bu şekilde çalmasından dolayıdır.
- ✓ Sille Ekolü: Gökmen ekolünün aksine, Sille’deki Baranaların ve onların Konya’daki uzantıları tarafından, türkülerimizin daha hareketli ve ezgilerinin daha farklı çalınmasıdır. Konya’ya çok yakın bir yerleşim birimi olmasına rağmen Sille harsı, Konya harsından farklılıklar gösterir. Konya Folklorunda Sille ayrı bir ekoldür. Sille’de yetişen yüz dolayındaki saz şairinin de Sille ekolü üzerindeki etkisi göz ardı edilmemelidir.
- ✓ Bozkır Ekolü: Konya türkülerinin bu şekilde icrası ise, usulünün çok dışına çıkılarak hareketli çalınmasıdır ki bu, Konya türkülerinin özüne hiç uymamaktadır. Günümüzde çok revaçta olan bu usûl ne yazık ki türkülerimizin yozlaşmasına neden olmaktadır. "Konya türküleri hareketli olur" gibi anlaşılmaz bir hükümle, "Çala mızrap" çalınan türkülerimizin zarif ezgileri, bu son sürat atılan mızraplar yüzünden anlaşılamamakta, kulağımıza hiç hoş olmayan, ama asla türkülerimizde bulunmayan kötü nağmeler gelmektedir (age.: 63-65).

Odabaşı’na göre (1999), konuklar, müzik icra edilirken konuşmazlar. Konuşanlar hoş karşılanmadığı gibi Barana’dan dışlanır. Müzisyenler bir usta-çırak ilişkisi içerisinde hareket ederler. İcra sırasında sazıyla eğlenceyi yönlendiren solist, bir yönetmen üslubuyla gösterimi/icrayı yönlendirir. İcra edilen türkülerde “doğaçlama”nın etkin olduğu görülür. Barana toplantılarında doğaçlama yöntemiyle oluşturulan türküler, Konya türkülerinin üslup özelliğini taşımakta ve Barana kültürünün önemli ürünleri olarak kabul edilmektedir (Akt. Yakıcı, 2010: 96).

Sakman’a göre (2001: 52), Konya türküleri Oturaklarda yaşadığı nispette geleceğe intikal etmiştir. Oturaklarda yaşayamayan türküler maalesef kaybolmuştur. Konya türküleri repertuarının bir Oturak türküleri repertuarı olduğu görülmektedir. Oturak repertuarını oluşturan türkülere baktığımızda, türkülerin genellikle hareketli oluşu en belirgin özelliğidir. Konyalıların yerleşik düzeninden olsa gerektir ki yörede gurbet havasına hiç rastlanmaz. Bir iki istisnanın dışında bozlak veya uzun hava da yoktur. Bu aynı zamanda Konya Oturaklarının şen şakrak havasını da yansıtır.

Konya Oturakları, “Çuhacioğlu Peşrevi” (Konya peşrevi) (EK-2) ile açılmaktadır. Onsuz Konya Oturaklarını düşünmek mümkün değildir (age.: 67).

Genel olarak türkülerin (şafak havaları ve bağlantılar müstesna) belli bir çalınış sırası yoktur. Ancak Konya türkülerinin makamlı olması nedeniyle, aynı makamdaki türkülerin peş peşe çalınması zorunluluğunu doğurmuştur. Çuhacioğlu Peşrevinin hemen arkasından “Sandıklının tarlaları hendekli” türküsü çalınır. Ondan sonra “Sabahın seher vaktinde” veya “Menteşeli” türküsü icra edilir. Oturak bu şekilde devam eder. Ağırdan kıvrak türkülere doğru saz ustaları diledikleri türküyü çalarlar (Sakman, 2001: 80-81).

M. Tahir Sakman'ın, babası Mazhar Sakman'a ait bant kayıtlarına göre belirlediği Oturak repertuarı şu türkülerden oluşmaktadır:

1. Aksine dönderdi (döndü) devrân-ı felek (Aksinne)
2. Ali'min habası var (Aslan Ali'm)
3. Alime'yi samanlıkta bastılar
4. Aman Allah gurbet elde alma canımı (Uzun hava)
5. Annem beni güldürmedi gülmesin (Şanlıurfalı)
6. Aşk u şevk ile kurulmuştur binası Konya'nın (Konya Methiyesi)
7. Atım araptır benim
8. Bahçelerde enginar (Leylim yâr)
9. Bahçelerde mor meni (Tinimini Hanım)
10. Barakanın alt yanında bahçeler
11. Ben atımı nallatırım
12. Beni şad etmedi şu çark-ı felek
13. Bülbül'den bir nida geldi güllere
14. Cezayir
15. Çadır altı minare (Helvacı)
16. Çay kenarına bostan ekdim sel aldı
17. Çek deveci develerin yokuşa (Kesik Develi)
18. Çevrilir cihan başıma dar olur (Efendim)
19. Çıkabilsem şu galeden saraya
20. Çıktım Gozan'ın dağına (Kozanoğlu)
21. Çubuk benim tel benim
22. Çukur Mahalle'de bizim evimiz (Nafile)
23. Dağları deleyim mi (Edalı bebek)
24. Edirne'nin yollar daştan (Acemoğlu)
25. Elif gizin mendiline mestine (Gabak)
26. Elinde cura (Doktor Civanım)
27. Elinizden elinizden (Gaymakam gizi)
28. Elmaların yongası bı
29. Emirdağı birbirine ulalı
30. Emmiler Emmiler Türkmen Emmiler
31. Eremedim vefasına dünyanın (Aksaray develisi)
32. Eşgin atlar gibi eşdiğim zaman (Konya Bozlağı)
33. Eşmeçaya'nın gavaklan gölgeli
34. Evlerinin önü ak dut ağacı
35. Evlerinin önü hamam gapısı
36. Evlerinin önü nane (Uyan Ali'm)
37. Evvelâ yörettük baştan çorbayı (Yemek destanı/Yekte)
38. Fırın üstünde fırın
39. Gahvenin önünde dabakam galdı (Memed'im)
40. Galenin ardı bostan (Memberi)
41. Gamayı vurdum yere
42. Gapıları galındır (Cemile)
43. Gar yağar saçaklara (İçme beyim)
44. Gara bahtım kem talihim
45. Gara biber aş olmaz (Gara biber)
46. Garanfil oylum oylum

47. Garanfilim saksılarda çanakta (Aslan Garam)
48. Garşı garşı yaptırılım hanları Geçinmeye niçin minnet eyleyim (Meslek Destanı)
49. Gözelce'nin köşededir odası (Saffet Efendi)
50. Gurbet üzre gözlerim ağlar o yârin semtine (Divan)
51. Hafız mektepten gelir
52. Hani benim elli direm bulgurum (Gonyalı)
53. Haydin gidelim sazlara
54. Hem okudum hemi yazdım
55. İki durnam gelmiş aklı gareli (Durnalar)
56. İmaret iki yoldur
57. İmin Oğlan tireden giyer çorabı
58. İnce (Kesik) çayır biçilir mi
59. İnginli yüksekli gayalarımız
60. İstanbul'un ortasında Beşiktaş
61. (Yazma Mülazım)
62. Kalkar kalkar sedirlere dayanır
63. Kap'ardına asa koymuş kazanı
64. (Dağlara hanım Ayşe'm)
65. Karaman'ın alt yanı dere (Karamanlı)
66. Keşkemi seni görmeyeydim
67. Ketten gömlek dize dek (Meneler)
68. Küstüm türküsü
69. Makarada ipliğim (Madam)
70. Mapusânelere serdim postumu
71. (Eski Mapusâneler)
72. Menteşeli Menteşeli
73. Merdivenin başındayım (Tatar)
74. Merzifon'un bağlarında
75. Meyhanenin şişeleri parlıyor (Doktor/Cerrah)
76. Mezar arasında ganlı gasaplar (Kâzım)
77. Muhtar Paşa çıkmış Gars'ın yoluna (Osman Paşa)
78. Okutur âlimleri mantık meâni Konya'nın (Dâsitân-ı Konya)
79. Penceresi yeşil perde (Eğmelendi)
80. Sabahın seher vaktinde görebilsem yârimi
81. Sağıra selâm ver yanına varma (Koşma)
82. Sandıklının tarlaları hendekli
83. San lâle mor menekşe zamanı
84. Ser encamı dillim eylesem tahrir (Koşma)
85. Su gelir daşa değer (Elmalı)
86. Süpürgesi yoncadan
87. Sürmelinin gaşlarına mâilim (Gonya sürmelisi)
88. Sütlüce'ye gidersen (Fıkır fıkır fıkırdama)
89. Şâkir Efendi dedim yüzüme baktı (Şâkir Efendi bozlağı)
90. Şerif Hanım su doldurur dereden
91. Şu dere yonca (Ali'm)
92. Şu derenin armıdı
93. (Ustan kimidi Şeker oğlan/Şabab oğlan)
94. Şu Sille'den dün gece geçtim
95. Tokat yaylasında yaylıyamadım

96. Tosun at yorulur gönül yorulmaz
97. Üç güzel oturmuş iskambil oynar (Nizamlar)
98. Varın gidin şu yaylanın düzüne (Atlı geliyor)
99. Yaban ellerinde eğlendim galdım
100. Yaylı geldi gapımıza dayandı (Necip Oğlan)
101. Yeşil m'olur gemilerin direği (Yeşilim)
102. Yıl eser gum savrılır (Arzu ile Gamber)
103. Yörüdü yar yörüdü (Caminin müezzini)
104. Zülfün belik beliktir (Limo)

Halıcı (1985: 47-48), Solist Nuri Cennet, Rıza Konyalı, udi bestekâr Hakkı Zambak ve Kanuni Memduh Derin'in destekleriyle Konya türkülerini, çalınış sırası ve makamlarına göre üç bölümde toplamıştır. Buna göre;

Tablo 1. Konya Oturaklarında Başlangıç İçin Türkü Sırası ve Makamları

Türkünün Adı	Türkünün Makamı
Konya Peşrevi	Uşşak
Sandıklı	Uşşak
Sabahın Seher Vakti	Uşşak
Menteşeli	Uşşak
Sille	Muhayyer
Aşabilsem	Uşşak
İçme Beyim	Hüseyni
Şanlıurfalıyım	Karcıgar
Mapusane	Uşşak
Üsküdar	Uşşak
Saffet Efendi	Uşşak
Turnalar	Karcıgar
Bülbül	Nevada-Hicaz
Aksaray Develisi	Karcıgar
Efendim	Nevada-Hicaz

Tablo 1 incelendiğinde, tespit edilen on beş türküden sekiz tanesinin uşşak makamında (dizisinde), 3 tanesinin karcıgar makamında, iki tanesinin nevada-hicaz makamında, birer tane de muhayyer ve hüseyini makamlarında olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Konya Oturaklarında İkinci Bölüm İçin Türkü Sırası ve Makamları

Türkünün Adı	Türkünün Makamı
Nafiledir sevdiğim	Uşşak
Aksinne	Nevada-Hicaz
Karanfil	Nevada-Hicaz
Çay Kenarı	Nevada-Uşşak
Kara Koyun	Nevada-Hicaz
Emmiler	Karcığâr
Enginli Yüksekli Kayalarımız	Nevada Hicaz
Çıbık Telden Bağlamam	Nevada-Hicaz
Limo	Nevada Hicaz
Süpürgesi Yoncadan	Karcığâr
Aslan Mustafa'm	Nevada-Uşşak
Kozan dağı	Hicaz
Necip Oğlan	Hicaz
Bağlar Gazeli	Hicaz
Tosun At	Hicaz
Şerif Hanım	Hicaz
Memberi	Hicaz
Elmalı	Hicaz
Konya Methiyesi (Konya Divan Ayağı)	Hicaz

Tablo 2 incelendiğinde, tespit edilen on dokuz türkünden sekiz tanesinin hicaz makamında (dizisinde), altı tanesinin nevada-hicaz makamında, ikişer tanesinin nevada-uşşak ve karcığâr makamlarında, bir tane de uşşak makamında olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Konya Oturaklarında Üçüncü Bölüm İçin Türkü Sırası ve Makamları

Türkünün Adı	Türkünün Makamı
Atımı Bağladım	Nevada-Uşşak
Fırın Üstünde Fırın	Araban
Eczanenin Şişeleri	Nişaburek
Caminin Mazini Yok	Hicazkâr
Karadut	Rast
Alim	Hüzzam
Evlerinin önü	Rast
Tatar	Rast
Eşme Kaya	Mahur
Kabak	Rast
Elmaların Yongası	Rast
Gül Dibi Belleniyor	Rast
Baygın Cemilem	Rast
Hocam	Uşşak
Şebap Oğlan	Buselik
Karamanlı	Nevada-Uşşak
Mezar Arası	Eviç
Candarmalar	Eviç
Hafız mektepten gelir	Hüzzam
Mapus Damlarına Serdim Postumu	Acem
Yeşilim	Hüzzam
Bir Şarap İçtim Destiden	Rast

Tablo 3 incelendiğinde, tespit edilen yirmi iki türküden sekiz tanesinin rast makamında (dizisinde), üç tanesinin hüzzam makamında, ikişer tanesinin eviç ve nevada-uşşak makamlarında, birer tane de acem, araban, buselik, nişaburek, mahur, hicazkâr ve uşşak makamlarında olduğu görülmektedir.

Esas itibarıyla klâsik Türk Musikisi icrasında olduğu gibi, Konya folkloründe de bizden önceki Ustalar, Çuhacıoğlu Peşrevini müteakip ağır tempolu eserlerden sonra, gittikçe seri tempolu ve kıvrak eserlere doğru bir yol izlemişlerdir. Çalınan türkülerde bazı ufak tefek sıra değişikliği olmakla beraber icra heyeti peşreviyle, ağır ve seri tempolu türküler ve bağlantısıyla bir “klâsik fasıl” meydana getirir. Yalnız, bölümler arasında sigara molasından sonra ikinci ve üçüncü bölümlere geçilirken sazın birisi çalınacak ilk türkünün makamından, klâsik ağızla (taksim), folklor ağızıyla (gezinti) yapar (Kanuni Memduh Derin’den Akt. Halıcı, 1985: 30).

Oturak Âlemi “Bir Şarap İçtim Destiden” türküsiyle son bulur. Bu türküden sonra hiçbir saz ustası eline mızrap almaz. Aradan en az bir gün geçtikten sonra ele mızrap alınır (Tan, 1987: 89).

Tablo 4. Konya Oturaklarında Çalınan Başlıca Türkülerin Makamlara Göre Nicel Dağılımı

Makam	f	%
Uşşak	10	18
Nevada-Hicaz	8	14,5
Rast	8	14,5
Hicaz	8	14,5
Karcığâr	5	9
Nevada-Uşşak	4	7
Hüzzam	3	5
Eviç	2	3,6
Acem	1	1,8
Araban	1	1,8
Buselik	1	1,8
Hicazkâr	1	1,8
Hüseyni	1	1,8
Mahur	1	1,8
Muhayyer	1	1,8
Nişaburek	1	1,8
Toplam	56	100

Tablo 4 incelendiğinde, Konya Oturaklarında çalınan toplam 56 türkünün farklı 16 makamda dağılım gösterdiği gözlenmiştir. Makam dağılımında en büyük payın %18’lik oranla uşşak makamında (dizisinde), %14,5 oranla nevada-hicaz, rast ve hicaz makamlarında, diğer 12 makamın ise kalan dilimi tamamladığı gözlenmiştir.

5.2. Şanlıurfa Sıra Gecesi

Harita 2: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Sohbet Toplantıları Haritası

“Bazı gelenekler modern yaşam ve düşünce tarzına uyum sağlayamaz, bugünün insanının ihtiyaçlarına cevap veremez. Bu nedenle de zaman içinde kaybolup gider. Bazı gelenekler vardır ki, yeniliklere açık olduğu, halk tarafından çok sevildiği, sosyal hayatın bir parçası olduğu için iç dinamizmini kaybetmez, bu nedenle zaman mefhumu içinde özünden bir şey kaybetmeden bütün canlılığıyla yaşar. İşte “Sıra Gecesi” de tarihin süzgecinden geçerek gelen ve Şanlıurfa’da halen de yaşayan ve sürdürülen bir gelenektir” (Akbiyık, 2002: 235).

“Şanlıurfa Sıra Gecelerinin başlangıcı ile ilgili elimizde yazılı bir kayıt bulunmamaktadır. Yörenin yaşlı kişilerinin anlatmalarından bu geleneğin yüz elli iki yüz yıldan daha eski bir geçmişinin olduğu söylenebilir. Zira Şanlıurfalıların; Dedemin dedesinin zamanında da Sıra Gecesinin yapıldığı şeklindeki ifadeler, geleneğin kökeninin çok daha eskilere dayandığını gösterir” (Aslan, 2014: 5).

Fotoğraf 2. Sıra Gecesi (Erişim 4)

Şanlıurfalı özgürlüğü, iyiyi ve güzeli sevdiği kadar, eğlenceyi, eğlenmeyi ve eğlenmesini bilmeyi de sever, her fırsatta bunu yaşamaya çalışır. Sıra Geceleri bu fırsatlardan birisidir (Gülseren, 1991: 18).

Akbıyık Sıra Gecelerini şu şekilde tanımlamaktadır: “Şanlıurfa'da kış gecelerinde, birbirine yakın yaş grubundaki gençlerin veya orta yaşlardaki arkadaş gruplarının, belirlenen gecelerde, her defasında başka bir arkadaşın evinde olmak üzere "sıra" ile belirli bir niteliğe ve düzene göre yaptıkları toplantılardır” (Akbıyık, 1992: 49, 2006: 75).

Kürkçüoğlu'na göre (2014: 37), genç yaşından itibaren Sıra Gecesine katılan Şanlıurfalı, bu gecelerde gelenek ve göreneklerini, müzik kültürünü, toplumsal yaşam kurallarını, saygıyı, hoşgörüyü ve dayanışmayı öğrenmektedir.

“Geleneksel bir toplantı biçimi olarak kabul edilen sıra gezme, bir sosyal kurum olarak ele alındığında ahilik teşkilâtının izlerini taşıdığı görülmektedir. Bu toplantılara katılan kişilerin kabulü de bu yöndedir. Tarihi belgelerle iki kurum arasındaki bağı kuracak kadar yeterli malzeme olmasa da bu toplantıların niteliği, işleyiş özellikleri incelendiğinde benzerlikler çok net bir şekilde görülebilmektedir” (Yılmaz, 2011: 28).

“Sıra Gecesindeki birlik, beraberlik, kardeşlik, dayanışma, fedakârlık, küçüklere sevgi, büyüklere saygı ve hürmet, misafir ağırlama ve misafire ikram, usta-çırak geleneği, müzik ve oyun gibi temel unsurlar Ahilik müessesesiyle birebir örtüşmektedir” (Akbıyık, 2006: 58).

Sıra Gecelerinin sosyal ve kültürel öneminin yanında siyasi açıdan da önemli olduğunu belgeleyen örnekler mevcuttur.

Akbıyık'a göre (age.: 63-64), Sıra Geceleri sadece yeme, içme ve eğlenme amacıyla yapılan geceler değildir, memleketin çok önemli sorunlarının da tartışıldığı, karar alındığı ve bu kararların icraata döküldüğü toplantılardır. Birçok toplumsal sorunun çözümüne Sıra Gecelerinde çareler aranmış, çözümler getirilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Bunlara en önemli ve dikkat çekici örnek Şanlıurfa'nın Fransız işgalinden kurtuluşudur. Şanlıurfa'nın Fransızlardan kurtuluş planı da Sıra Gecelerinde hazırlanmıştır. 12 arkadaştan kurulu ekip ilk Sıra Gecesinde 2000 altın

toplamiştir. 12 kahraman mücadele ile ilgili ilk fikirleri, tartışmaları ve Müdafai-Hukuk Cemiyeti adıyla bilinen teşkilatlanmayı Sıra Gecelerinde yapmışlardır.

Güzelgöz ve Akbıyık'a göre (2006:177), Sıra Geceleri aynı zamanda bir siyaset ve güncel konular mektebidir. Bu meclislerde günün gelişen siyasi olayları konuşulur, gerektiğinde ortak kararlar alınır; bu gecelerde tartışılıp karar alındıktan sonra milletvekili ve belediye başkanı olanlar vardır: Halil Çelik, Ahmet Bahçıvan, Kadri Barut gibi.

Sıra Gecesi, genel bir tanımla, her meslekten oluşan arkadaş gruplarının haftada bir gün, sırayla birinin evinde yaptıkları sazlı sözlü, yemekli sohbet toplantıdır. Sıra Gecesi, sıraya katılan kişilerin resmi kurumlarda ve esnaf sınıfından olmaları dikkate alınarak hafta sonları, özellikle cumartesi geceleri yapılır. Sıra Gecelerinin kimi zaman, gecenin ortamına göre, sabahın ilk ışıklarına kadar sürdüğü olur (Aslan, 2014: 6).

5.2.1. Sıra Gecesinde İlk Toplantı

Belirli zümrelerden oluşan Sıra Gecelerinin ilk toplantısında başkan, başkan yardımcısı ve muhasibin seçilmesinin yanı sıra, uyulması gereken kurallar belirlenir. Akbıyık'a göre (2006: 79-81) ilk toplantıda sıra grupları tarafından alınan kararlardan bazıları şunlardır:

- ✓ İlk Sıra Gecesinde, Sıra Gecesinin başkan, başkan yardımcısı ve muhasibinin seçilmesi.
- ✓ Sıra Gecelerinin haftanın hangi gecesinde yapılacağı hususunun kararlaştırılması.
- ✓ Sıraya saat kaçta başlanıp saat kaçta kalkılacağına kararlaştırılması.
- ✓ Sıraya hangi tarihte başlanıp hangi tarihte son verileceğine karar verilmesi.
- ✓ Sıra yapacakların sıralarının belirlenmesi.
- ✓ Sıraya yeni katılmak isteyen kişinin, katılıp katılmaması hakkında karar verilmesi.

- ✓ Sırada yapılacak ikramların belirlenmesi.
- ✓ Sırada toplanacak paraların miktarının ve çeşitli yerlere yapılacak yardımların kararlaştırılması.
- ✓ Sıra kurallarına uymayanlara verilecek cezaların kararlaştırılması.
- ✓ Sıraya misafir getirilmesi hususunun kararlaştırılması.
- ✓ Sıra adına ortak yapılması düşünülen ticari alışverişlerin görüşülmesi ve karar alınması.
- ✓ Sosyal ve kültürel konuların görüşülüp karara bağlanması.
- ✓ Sıranın dağılmasına karar verilmesi.

Sıra grupları oluşturulurken ilk toplantıda alınan kararlar, sonradan başkan da dâhil, üyelerce çiğnenemez. Ancak yeni bir grup kararı ile değiştirilebilir. Grup kararlarına uymayan üyelere başkan eliyle ihtar, para cezası, temizlik, fazladan ağırlama, tatlı yapma gibi diğer cezalar ve en son noktada gruptan atılma cezası verilebilir (Yılmaz, 2011: 92).

Yanık’a göre (2004: 38), Sıranın kendine has bir hiyerarşisi vardır. Her Sıranın bir başkanı vardır ve başkan grup üyeleri tarafından seçilir. Genelde Sıradaki en olgun, ekonomik sorunları olmayan, dini ve geleneksel konularda ârif sayılabilen ve tercihen en yaşlı olan kişilerden seçilir. Üye alımında ise temel ölçüt, üyenin kişiliği, grupla ortak yönleri ve sosyal statüsündeki uyumudur. Her isteyen, Sıranın üyesi olamaz. Sıraya yeni üye dâhil edileceği zaman önceden Sıra başkanı tarafından araştırılır, sıraya katkısı değerlendirilir, uyumu sorgulanır.

“Sıranın genel kuralları içerisinde Sıra Gecelerine misafir getirilebilir. Haber edilmeden bir-iki arkadaşın aynı gecede misafir getirmesi ev sahibinin hizmetini zorlaştırabilir, mahcubiyetine sebep olabilir. Bu nedenle misafir getirecek kişinin sıra başkanına danışması gereklidir. Nadir olsa da bazı Sıra Gecelerinde bazı nedenlerle misafir getirilmesi yasaklanabilir. Bu tür Sıra Gecelerinde misafir getiren kişi, daha önce belirlenen cezayı, para veya yemek daveti olarak öder” (Akbiyık, 2006: 81).

Sıra gruplarının oluştuğu kişi sayısına baktığımızda genelde üye sayısının çok olmamasına dikkat edildiği görölmüştür. Bu tercihin ekonomik boyutu olduğu gibi, hizmet güçlüğu, mekân imkânsızlıkları, nitelikli ilişki ve kaliteli sohbet isteği gibi sebepler de gruplara katılımcı sayısının sınırlanmasını gerektirmiştir (Yılmaz, 2011: 95).

5.2.2. Sıra Gecesinde Seyir

Sıra Gecelerinde; hazırlık, zaman, sohbet, müzik, ikram ve oyun gibi uygulamalar vardır. Ancak bahsedilen uygulamaların, bütün toplantılar için olma zorunluluğu yoktur. Mesela, oyun ya da müzik unsuru bir Sırada varken diğerinde olmayabilir. İkram konusunda ise menüler Sıra gruplarının ekonomik gücü doğrultusunda değişkenlik gösterebilir. Burada esas olan Sıranın ilk toplantısında Sıra üyelerinin ortak özelliklerine göre (bilgi, kültür, maddi durumu vb.) alınan, sıranın işleyişiyle ilgili kararlardır. Bu kararlar doğrultusunda uygulamalar belirlenir.

Yılmaz'a göre (2011: 117), hazırlık kısmı sıra sahibi kişi için çok önemlidir. Toplantı başlamadan önce yapılacak hazırlıklar içinde mekân hazırlığı ve yiyeceklerin hazırlığı önemli yer tutar. Ev gezmelerinde her iki unsurun sorumluluğu da Sıra sahibinin eşindedir. Sıra Gecelerinin hazırlığı ikiye ayrılabilir: Birincisi Sıra Gecesinin yapılacağı günden önce yapılan hazırlıklar, diğeri de Sıra Gecesinin yapılacağı gün yapılan hazırlıklar. Önceden yapılan hazırlıklarda Sıra grubunda olmayan fakat Sıra geleneğinin yaşatılmasında gizli kahraman olarak işlev gören kadınlar ön plandadır. Sıra toplantısından önce evin genel büyük temizliğinin yapılması, toplantının yapılacağı mekânın düzenlenmesi, önceden hazırlanacak daş ekmeği, palıza, şıllık, sütlü aş, halbur hurması, peynir helvası gibi hazırlanması zaman alan, belli bir dinlenme süresi gerektiren bir tatlı varsa bunların hazırlanması kadının yapacağı hazırlıklardır. Toplantı günü yapılan hazırlıklarda ise Sıra sahibi ikram edilecek en taze, en iyi malzemeyi almaya uğraşır.

Kaynaklarda, Sıra Gecesi toplantılarının sonbaharda başlayıp ilkbaharın sonuna hatta haziran ayı ortalarına kadar sürdüğu ile ilgili ortak görüşler varken, hangi gün ve saat aralığında yapılacağı ile ilgili farklı görüşler vardır. Yanık'a göre (2004: 38), Sıra Geceleri genellikle perşembe, cuma veya cumartesi günü saat 19:00-23.00 saatleri

arasında yapılırken, Gülseren (1991: 18-189), perşembe ve pazar günleri toplanıldığını belirtmektedir. Akbıyık'a göre ise (2006: 75), genellikle haftada bir olmak üzere cumartesi akşamları yapılırken, sıra elemanlarının alacağı karara göre toplanma sayısı ve gün değişkenlik gösterebilir.

Üyeler, daha önceden belirlenen zaman dilimi içerisinde toplantıya katılmak için hassasiyet göstermek zorundadır. Yanık'a göre (2004: 38), her üye sıraya tam zamanında gelmeli ve tam saatinde kalkmalıdır. Mazeretsiz geç gelenlere çeşitli cezalar uygulanır.

Akbıyık'a göre (2006: 84-86), Sıraya gelenleri ev sahibi kapıda karşılar ve oturulacak odaya alır. Sıraya önce gelenler ayağa kalkarak gelene buyur eder. Sıraya gelen selam vererek herkesle tokalaşır ve uygun yere oturur. Sırada yaşça büyük olanlar ve misafir olanlar saygının göstergesi olarak üst tarafa oturtulur. Ev sahibi ve Sıraya daha önce gelenler Sıraya gelene “merhaba” der. Sıraya gelen kendisine “merhaba” diyenlere “merhaba” diyerek karşılık verir. Daha önce gelenler çoksa cemaatin hepsine birden merhaba anlamına gelen “cemaatize rahmet” der. Koltuk veya sandalyenin olmadığı geleneksel döşenmiş evlerde yapılan sıralarda genellikle bağdaş kurularak oturulur. Sırada yan gelip uzanmak, ayakları uzatmak hiç hoş karşılanmaz. Hastalığı nedeniyle ayağını uzatacak olanlar da, cemaatten özür dileyerek, izin ister ve ayaklarını uzatır. Sıraya gelenlere hal hatır sorularak sohbet başlanır.

5.2.3. Sıra Gecesinde Sohbet

Yılmaz'a göre (2011: 118-119), müzik, oyun ve yemek gibi unsurlar gruplara göre değişkenlik gösterirken tüm grupların yapısında görülen, olmazsa olmaz unsur sohbettir. Bu yüzden Sıra Gecelerinin de içinde bulunduğu grup toplantılarının ortak adı “Sohbet Toplantıları”dır. Toplantı başladığında sohbet başlar, toplantı bittiğinde ise sohbet biter. Hayata dair her şey sohbetin konusu olabilir. Özelde kendileri ile ilgili, genelde ise toplum ile ilgili konular görüşülebilir.

“Evlerde, odalarda arkadaş grupları arasında yapılan Şanlıurfa Sıra Gecesinde zaman zaman politikadan edebiyata, günlük olaylara kadar her çeşit konunun konuşulup tartışıldığı olur. Geleneksel saygı, sevgi ve dostluk kuralları içerisinde sunulan her çeşit görüş ve düşünce dinlenir, kabul görür

veya eleştirilir. Yörede çeşitli nedenlerle ortaya çıkan kan davaları, düşmanlıklar ve kırgınlıklar, Sıra Gecesi üyeleri tarafından Sıra Gecelerinde barıştırılır, tatlıya bağlanır” (Aslan, 2014: 10).

Sıra Geceleri bir bakıma halk okulu gibidir. Uzun konuşmalar ve sohbetler arasında güncel konular tartışılır, bilimsel konulara yer verilir ve gençlerin Şanlıurfa kültürü yanında dünya görüşü almaları da sağlanır (Gülseren, 1991: 19).

5.2.4. Sıra Gecesinde Oyun

Oyun, Sıra Gecelerinde grup üyelerinin aktif olarak katıldığı, belli kuralları olan, ödül-ceza sisteminin uygulandığı, hoş vakit geçirme amacıyla düzenlenen eğlence aracıdır. Oynanan oyunlarda kaybedenlerin verdiği ceza niteliğindeki paralar, kalle denilen sıra kasasında birikir. Biriken paralarla yardıma muhtaçlara yardım edilir, ihtiyaçları giderilir. Bu sebeple oyun, bir yandan sıra üyelerinin birbirleriyle şakalaşarak hoş vakit geçirmelerini sağlarken, diğer yandan sosyal dayanışma ve yardımlaşmaya önyak olan temel unsurlardan birisidir. “Tavla, dama, sessiz sinema, tombala ve iskambil oyunları” (Akbiyık, 2006: 105) gibi oyunların yanında en yaygın olarak oynanan oyunlar yüzük-fincan ve tolaka oyunudur.

5.2.5. Sıra Gecesinde İkram

Kültürümüzün bize aktardığı önemli kalıntılarından birisi de ağırlama ve İkram geleneğidir. Misafiri hoşnut etme amaçlı bu geleneğin, basit ama sevgi ve saygıyı pekiştirici birtakım uygulamaları vardır. Ruhi ihtiyaçları karşılamak için konuğa hoşgörü, güler yüz, hoş sohbet, sevgi ve saygı gösterme gibi manevi ikramlar sunulurken, fiziksel ihtiyaçlarını gidermek için yapılan en önemli sunum, yiyecek ve içecek ikramdır. Sıra Geceleri, bu geleneğin her anlamda yaşatıldığı mekânlardır. Dolayısıyla sohbet ve ikram, Sıra Gecelerinin vazgeçilmezleri denilebilir. Bu anlamda Yılmaz (2011: 131) Sıra Gecelerini “Yemekli Toplantı” olarak adlandırmanın yanlış olmayacağını belirtmektedir. Aynı şekilde ikram bölümünün de vazgeçilmezleri vardır. Bunların başında çiköfte gelir. İçecekler ise acı kahve (mırza), çay ve ayrandır. Alkollü içecekler ise Gülseren (1991) ve Akbiyık’a (2006) göre kesinlikle yokken, Bengisu (2004) ve Yılmaz (2011), alkollü içecek tercihinin Sıra gruplarına göre değişkenlik gösterdiğini belirtmiştir.

Fotoğraf 3. Sıra Gecesi (Erişim 5)

Akbıyık'a göre (2006: 90-92), çekirdek kahve kavrulur ve iri çekilir. Çekilen kahve gümgüm denen büyük cezveye konularak kaynatılır. Kaynayan kahve başka bir cezveye konur ve dinlenen kahve tekrar süzülür. Süzülen kahvenin içine özel bir tat ve aroma veren “hel” adında bitki tohumu eklenir ve kaynatılarak özel kulpsuz fincanların dibine az miktarda konularak iki defa misafirlere ikram edilir. Sıra Gecesinin yarısına doğru, kalkış saatinin yaklaştığını kibarca hatırlatma anlamında kahve ısıtılarak tekrar ikram edilir. Bu kez, ikram bir defa yapılır ve misafirlere gecenin sonuna doğru gelindiğini anlar. “Ağ, bu kalk get kahvesi ha” diyerek Sıra sahibine esprili bir şekilde takılırlar.

Fotoğraf 4. Mırra (Erişim 6)

Yılmaz'a göre (2011: 138-139), çay ikramı da Sıra Gecelerinde mutlaka görünen içeceklerden biridir. İkram zamanı acı kahveyle değişkenlik gösterebilir. Yani ay servisi toplantının başında ve sonunda olmak üzere iki defa yapılır. Sıra Gecelerinde yaygın tüketiminden dolayı genellikle siyah çayın tercih edildiğini belirtmektedir. Gazlı içecekler rağbet görmemektedir. Gülseren (1991: 19) ise Sıra yelerinin taleplerine göre kaçak gl ayının da demlendiğini belirtmektedir.

Akbıyık'a göre (2006: 92), başka yemeklerinde ikram edildiği Sıra Gecelerinin olmasının yanında, geleneksel anlamda Sıra Gecelerinin değişmez yemeği iğkftedir. Yılmaz'a göre (2011), Hem soğuk hem de acı olduğu için iğkfteye "acılı dondurma" da denir. iğkfte yoğuranın, işinin ehli ve el ısısı yüksek olmayan birisi olması gerekir.

Akbıyık'a göre (2006: 102), iğkftenin yanında bostana, zeytin bostanası, pırpırım bostanası, koruk salatası, oban salatası veya cacık gibi salatalar ikram edilir. iğkfteden sonra kadayıf, şılık, peynirli katmer, cevizli katmer, kaymaklı katmer, baklava, hırtlevik (sargılı burma) veya daş ekmeği, zingil, kncl akıt, palıza ve şire gibi mahalli tatlılardan herhangi biri ikram edilir.

"Yemekler yendikten sonra acı kahve içilir. Kısa bir müddet daha oturduktan sonra ev sahibinden müsaade alınarak bir sonraki hafta başka bir arkadaşın evinde buluşmak üzere Sıradakiler evlerine dağılır" (Akbıyık, 1992: 51).

Gülseren'e göre (1991: 19), "Bu gecelerin ağırlığı ses, saz ve söz üstünedir. Sohbet Meclisidir. Baştan sona muhabbettir. Musikidir, edebiyattır. Ariflerin söze geldiği, çırakların dize geldiği, gönül güzelliklerin göze geldiği, şiirlerin saza geldiği..." gecelerdir.

5.2.6. Sıra Gecesinde Müzik

Tarihi, yüzyıllar öncesine dayanan, yeryüzünün en eski yerleşim merkezlerinden biri olarak görülen, birçok medeniyeti, kültürü ve inancı bünyesinde barındıran şanlıurfa, geçmişinin verdiği birikimle saz, söz, makam ve tür yönünden oldukça zengin bir müzik kültürüne sahiptir. İcra ve makamsal yapı bakımından KTM ve THM'nin i

içe olduğu söylenebilir. Türk müziğinin makam zenginliği, yörenin THM icrasında da kendini gösterir. Yöreye ait türkülerin, hoyratların, gazellerin vb. türlerin makamsal zellikleri, KTM sazları ile THM sazlarını bir araya getirir. Bu sazların bir arada olması toplu çalma-söyleme geleneğini ortaya çıkarır.

Fotoğraf 5. Kazancı Bedih (Yoluk) ve Sıra Gecesi Ekibi (Erişim 7).

“şanlıurfa'da Sıra Gecesi ve musiki birbirinin bölünmez parçası gibidir. Çünkü Sıra Geceleri sohbetin yanında, müziğin makam geleneğine göre icra edildiği meşk yeridir. Müziğin usta-çırak geleneği içinde öğrenildiği-öğretildiği ortamdır. Bu yönüyle Sıra Gecelerine "Halk konservatuarı" da denmektedir. Yüzlerce müzik ustası, ses ve saz sanatçısı, binlerce meraklı, makam geleneği, yüzlerce türkü, hoyrat ve gazel, bütün bunların birer tesadüf olmadığı, yüzyıllar öncesinden gelen müzik kültürünün bir devamı olduğunu göstermektedir” (Akbyık, 2006: 39).

Yılmaz'a göre (2011), dinleyici-icra adabı, Sıra Gecelerine katılan herkesçe bilinir ya da bilinmesi beklenir. Bu adabın incelikleri şöyledir: Müzik icra edilirken, konuşulmaz sadece dinlenir; usta ya da büyüklerden talep gelmeden ortaya atılıp söylenmez; çırak icraları, ustaların ve dinleyicinin denetiminden geçer.

Müzik faslı başladığında bilenler iştirak eder, bilmeyenler dinler. şanlıurfa'da müzik icra etmek kadar, dinlemenin de bir kültürü vardır. Müzik başladığında dinlemeyip başka şeyle meşgul olmak veya yanındaki ile konuşmak, müzik icra edenlere hakaret sayılır (Akbyık, 2006: 88).

“Sıra Gecelerine Şanlıurfalılar rast makamıyla başlar. Rast demek doğru demektir. Doğruluğu, doğru insanları sevdikleri için rastla müziğe başlanır. Önce bir rast peşrev yapılır, ondan sonra sanat müziğinin ve halk müziğinin parçaları okunur, içinde bir rast gazel okunur. Rast gazelin içinde segâha geçer, segâhtan sonra saba makamına geçer, bu büyük marifettir. Ondan sonra mahura geçer mahurdan kılıçlıya (maya, yayla hoyratı) geçer ondan sonra tekrar rasta teslim eder. Ondan sonra birkaç tane kırık parçalar yine aynı makamda, öyle devam eder” (Balak’tan Akt. Yılmaz, 2011: 165-166).

“Şanlıurfa musiki meclislerinde genellikle uşşak, hicaz, muhayyer, hüzzam, gerdaniye, saba, mahur, çargâh, karcıgar, segâh ve hicazkâr dizilerinde uzun havalar, türküler, şarkılar icra edilir. Şanlıurfa’da gazeller genellikle uşşak, hicaz, kürdi, nevrüz, rast, saba ve segâh dizilerinde ve içinde geçkiler yapılarak icra edilmiştir. Gazellere sazların taksimiyle başlanır ve gazelin katları (mertebeleri) değişik sazlarla kısa taksimler yapılarak gösterilir. Gazellerin bütün mertebelerinin okunabilmesi için gazelhanın ses rejistirinin çok geniş olması gerekir. Çünkü gazellerdeki ses aralığı çok geniştir. Gazelhanın gazelin sözlerinin manasını da bilmesi gerekir. Yine gazellerdeki en ufak bir telaffuz farkı, güftedeki manayı tamamıyla değiştirebilir” (Altıngöz, 2011: 29).

Akbıyık ve Kürkçüoğlu’na göre (2002: 289-290), Şanlıurfa’da herhangi bir sanatçının değeri, makam bilgisi ve bildiği makamı icra edebilmesi ile ölçülür. Esas itibarıyla makam seyrine göre icra, Sıra Geceleri, “dağ yatıları” ve “asbap geceleri”nde olur. Bu toplantılara genellikle rast ve divanla başlanıp daha sonra diğer makamlarla fasla devam edilir. Çeşitli makamlarda okunan türküler, hoyratlar ve gazeller meclisin şevk ve neşesini artırır.

Altıngöz’e göre (2011: 30) Şanlıurfa türkü ve gazellerindeki ses aralığının genişliği Türk Halk Müziği sazlarının yanında Türk Sanat Müziği sazlarının kullanımını da zorunlu hale getirmiştir. Damburacı Derviş, (Mukim) Tahir Oturan, (Kel) Hamza Şenses, (Bekçi) Bakır Yurtsever, (Tenekeci) Mahmut Güzelgöz, Ahmet Uzungöl, Cemil Cankat, (Kazancı) Bedih Yoluk, (Hacı Nuri Hafız) Nuri Başaran, (Şükrü Hafız) Şükrü Çadırcı, müzisyenliklerinin yanında aynı zamanda yörenin kaynak kişilerdir.

Akbıyık’a göre (2002: 234), Şanlıurfa müzik meclislerinde kullanılan çalgılar; cura, çöğür, bağlama, divan sazı, ut, cümbüş, Şanlıurfa tanburu, kanun, keman, kaval, zurna, davul, tef, darbuka, kaşık, zilli maşa, çarparadır. Neşetkâr ve rebap ise önceleri kullanılırken, günümüzde kullanılmamaktadır.

Fotoğraf 6. Neşetkâr Sazının 1930'lu Bir Varyasyonu (Eric Bernard Ederer, 2007: 49) (Erişim 8)

Fotoğraf 7. Şanlıurfa Tanburu (Erişim 9)

Akbıyık' göre (2006), Mukim Tahir, Kel Hamza, Damburacı Derviş, Cemil Cankat, Bekçi Bakır, Tenekeci Mahmut, Cülha Mahmut Hafız, Halil Hafız, Dede Osman, Akif Hoca, Yusuf Bilgin, Mustafa Şahin, Dellek Mahmut Hafız, Şevki Hafız, Ahmet Hafız, Kazancı Bedih, Mehmet Özbek, Seyfettin Sucu, Mustafa Savaş, Bakır Karadağlı, Nuri Sesigüzel, İbrahim Tatlıses, Zekeriya Ünlü gibi birçok müzisyen Sıra Gecelerinde yetişmiş ve müzik terbiyesi almışlardır.

5.3. Balıkesir (Dursunbey) Barana Toplantıları

Harita 3: Marmara Bölgesi Sohbet Toplantıları Haritası

“Bugün Anadolu'nun her yerinde halen korunan ve yaşatılan birçok gelenek bulunmaktadır. Bunlardan biri ise toplumsal işleyişin kolaylaşmasına ve sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine yardımcı olan Dursunbey Barana Geleneğidir. Halkın eğitimi, sosyal yardımlaşması dayanışması için önemli bir araç olarak varlık gösteren Barana Geleneği, yüzlerce yıldır korunan sözlü bir gelenek ürünüdür. Büyük bir kültürel birikimi içinde barındıran bu geleneğimiz; UNESCO adıyla bilinen Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı tarafından Geleneksel Sohbet Toplantılarının önemli bir parçası olarak 2010 yılında Türkiye'nin kültürel mirası olarak kabul edilmiştir” (Turhan, 2013: 7).

“Barana aslında toplantının yapıldığı yere denir. Kaynak kişilerin ifadelerine göre aslı "Barhane"dir. Eğlencenin, toplantının yapıldığı yer anlamında kullanılmaktadır. Zamanla "Barhane"nin "Barana"ya dönüştüğü görülmektedir...” (Kaya, 1997: 131).

“Sohbet, en az on iki en çok yirmi dört kişilik bir küme genç ve ihtiyarın birleşerek sözle, sazla, oyunla gecelerini bir arada yaşamaları demektir” (Bayrı, 1938: 121).

Fotoğraf 8. Barana Toplantısı (Erişim 10)

Bu cemiyetin hangi zaman dilimi içerisinde bir araya geldikleri hakkında da çeşitli görüşler vardır. Mevsim, gün ve saat olarak belirlenen zaman dilimi içerisinde, kesinlik arz eden tek zaman dilimi mevsimdir. “Sohbetler ekim-kasım aylarında başlar, Hıdırellezde veya Hıdırelleze bir hafta kala biter” (Kaya, 1997:131, Akman, 2006: 46, Fedakâr, 2013: 27). Dolayısıyla Barana’nın da, muadili olan diğer Sohbet Toplantıları gibi ana zaman diliminin kış mevsimi olduğu söylenebilir.

“Bir Barana toplantısına katılmak için gerekli ön şartlar, yapılacak toplantıların hangi sırada, ne zaman ve nerede olacağı, hangi yemeğin hangi sırada ikram edileceği ve yeneceği, toplantıların konusu, Barana toplantılarında yer alan müzisyenler, çalınan müzik ve söylenen türküler hep belli kurallara bağlanmıştır” (Ekici, 2013: 25).

Dağlı’ ya göre (1935: 214) sohbetin esasları şunlardan ibarettir;

- ✓ Sohbet ortak olanlara (Ahbap)

- ✓ Sohbetin toplandığı yerlere (Barana)
- ✓ Sohbeti idare edecek olan adama (Baranabaşı) derler ki bir kış mevsimi için seçilir. Bunlar iki kişiden ibarettir ve sohbeete iştirak edenlerin en yaşlılarıdır ki birisi reistir.
- ✓ Sohbet çavuşu. Bu Barana reisinin icra vasıtasıdır. Sohbet efradının hal ve gidişlerini kollar.
- ✓ Her sohbet efradı başına veya göğsüne kendi alâmetlerini takarlar, bu ya bir çiçek veya bir ottur. Bunlar altın varakla birlikte takılır.
- ✓ Barana'dan sır çıkmaz.
- ✓ Barana'ya barhana başının izni ile bir defaya mahsus olmak üzere konuk kabul edilebilir.
- ✓ Sohbetin nerede yapılacağı hakkında sohbet efradının söz söylemeleri yasaktır.
- ✓ Barana'da yolsuzluk edenler hakkında cezalar verilir.
- ✓ Barhanaya kabul barhananın kararı ile olabilir. Bunun için ilkin “Baranabaşı”na başvurmak gerektir.
- ✓ Sohbet ahabları birbirini saymağa, birbirine yardıma mecburdurlar.
- ✓ Sohbetler içtimaî disipline göre kurulu olduğu için yaş meselesi her şeyden önce göz önünde bulundurulur. Bundan ötürü yaşlılar, orta yaşlılar ve gençlerin ayrı ayrı sohbet teşkilatı vardır.

Barana toplantıları, her isteyenin dâhil olabileceği toplantılar değildir. Barana grubuna dâhil olabilmek için belli kıstaslar vardır. Buna göre;

- ✓ Barana' ya sadece erkekler girebilir. Giriş alt yaşı 15-16 olarak görülürken, üst yaşı sınırı yoktur.
- ✓ Barana Sohbetleri dayanışmanın, kaynaşmanın, yardımlaşmanın, dostluğun olduğu, sırların paylaşıldığı, gerektiğinde kişilerin hesaplaştığı yerlerdir. Bu nedenle herkese açık olması düşünülemez. Hiçbir Barana tanımadığı kişiyi bünyesine bulundurmaz.
- ✓ Sohbet üyelerinin kendileri ya da aileleri çevrede iyi bilinmeli, güzel ahlak sahibi, dürüst ve namuslu olmalıdırlar Bu nitelikleri taşımayan kişiler sohbetlere alınmaz. Hele yüz kızartıcı suç işleyenler kesinlikle kabul edilmezler.
- ✓ Barana 'ya girmek için eğitim, meslek ya da ekonomik durum gibi vasıfların önemi yoktur. Önemli olan toplum tarafından kabul gören iyi özelliklerin taşınmasıdır.
- ✓ Baranalarda, gerektiğinde gizli konular da konuşulması sebebiyle, gruba girenlerin sır saklama özelliğine sahip olmaları gerekir.
- ✓ Barana içi ilişkiler sevgi-saygı temeline dayanır. Büyükler küçükleri sevdiği gibi küçükler de büyüklere saygı duyarlar. Barana'nın bu özelliklerinden dolayı kimi aileler çocuklarının, iyi bir eğitim alacağı düşüncesiyle, Baranalara kabul edilmesi için çaba gösterirler (Kaya, 1997: 132)

Topluluğun olduğu her alanda, kurallar dâhilinde o topluluğu yönetecek, yönlendirecek kişilerin olması kaçınılmazdır. Barana toplantılarında da bu görevi yürütecek kişiler vardır. Akman (2006: 46) “Ahbaplar, Barana'daki görevlileri seçimle seçer” ifadesiyle demokrasinin en önemli özelliklerinden biri olan seçme ve seçilme hakkının, Baranalarda da kendini gösterdiğini işaret etmektedir. Kaynaklar doğrultusunda, Baranalarda seçimle göreve getirilen kişileri, bu kişilerin görevlerini ve diğer insan unsurlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- ✓ Baranabaşı (Barana Başkanı): Kaya'ya göre (1997: 133), çevrede saygınlığı ile bilinen Baranabaşı, deneyimli, genellikle yaşlı, sözü sohbeti dinlenen kişilerden seçilir. Baranabaşı tarafsız ve birleştirici olmalıdır. Sağlıklı karar verebilmelidir. Kararları pek tartışılmaz. Liderliğine inanılır, güvenilir. Suç işleyen ona bildirilir. Yargılamayı o yönetir. Verilen cezayı o açıklar. Toplanma ve dağılma kararını o verir. Dedikleri yasa gibi kabul edilir. Ona saygıda kusur edilmez.
- ✓ Barana Başkan Yardımcısı: Baranabaşı ile Barana Ahbapları arasında köprü görevi görür. Baranabaşı'na göre daha gençtir. Büyüklerin sevdiği, küçüklerin saydığı, kötü huyları olmayan, sözü dinlenir birisidir. Barana'nın, kurallara uygun, sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için elinden geleni yapar. Sohbet dışında Barana Ahbapları'nın sorunlarıyla ilgilenir, çözmeye çalışır, kendisini aşan konular varsa Baranabaşı'na iletir, ondan yardım ister" (age.: 133).
- ✓ Barana (Sohbet) Çavuşu: Bir anlamda Baranabaşı ile yardımcısının gözü kulağı gibidir. Çavuşu'nun en önemli görevi, sohbetler dışında Barana Ahbapları'nı izlemesi ve davranışlarını gözlemlemesidir. Barana çavuşu, Barana ilkelerine uyulup uyulmadığının, o ilkelere göre yaşanıp yaşanmadığının denetim görevini üstlenir (age.: 134). Sohbet çavuşu aynı zamanda, toplantının sonunda yapılan mahkemede verilen cezaları uygulamakla yükümlüdür (Fedakâr, 2013: 30).
- ✓ Kâtip: Başkan Yardımcısıyla alışverişi yapar. Eğlence günü toplantı sonrası gelir giderin hesabını verir. Mahkeme anında önceden herkesin kabul etmiş olduğu kuralları okur (Akman, 2006: 47).
- ✓ Hâkim: Mahkemeye başkanlık eder. Kimi zaman Barana Başkanı bu görevi de üstlenebilir (age.: 47).
- ✓ Sohbet Ahbapları: Toplantılara katılan diğer üyelere denir. Sohbet ahbapları birbirini saymaya ve birbirine yardım etmeye mecburdurlar (Dağlı, 1935: 214).

- ✓ Küçük Ahbablar: Sohbeta iştirak edenlerin en küçüğü Sohbet kardeşlerinin en sevgilisi olup herkesten şefkat görür. Küçükler yalnız Sohbet esnasında değil, Sohbetin dışında da sevilir, terbiyelerine dikkat ve itina olunur. Küçükler, büyüklerin kendilerine karşı gösterdikleri sevgi ve şefkate mukabil, onlara hürmet ederler, söz düşmedikçe lafa karışmazlar (Bayrı, 1938: 122).

5.3.1. Baranada İlk Toplantı

Kaya'ya göre (1997: 134), Barana'da sınırlı sayıda kişi bulunur. Bu sayı en az 12, en fazla 25 olur. İstenen sayıda kişinin bir araya gelmesinden sonra ilk toplantı için gün ve yer kararlaştırılır. Kararlaştırılan yerin ev sahibine haber verilerek hazırlık yapması istenir. Hazırlıklar yapıldıktan sonra toplantı günü, Barana'nın genel ilkeleri hakkında konuşulur, tartışılır, Barana'nın yöneticileri seçilir. İlk toplantıda Barana'ya katılanlar, birbirlerine karşı doğruluk, dürüstlük, kardeşlik duygularını ifade etmek amacıyla, parmaklarından akıttıkları kan ile buladıkları pilavı yiyerek “kan kardeşi” olduklarını ifade ederler. Barana Ahbabları kan kardeşi olarak sanal akrabalık oluştururlar. Bu nedenle ilk toplantı “Kanlı Pilav” olarak adlandırılır. Kanlı Pilav, bir tür sözleşme olarak kabul edilmekte, bundan sonra da bunun gereği neyse o yapılmaktadır. Yemekler yenilip sohbet edildikten sonra, bir sonraki toplantının kimin evinde yapılacağı kararlaştırılır ve toplantı bitirilir.

Karabulut'a göre (1986: 12), “Büyüklerle saygı, küçüklere sevgi göstermek, anaya babaya itaatsizlik etmemek, kıza söz atmamak, hırsızlık ve yüz kızartıcı hallerden sakınmak, kendi akran ve emsali sohbet arkadaşları ile konuşup görüşmek, onlardan habersiz başka bir eğlentiye gitmemek, sohbet içinde yapılan bütün konuşmaları başka yerde söylememek, sohbet günleri mutlaka tıraş olmak ve düzgün kıyafetlerle gelmek, misafir getirirse Baranabaşından izin almak, belirli bir kahvede toplanmak gibi Barana başlarının kendilerine teklif ettiği hususları kayıtsız şartsız kabul ettiklerine dair el birliği ile söz verirler” (Akt. Akman, 2006: 59-60).

5.3.2. Baranada Seyir

Baranalar, diğer Sohbet Toplantılarında da olduğu gibi başlangıcından bitişine kadar belli kuralları olan toplantılardır. Araştırmada esas amacın sohbet olduğu Baranalarda ikram, müzik, oyun gibi ritüellerin de toplantıların vazgeçilmezleri olduğu tespit edilmiştir. Her bir ritüelin içinde de kendine özgü gelenekler ve davranışlar sergilenmektedir. Bu yönüyle Barana'nın, üyelerine hem kendi bünyesinde hem de sosyal çevrede sorumluluk, disiplin, sevgi, saygı, hürmet, adalet, yardımlaşma ve dayanışma gibi öğretileri kazandırdığı söylenebilir. Hazırlık aşaması, ev sahibi için önemlidir. İkramların hazırlanması, sohbetin yapılacağı yerin temizliği ve düzeni misafirin hoşnutluğu içindir. Bu sebeple hazırlık aşamasında toplantının yapılacağı yer, işleyişe uygun hale getirilir.

Fedakâr'a göre (2013: 33), sohbetin yapılacağı evdeki en büyük hazırlık ikram bölümünün hazırlığıdır. Yemekler, genellikle evin hanımı tarafından ve akrabaların yardımıyla hazırlanır. Barana toplantıları erkeklere özgü bir gelenektir. Kadın faktörü ise bu gelenek içerisinde sadece hazırlık aşamasında kendini gösterir. Yemekler evin hanımı tarafından hazırlansa da, sofranın kurulması ve yemeklerin sunumu Barana'da yer alan küçük ahabplar tarafından yapılmaktadır.

5.3.3. Baranada Sohbet

“Sohbetin yapılacağı gün Barana'ya katılacaklar hazırlıklara başlar. Akşam saatlerinde, önceden kararlaştırılan yerde toplanarak, müzik grubu ile birlikte sohbet evine doğru yaklaşılr” (Kaya, 1997: 135). Bayrı'ya göre (1938: 121) eve yirmi, otuz adım kala müzik eşliğinde, “Sabahtan Kavuştum Ben Bir Güzele” (Ek-2) adlı karşılama türküsü söylenmeye başlanır. Bu türkünün her kıtası üç-beş adımda bir durularak okunur ve bu şekilde evin önüne kadar gidilir.

Tutu'ya göre (2013: 33), bu türkü Barana üyeleri tarafından icra edilir ve ev sahibine bu türkü aracılığı ile misafirlerin geldiği duyurulur. Toplanılan yerde darbuka, def ve zilli maşa çalanlar çömelerek bir yıldız, türküyü söyleyenler ise ayakta durarak bir hilâl olacak şekilde sıralanırlar. Türkünün sözlerine eşlik eden müzik bölümünün her

tekrarından önce yaklaşık sekiz ile on altı (9/8'lik) ölçüyü 230 metronomda icra eden vurmali çalgılar eşliğinde yürünür ve tekrar aynı düzende çökülür.

Kaya'ya göre (1997: 136-137), Baranada en çok söylenen karşılama türkülerinden birisi de “Aşağıdan Çıktı Bayrağın Ucu” (EK-2) türküsüdür. Türkü bittikten sonra evin kapısında ya da bahçesinde toplu olarak zeybek oynanır. Ardından, en önde Baranabaşı olmak üzere, yaş sırasına göre sohbet odasına girilir. Odaya girdikten sonra bir anlamda başköşe sayılan ocağın bir yanına Baranabaşı, diğer yanına yardımcısı oturur. Diğerleri de yaş sırasına göre karşılıklı iki sıra halinde dizilirler. Diz üstü oturan gençler, Baranabaşı'nın “rahat oturun” demesiyle bağdaş kurarlar. Ev sahibi herkesle selamlaşır. Hal hatır sorar. Kısa bir sohbetten sonra Baranabaşı'nın işaretiyle müzik başlar.

5.3.4. Baranada Müzik

Araştırmada, Barana toplantılarında müzik ögesinin misafiri karşılamadan, toplantının sonuna kadar etkin bir rol aldığı tespit edilmiştir. Sohbetin başlaması, ikramın beğenilmemesi, misafirin gelmesi ve mahkeme esnasında ahabaplardan birinin kovulması gibi gelenekselleşmiş davranışlarda türküler vasıtasıyla mesajlar iletilmektedir. Müziğin, toplantı genelinde bu kadar aktif rol oynaması, Barana toplantılarını muadillerinden ayıran en önemli özellik olarak gösterilebilir.

Fedakâr'a göre (2013: 34-35), sohbetin başlangıcı “Emine'min Çam Dibinde Sesi Var” (Ek-2) adlı türkünün icrasıyla yapılmaktadır. Bu durum geleneksel Barana sohbetlerinin olmazsa olmazlarından birisidir. Kurallar, müzikli eğlencenin yapıldığı zamanlarda da geçerliliğini korumaktadır. Barana sohbetlerinde müzik ve oyun icraları esnasında odada gezinmek ve dışarı çıkmak yasak olduğu gibi, dışarıdan misafir kabul edilmesi de mümkün değildir. Bir Barana grubunun bir başka Barana grubunu sohbet esnasında ziyaret etmesi de yine belli kurallar dâhilinde gerçekleşebilmektedir. “Baskın” olarak adlandırılan bu uygulamada, eğer içeride sohbet devam ediyorsa, misafir olarak gelen Barana, sohbeta ara verilmesini dışarıda bekler ve ara verildikten sonra “Sabahtan Kavuştum Ben Bir Güzele” türküsü ile misafir olarak geldiklerini ifade eder. Ev sahibi Barana da yine aynı türküyü seslendirerek misafirleri karşılar. Bir Barana'nın, başka bir Barana'yı ziyareti

sohbete verilen arada başlamakta ve diğer araya kadar devam etmektedir. Müzik ve oyun icraları genellikle gece saat 12'ye kadar devam eder.

Tutu'ya göre (2013: 53), “Emine'min Çam Dibinde Sesi Var” dizesi ile başlayan havanın ardından icra edilecek havaların, toplantıda seslendirilecek son havaya kadar kesin bir sıra izlemediği ve çevredeki düğün gibi ortamlarda da sık olarak icra edildikleri gözlenmiştir. Bu arada seslendirilen havalar daha çok Dursunbey ve köylerine ait olmakla birlikte, Balıkesir'in diğer ilçeleri, Kütahya (özellikle Simav ilçesi) ve Bursa çevrelerinden de bazı havaların zaman zaman icra edilmesi mümkündür.

Sıtkı Bahadır Tutu'nun 23.01.2010 tarihinde izlediği icrada, Barana toplantılarında seslendirilen türküler şunlardır:

- ✓ Sabahtan Kavuştum Ben Bir Güzele
- ✓ Evleri Var Üst Başta
- ✓ Emine'min Çam Dibinde Sesi Var
- ✓ Ayva Çiçek Açmış
- ✓ Karaköy un Armudu (Şirvan)
- ✓ Alçak Ceviz Dallar
- ✓ Kuyu Dibi Derinden
- ✓ Çatal Çamlar Arası Kirpiklerin Karası
- ✓ Top Top Olmuş Efem Aman
- ✓ Yeraltının Yılanı
- ✓ Koca Kuşun Yüksektedir Oyunu
- ✓ Dursunbey'in Hanları
- ✓ Oyun Havası
- ✓ Yağmur Yağıyor Yağmur
- ✓ Alaçamın Bayırı İçindedir Çayırı
- ✓ Yağsın Yağmurlar Yağsın
- ✓ Şer'fem
- ✓ Aldı Dereleri Tüfek Yankısı
- ✓ Kayalca'nın Taşları
- ✓ Aşağı Mahalle Hocası “Sohbet övgüsü” (Tutu, 2013: 53).

Yapılan araştırmada, Barana toplantılarında icra edilen müziğin, eğlendirmenin dışında farklı bir amaçla da kullanıldığı tespit edilmiştir. Barana'da sohbet ahbaplarına işleyişle ilgili bazı mesajların türküler vasıtasıyla iletildiği görülmektedir. Sabahtan Kavuştum Ben Bir Güzele, Emine'min Çam Dibinde Sesi Var ve Sohbet Övgüsü (Sohbet Övme/Sohbet Devretme) türkülerinin ayrı bir önemi olduğu ve farklı bir misyon üstlendiği söylenebilir. Örneğin “Sabahtan Kavuştum Ben Bir Güzele” türküsü Barana toplantısında üç farklı uygulamada karşımıza çıkmaktadır:

- ✓ “Sabahtan Kavuştum Ben Bir Güzele” türküsü, ahabpların sohbet evine 20-30 adım kala okudukları türküdür (Bayrı, 1938: 121). Bu türküyü duyan ev sahibi misafirlerini kapıda karşılar.
- ✓ “Baskın” olarak adlandırılan misafir ziyaretinin gerçekleşmesi için misafirler, toplantıya verilen arayı bekler ve ara verildikten sonra “Sabahtan Kavuştum Ben Bir Güzele” türküsünü okumaya başlar. Barana ahabpları da türküye eşlik ederek misafiri karşılar. Misafir ağırlama diğer araya kadar devam eder (Fedakâr, 2013: 34).
- ✓ Toplantının “Mahkeme (Yargı)” bölümünde, sohbet ahabplarından bir tanesi toplantıdan ihraç cezası almışsa, bir çıra yakılıp eline verilir ve “Sabahtan Kavuştum Ben Bir Güzele” türküsü eşliğinde sohbet evinden uzaklaştırılır (Kaya, 1997: 142).

“Emine'min Çam Dibinde Sesi Var” türküsü sohbe giriş türküsüdür. Sohbetin başlangıcı bu türküyle yapılmaktadır ve bu durum geleneksel Barana sohbetlerinin olmazsa olmazlarından birisidir. Bu türkü gecede bir defa söylenmektedir (Fedakâr, 2013: 34).

“Sohbet Övgüsü” türküsünün, sözleri ve söyleme biçimi ele alındığında üç işlevi yerine getirdiği görülmektedir.

- ✓ Öncelikle ev sahibine ağırlamasından dolayı türkünün sözleri ile teşekkür edilir ve övülür.
- ✓ Sonraki kıtalarda sıradaki sohbetin kimde olacağının ipuçları verilir ve son kıtada “Kadem ola (.....) Paşa” ifadesiyle yeni sohbet sahibinin adı belirtilir (Bayrı, 1935: 216, Bayrı, 1938: 125, Kaya, 1997: 139).
- ✓ Fedakâr’a göre (2013: 135), Toplantının yemek bölümünde ikram edilen sunumda bir eksiklik görülürse bu türkü de eksik söylenerek ev sahibine gönderme yapılır. Bu uygulamada türkü bir kıta okunmaktadır. Baranalarda ut, keman, saz, cura, def, düdük, kemençe gibi çalgılar çalınır (Dağlı, 1935: 215-216), Tutu’nun kaynak kişilerden edindiği bilgilere göre Barana’nın temel çalgıları vurmali çalgılardır. Darbuka, def, bendir ve zilli maşa gibi çalgıların yanında ezgiyi seslendiren bağlama,

cura, kemane ve kaval gibi çalgıların hatta GTSM algılarının Barana’da kullanılmasına karşı duran bir tutum bulunmamaktadır. Bir Barana üyesi, Barana’ya katıldıktan sonra, o güne kadar izleyerek öğrendiği kadarıyla adı geçen vurmali çalgılardan birini sohbetlerde icra etmeye başlayabilmektedir (Tutu, 2013: 54). Bu durumdan yola çıkarak Barana’da usta-çırak geleneğinin olduğu ve bu yolla müzik öğretisinin de yapıldığı söylenebilir.

Barana havaları, birbiri ile ortak birçok özelliğe sahip olan farklı makamlardadır. Yaptığımız derleme sırasında karşılaştığımız havalar, karcığar, gerdâniye, tâhir, muhayyer kürdi, hüseyini, uşşak, beyâti ve hicaz makamlarındadır. Makam adları bu şekilde çeşitlilik gösterse de özellikle karcığar, gerdâniye, tâhir, uşşak, beyâti makamlarında olduğunu belirlediğimiz havaların çoğunda hüseyini makamı etkisinin yoğun olarak hissedildiğini belirtmemiz gerekmektedir (age.: 55).

Müzikli eğlencenin sona ermesinden sonra, algılar ortadan kaldırılır ve “Sohbet Övgüsü” nden sonra artık türkü seslendirilmez (Fedakâr, 2013: 35).

5.3.5. Baranada Oyun

Araştırmada, Barana toplantılarında sergilenen iki tip oyun olduğu tespit edilmiştir. Birincisi müzik eşliğinde oynana halk oyunları türünde olan ve yöreye has figürler içeren zeybek oyun türleridir.

Barana’da icra edilen halk oyunları, zeybek oyun türü içinde “Ağır Zeybek” ve “Kıvrak Zeybek” oyun grubuna girmektedir. “Ağır Zeybek” 9/4’lük, “Kıvrak Zeybek” 9/8’lik usullere sahiptir. Bunların dışında “Kıvrak Zeybek” oyunlarının bir alt gurubunda yer alan “Sekme” ve 2/4’lük basit usule sahip olan ve “Kırık Oyun” olarak adlandırılan çiftetelli tarzında oyunlarda oynanmaktadır (Ertural, 2013: 109).

Diğeri ise kazanma-kaybetme sonucuna odaklı, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme amaçlı oyunlardır. Barana’da oynandığı tespit edilen oyunlar şunlardır:

“Zekir, Fincan, Cicoz, Derdim Var Oyunu” (Dağlı, 1935: 215), “Yüzük Oyunu, Ayı Oyunu, Domuz Oyunu, Ak Dara Oyunu” (Bayrı, 1938: 123-124), “Dilsiz Oyunu, Mendil Kapmaca Oyunu, Tilki Dövüşü Oyunu, Köy Kâtibi Oyunu” (Akman, 2006: 56), “Arı Oyunu, Su Dökme Oyunu, Urgan Oyunu, Yattı Kalktı Oyunu, Kil Alın Kibrit Alın Oyunu” (Durmaz, 2012: 77-92).

Fotoğraf 9. Barana Toplantısında Oyun (Erişim 11)

5.3.6. Baranada İkram

Karabulut'a göre (1986: 14), oyunlar oynandıktan sonra başkanın “yemekler hazırlansın” demesiyle ev sahibinin ve Barana arkadaşlarının yardımıyla sofralar kurulur. Sofra hazırlanırken Barana'nın yaşça en küçüğü sol elinde leğen, sağ elinde ibrik ve omzunda havlu (öncelikle Barana başlarından başlamak suretiyle) herkesin önünde diz çökerek ellerini yıkatır. Sohbet arkadaşları az ise bir, sofralar kalabalık ise iki sofralar ve her sofrada bir Baranabaşı bulunmak şartıyla sofraya da sıra ile oturulur (Akt. Akman, 2006: 58-59).

Barana toplantılarında çorba, yufka tiridi, yahni, pilav, hoşaf ve saraylı tatlısına yer verilir. Anan yemeklerin yanında turşu, yufka böreği, kavurma gibi yiyecekler de bulunabilir. Yemeklerin servisi erkekler tarafından yapılır. Yer sofrasında yenen yemekler bir tabak içinde ve belli bir sıra ile sunulur. Eğer yemeklerden eksik olan varsa “Sohbet Övgüsü”nden (EK-2) bir dörtlük söylenerek ev sahibi yerilir (Fedakâr, 2013: 135-136).

Alkollü içeceklerin kullanılması konusunda da muhtelif görüşler vardır. Bu konuda (Bayrı, 1938: 122, Kaya, 1997: 138, Akman, 2006: 52) Baranalarda içki ikramının da

olabileceğini belirtirken, (Dağlı: 1935: 214-215) içki içmenin, Baranalardan geçici olarak uzaklaştırma cezası gerektirdiğini belirtmektedir.

Yemekler yendikten sonra Baranabaşı, yardımcısına ve çavuşa danışarak bir sonraki sohbetin kime verileceğine karar verir. O hafta ahbaplardan birisinin evinin yakınında düğün varsa, orası tercih edilir. Zira nişanlıların ya da gençlerin birbirlerini görmeleri zor olduğu için, uzaktan da olsa, onların, birbirlerini görmelerine olanak sağlanmaya çalışılır. Sohbetin kime verileceği kararlaştırıldıktan sonra Baranabaşı'nın işaretiyle "Sohbet Övme Türküsü" çalmaya başlar. Herkes merakla, bir sonraki sohbetin kime verileceğini bekler. Türkü içinde, ev sahibine güzel sözler söylenerek bir anlamda teşekkür edilir. Daha sonra, sohbetin verileceği ev sahibinin bir komşusunun adı verilerek ipucu verilir. En sonunda "kadem ola" sözü ile birlikte sohbetin verildiği kişinin adı söylenir. Böylece sohbetin kime verildiği anlaşılır. Sohbeti alan kişi ile ev sahibi, memnuniyetlerinin ifadesi olarak karşılıklı zeybek oynarlar (Kaya, 1997: 139-141).

Barana'da yemekten sonra yargılama işlemine geçilir. Barana'nın işlevini sürdürebilmesi, yapısını koruyabilmesi, toplum gözündeki saygınlığını devam ettirebilmesi için yargılamanın, taviz verilmeden, tarafsız bir şekilde yapılması gerekir. Barana'da da bu işlevlerin devamlılığı için bazı uygulamalara başvurulur. Yargılama (mahkeme) bunun en iyi örneğidir (Kaya, 1997: 141).

Toplantının yargılama bölümü geldiğinde Baranabaşı çavuşa yedi gün içinde olup biteni anlatmasını buyurur. Çavuş bildiklerini söyler ve kabahatli olanların suçlarını ispat etmek üzere şahitlerini de gösterir. Her uygunsuzluk bir suçtur. Eksik mal satmak, komşusuna kötülük etmek, dövüşmek, hükümete karşı gelmek, ailesine kötü muamelede bulunmak, kumar, içki, yalan söylemek, namussuzluk, adam yaralamak, fitne ve müzevirlik (ara bozma) birer suçtur (Dağlı, 1935: 214).

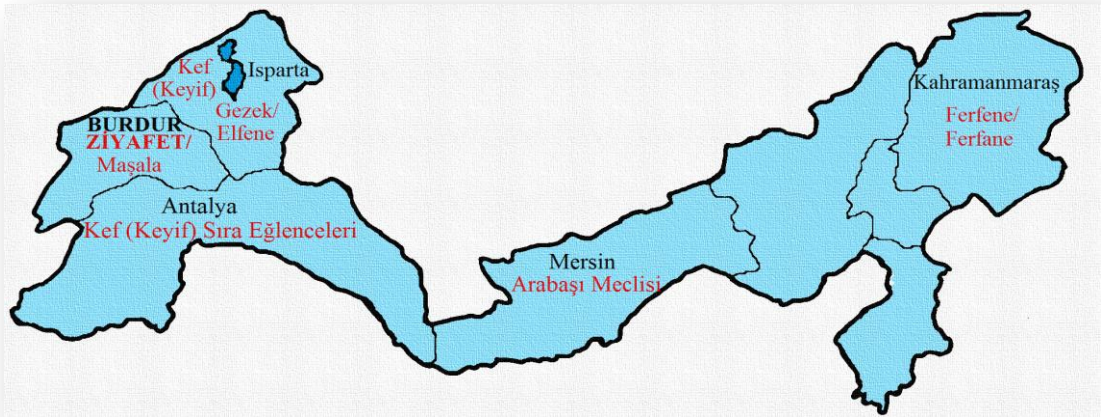
Şikâyetçi, her zaman Barana içerisinde bir kişi olmayabilir. Hafta boyunca Barana Ahbapları'nı denetlemek ve kontrol etmekle görevli olan Barana çavuşu da şikâyetçi olabileceği gibi bir üyenin annesi, babası, kardeşi ya da eşi de önceden Baranabaşı'na gerekli şikâyetle bulunabilir (Kaya, 1997: 141-142).

Sohbet ahbablarının, sadece Barana içerisinde değil sosyal hayatlarında da birey olarak davranışlarına dikkat etmeleri gerektiği görülmektedir. Aksi durum ahbabın Baranadan kovulmasına kadar gitmektedir. Bu yönüyle Barana'nın, içinde barındırdığı çeşitli öğretilerin yanında, toplumsal huzur içinde katkı sağladığı düşünülebilir.

Cezalar, sırasıyla ihtar, ocak (ev) açma, dayak (ayağa sopa) ve Barana'dan kovmadır. Şikâyet Baranabaşı tarafından çok önemli görülmezse, kişi, ihtar edilir ya da bir şişe içki ile cezalandırılır. Atfedilen suç daha büyük bir cezayı gerektiriyorsa, hafta ortası ocak (ev) açma, yani bir sohbet gecesi düzenleme ile cezalandırılır. Bu cezalarla yola gelmeyenler ile daha ağır bir suç işleyenlere ise dayak atma cezası verilir. Ancak bu cezada dayanışma, yardımlaşma söz konusudur. Örneğin; 20 sopa ile cezalandırılan bir ahbabın arkadaşları, cezanın bir kısmını üzerlerine alarak 3-5 sopanın kendilerine atılmasını isterler. Barana'daki en ağır ceza ise kovulmadır. Barana'yı çok zor durumda bırakacak kimi suçlar ile yüz kızartıcı suçlar kovulmayı gerektirir. Böyle bir suçun herhangi bir şekilde Baranabaşı'na duyurulması, kişinin Barana'dan atılması için yeterlidir. Baranabaşı, Baranabaşı Yardımcısı ve Barana Çavuşu aralarında konuşarak kişinin atılmasına karar verirler. Baranabaşı'nın işaretiyle, "sabahtan kavuştum ben bir güzele" türküsü çalmaya başlar. Bu türkü çalınmaya başladığında, birisinin atılacağı anlaşılır. Zira bu türkü sadece toplantının başında, bir de kovulma sırasında söylenir. Baranabaşı suçluyu yanına çağırır, suçunu söyleyerek Baranadan kovulduğunu kendisine bildirir. Bir çıra yakılarak eline tutuşturulur, dış kapıya kadar getirilir. Dışarı çıktıktan sonra kapı arkasından kapatılır. Kovulan kişi genç biriyse, görevlendirilen iki kişi tarafından evine kadar götürülüp, ailesine, durum anlatılarak teslim edilir (Kaya, 1997: 142).

Barana'dan kovulmak, toplumsal anlamda bir statü kaybı olarak görülmekte, o kişinin güvenilir biri olduğu fikri ortaya çıkmakta ve kişinin toplum içindeki itibarını kaybetmesiyle sonuçlanmaktadır. Dursunbey'de Barana'dan kovulanlara kız bile verilmediği kaynak kişiler tarafından özellikle belirtilmiştir. Geleneksel Barana sohbetleri, sabah ezanının okunmasından hemen önce sona erer ve sohbet ahbabları, çevreyi rahatsız etmeden, sessizce evlerine dağılır (Fedakâr, 2013: 36).

5.4. Burdur Ziyafet Toplantıları

Harita 4: Akdeniz Bölgesi Sohbet Toplantıları Haritası

Her kültürün kurallar ve değerler bütünü vardır. Bu ürünlerin oluşmasında ve şekillenmesinde şehrin tarihî ve kültürel mirasının önemi büyüktür. Bir şehrin kültür dokusunu anlayabilmek için önce halk kültürü araştırmalarına bakmak gerekir. Halk kültürü ürünleri, kendi kültürüyle yabancılaşmayı önler ve tarihsel gelişim sürecinde insanların sanatsal beğenisini belirleyen estetik anlayışını sergiler. Burdur, bir taraftan çevre kültürüne bir taraftan da Teke yöresi kültürüne sahip çıkmış ve bu iki ayrı kültürü zamanla birbirine kaynaştırmış, gelenekselleştirmiş bir ilimizdir. Bu yönüyle binlerce yıldır süregelen Türk kültür uzantılarını ve milli değerleri saklayan, yaşatan bir kültürel yapıya sahiptir (Yıldız, Kazan, 2009: 1691).

Fotoğraf 10. Ziyafet Toplantısı (Erişim 12)

Burdur tarihinde yer alan kültür dokularından bir tanesi de Ziyafet toplantılarıdır. Ziyafet toplantıları, Anadolu'nun birçok yerinde örneklerine rastlanan sohbet toplantılarının Burdur'daki temsilcisidir.

Çine'ye göre (2003: 83) Ziyafet toplantıları, kış günlerinde erkekler arasında yapılan geleneksel eğlencelerdir. Kendine özgü müziği, yüzük oyunu ve diğer oyunları ile törelere uygun olarak yürütülen disiplinli, eğitici bir yapısı vardır. Ziyafete katılacak olanlar uyumlu kişiler arasından belirlenir. Ziyafet gezilecek, filan evde toplanılacak diye dilden dile haber verilir. Bu ilk toplantı, karar almak içindir. Önce gün kararlaştırılır, sonra ilk Ziyafetin sahibi kura ile belirlenir.

Kişi sayısı tek sayılardan oluşur (9, 11, 13... gibi). Bunlar iki gruba ayrılırlar ve iki başkan (Erbaş), birer yardımcısı ve bir muhasebeci seçilir. Bir kişi ev sahibi olunca iki grup eşit kişilerle oyunlara katılırlar (Çine, 1997: 51).

Ziyafetlere aynı yaşlardaki memurlar ve esnaflar katılsa da parası değerli olanlar ve şakayı kaldıramayanların da katılması isteniyordu. Bu özelliklere sahip kişiler, ziyafeti daha eğlenceli hale getiriyordu. Fakat ziyafete katılacak kişiler arasında uyumun olması, kalitesini arttıran bir öğeydi (Erkan, 2012: 128).

Diğer Sohbet Toplantılarının birçoğunda görülen, üyelerini görev ve yetkilerine göre sınıflandıran hiyerarşik yapı, Ziyafet toplantılarında da kendini göstermektedir. Bu yapının, sağlıklı işleyiş ve disiplini sağlama adına yapıldığı düşünülebilir. Ziyafet toplantılarında yer alan görevliler ve sorumlulukları şu şekildedir:

Başkan (Erbaş) ve yardımcısı: Çine'ye göre (2003: 83), ziyafetlerde iki başkan seçilir ve bunlara “Erbaş” denir. Başkan, toplantıyı yönlendirmek ve organize etmenin yanında oyunlar sırasında ayrılan grubunun temsilcisidir. Ziyafet toplantılarında iki başkanın birer yardımcısı vardır

Muhasebeci: Ziyafet toplantılarında elde edilen paradan sorumlu olan kişidir. “Geç gelenler ve yanlış hareket edenler, gurubun erbaşı tarafından para cezasına çarptırılır. Paralar muhasebecide toplanır” (Erkan, 2012:129)

Ziyafetbaşı: Toplantıya ev sahipliği yapacak kişidir (age.: 128-129).

Üyeler (Er) : Görevlilerin dışında toplantılara katılan kişilerdir. Üyeler ziyafet disiplini içerisinde hareket etmek zorundadır. Disipline uymayanlar para cezasına çarptırılır (Çine, 2003: 83, Erkan, 2012:129).

5.4.1. Ziyafette Seyir

Ziyafet toplantıları, “Ziyafetbaşı”nın hazırlıklarıyla başlar. Toplantının yapılacağı mekânın temizliği, düzeni yemeklerin hazırlanması ilk aşamadır. Birlikte eğlenmek

ve hoşça vakit geçirmek amacıyla yapılan Ziyafet toplantılarında, sohbetin yanında yemek, müzik ve oyun gibi öğeler vardır.

5.4.2. Ziyafette İkram

“Alınan kararda, ziyafet akşam yemeği ile başlar. Bu durumda yemek tam takım olur (çorba, sebze, et, pilav, baklava, kadayıf, ceviz ezmesi gibi). Eğer Ziyafet yemeksiz yapılacaksa, herkes yemeğini yedikten sonra toplantıya katılır. Bu tür ziyafetlerde gecenin geç saatlerinde (genellikle gece yarısından sonra) pilav, turşu, tatlı yenir” (Çine, 2003: 83).

Kazan’a göre, Ziyafet yemekleri, “tabla” denilen tahtadan yapılmış yuvarlak, ayaklı sinilerde yenilirdi. Herkes, sininin etrafında yere diz çöker; ekmeğin yere dökülmemesi ve üzerlerine yemeğin sıçramaması için “peşkir” denilen uzun, dikdörtgen biçimindeki kumaş peçeteleri dizlerine örterler veya sofrta bezlerini dizlerine çekerlerdi. Ziyafet sofralarında önce “pirinç çorbası” ardından “çekme” yenir. “Çekme için bir davarın eti altı parçaya ayrılır. Bu, altı sofralık demektir. Altında odun ateşi yanan büyük kazanlara bu etler konur, üzerine de saç kapatılarak pişirilir. Etin hem alttan hem üstten kızarması için sacın üzerine, ateşin közü konulur. Büyükçe bakır kayık tabaklara, pirinç pilavı dökülür; üzerine kızartılmış etler kemikleri çıkartılmadan sıralanır. Hepsinin üzerine kıyılmış maydanoz ve karabiber serpilir. Herkes önündeki kemiği kendisi çıkarır. Çatala takılıp, çeke çeke çıkarıldığı için “çekme” denilmiştir. Ziyafetlerde, mevsimine göre “kuru fasulye”, “taze fasulye”, “etli nohut”, “karnıkara börölce” daha sonra “irmik helvası” ve ardından “bulgur pilavı” yenilirdi (Kazan, 2007: 162-165).

Çine’ye göre (2003: 83), yemeksiz toplantılarda akşamdan sonra Ziyafet evinde toplanmaya başlanır. Bu andan itibaren disiplin ön plandadır ve her hareket denetimlidir. Geç gelenler ve yanlış hareket edenler, gurubun erbaşı tarafından para cezasına çarptırılır. Paralar muhasebecide toplanır. Konuklar, ev sahibi tarafından buyur edilir. Büyüklere ve erbaşlara (başkanlar) ayağa kalkılarak saygıda bulunulur. Hal hatır sorulduktan sonra kahveler içilir ve müzik bölümüne geçilir.

5.4.3. Ziyafette Müzik

Ziyafet toplantılarının en önemli esaslarından biri de, toplantıya katılanların içinde mahalli müzisyenlerin bulunmasıdır. Bu iş için gerekirse bir sezonluk çalgıcı takımı kiralanır. Üyeler için geçerli olan kurallar bütünü müzisyenler için de geçerlidir. Dolayısıyla müzisyenler de Ziyafet içindeki törelere uymak zorundadır. Kahveler içildikten sonra, sazlara düzen verilir ve meşk başlar (age.: 83).

Burdur, gurbet ve boğaz havaları, 9/16' lık teke zortlatmaları ve bu usule bağlı oyun figürleri, teke tezenesi (mızrabı) olarak bilinen ters üçlemeli icra tavrı, sözlü ve sözsüz olarak ayrılan zeybekleri ile teke yöresinin en belirgin temsilcisi olduğu söylenebilir. Bu temsil gücü ile Burdur, “Teke Yöresi olarak bilinen bölgenin kültür başkenti” (Kayacan, 2009: 159) olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte Burdur'un, gerek müzikal yapısı, gerekse bu yapıyı besleyen sipsi, kabak kemane, cura (iki telli, üç telli, parmak cura) gibi yöresel sazlarıyla THM'nin önemli kaynaklarından birisi olduğu söylenebilir. Böylesine güçlü bir müzikal kimliğin yansımaları, Burdur Ziyafet toplantılarında da kendini göstermektedir.

Fotoğraf 11. Ziyafet Toplantısı (Erişim 13)

Erkan'a göre (2012: 129), müzisyenler “maket” denilen, diğer kişilerin oturduğu yere göre yüksekçe olan yerde otururdu ve oyun disiplini içinde türküler çalar, söylerdi. Ziyafetlerde Burdur yöresi türküleri ve oyun havaları çalınırdı. Genellikle, “Onikidir Efem Şu Burdurun Değirmeni” (EK-2) türküsüyle Ziyafete başlanırdı. Serenler, Al Yazma, Harmandalı çalınan diğer türkülerdi. “Burdur dışına çıkalım” dendi mi kırık havalar çalınırdı. Ziyafetlere katılan halk sanatçıları arasında Tepeli Hasan Çavuşun bağlama, oğlu Bahri Büyükçoban'ın bağlama, Kemaneci Ahmet'in kemane, Tepeli Kör Mehmet'in bağlama, Şekerci Mehmet Kayabaş'ın tef, Terzi Kaya Ünal'ın bağlama çaldıkları biliniyor.

Toplantının müzik bölümünden sonra, müzikle oyunun iç içe olduğu yöresel oyunlar sergilenir. Bu gelenek, toplantıya ev sahipliği yapan Ziyafetbaşı ile başlar.

Fotoğraf 12. Ziyafet Toplantısı (Erişim 14)

“...türkülerden sonra sıra mahalli oyunlara gelir. Önce ev sahibi oynar, oyun üçtür prensibi burada da geçerlidir. Ev sahibi, oynadıktan sonra kendi erbaşını oyuna kaldırır. Bu erbaş da diğer erbaşı oyuna kaldırır ve karşılıklı sıra ile oynarlar” (Çine, 2003: 83). “Düğün ve eğlencelerde “oyun üçtür” tabiriyle oyuncular; ilk oyun olarak “Serenler”, “Avşar”, “Alyazma”; ikinci oyun olarak “Karinom”, “Sarı Zeybek” gibi oyunları oynadıktan sonra üçüncü olarak “Teke Zortlatması” ile final yaparlar. Oyun bölümleri; tek yürüme, tek dönme, çift yürüme, çift dönme, çift diz ve çıkıştır” (age.: 144).

Oynamayanlar veya oyun bilmeyenler para cezasına çarptırılır. Yöre türküleriyle oynadıktan sonra orta oyunlarına geçilir (Erkan, 2012: 130).

5.4.4. Ziyafette Oyun

Oyun, ziyafet meclisini eğlendirme ve hoşça vakit geçirme gibi bir misyona sahiptir. Ziyafet toplantılarında “karatavuğu kim yedi”, “yattı kalktı” (age.: 130), “hennasi” (EK-2) ve “yüzük oyunu” (Çine, 2003: 84-85) en çok oynanan oyunlardır.

Fotoğraf 13. Yusuf Erkan (2012: 129), “Yok Olan Burdur Ziyafet Türküsü”, Atlas Dergisi, Sayı 237, Aralık 2012.

Bu oyunlar içinde “hennasi” oyunu, fiziksel dayanıklılığı da ön plana çıkaran bir eğlence biçimi olmasının yanında aynı zamanda müzikle iç içe olan bir oyundur. Oyunun icrası sırasında, oyuna ait türkü de söylenmektedir.

“Davetliler ve Ziyafete katılanlar bir daire yaparak otururlar. Ortaya oyunu bilen bir ebe çıkar ve yere diz üstü kapanır. Herkes ebenin sırtına yumruk vurmaya başlar. Sırtına yediği yumruğun sahibini bulunca ebe değişir. Burada mühim olan, Ziyafete ilk defa katılan ve oyunu bilmeyen kişilerin ebe olmasıdır. Çünkü oyun daha zevkli hale gelir. Oyunu bilen ilk ebe yumruğu yedikten sonra, oturanlar hep birlikte bir kişinin yönetiminde “Ağam Hennasi” türküsünü söylerler. Türkünün ya şu vurdu, ya şu vurdu, illem şu vurdu kısmına geçildiğinde, yöneten, eliyle oturan şahısları rast gele işaret eder. illem şu vurdu dediği an illem sözcüğü kime işaretlenmiş ise, aslında yumruğu vuran odur. Eğer ebe bunu anlamış veya oyunu önceden biliyor ise, ebenin değişmesi kolay olur. Bilmeyen biri ise, bir hayli yumruk yiyerek, katılanları ve seyredenleri neşelendirir” (Çine, 2003: 85).

Kaybeden tarafa, üzerinde hayvan (horoz, eşek, ördek) motifleri olan kalpak tarzı başlıkları giydirmek, kadın kıyafetleri giydirmek, ağzına emzik verilerek gelin kıyafeti giydirmek, eşek semerini sırtına bağlayıp gezdirmek gibi cezalar verilirdi. Bazı cezalara mahalleli de şahit olurdu. Yenilen taraf, at yerine faytona koşulurdu. Yenilenler faytonun üzerinde olurdu. Kaç kilometre gidileceğini yenen taraf belirlerdi (Erkan, 2012: 128-132).

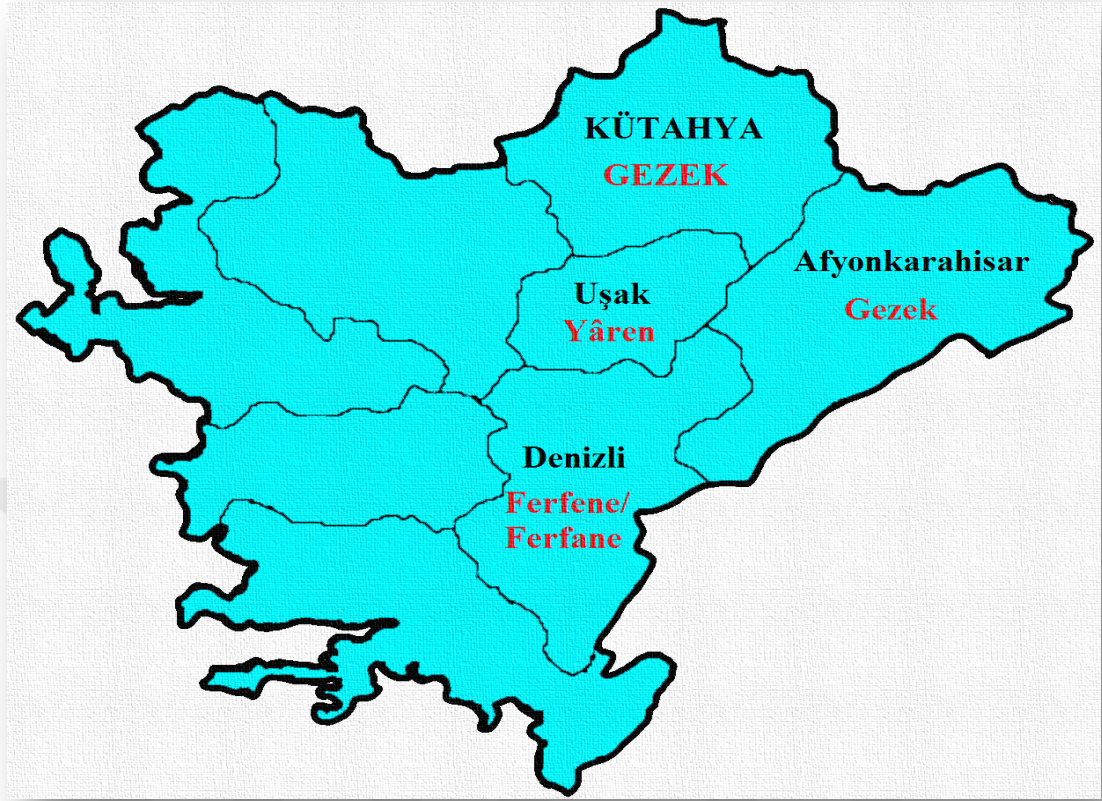
Bu sebeple Ziyafet oyunlarında duyulan eğlenme hazzının, sadece oyunun içinde değil, oyun sonrasında da sürdüğü söylenebilir. Ziyafet cezaları sadece bunlarla sınırlı değildir. Bir de ziyafetin gelir kaynağını oluşturan para cezası vardır.

Erkan'a göre (age.: 129-132), Ziyafette para cezasını gerektiren davranışlar şunlardır;

- ✓ Ziyafete geç gelen veya ziyafet disiplini içinde hareket etmeyen kişi, grubun erbaşı tarafından para cezasına çarptırılır.
- ✓ “Oyun üçtür” kuralına göre yöre türkülerine oynamayı bilmeyenler ya da oynamayanlar para cezasına çarptırılır
- ✓ Oyunlar sırasında erler, erbaşlarının oturup kalkmalarına dikkat eder ve aynen onun gibi davranmaya çalışır. Farklı davranışlar sergileyen erler para cezasına çarptırılır.
- ✓ Sorulan soru ya da bilmecelere verilen yanlış cevaplar para cezası ile cezalandırılır.
- ✓ Oyunlar arasında ayağa takılan kuklayı konuşturnmak gibi küçük muziplikler vardır. Kuklanın hareketlerine ve konuşmasına gülenler para cezası ile cezalandırılır.

Çine'ye göre (2003: 86), bir kış boyunca devam eden Ziyafetlerin sonunda, cezalardan biriken paralarla, bahar mevsiminin güzel günlerinden birinde veya Hıdırellez günü, seneye tekrarı yapılmak üzere yemeli, içmeli mükemmel bir Ziyafet yapılır.

5.5. Kütahya Gezek Toplantıları

Harita 5: Ege Bölgesi Sohbet Toplantıları Haritası

Kütahya’da Türk hâkimiyeti Selçuklular dönemine dayanmaktadır. Selçuklular döneminden sonra beylikler dönemini yaşayan ve Germiyanogulları Beyliği’nin baş şehri olan Kütahya daha sonra Osmanlı Devleti’nin sınırları içinde yer almış ve Cumhuriyet döneminde de il olarak yerini almıştır. Türk hâkimiyetinin başladığı 1078 yılından itibaren bu topraklarda Türk kültürünün etkileri oluşmaya başlamıştır. Türk insanı ana yurdundan bu diyarlara gelirken kültürel özelliklerini, adetlerini, geleneklerini de getirmiştir.

Kütahya Gezekleri de diğer şehirlerde gördüğümüz Gezekler ve Gezek benzeri organizasyonlar gibi geçmiş Orta Asya’ya, Ahilik’e dayanan bir gelenektir. Bir esnaf teşkilatı olan Ahilik’te bir araya gelen esnaf grupları hem kendi içlerinde alanlarındaki eğitimlerini vermişler hem de ahlaki yönden eğitim vermişlerdir. Bu uygulama uzun yıllar devam etmiştir. Günümüzde gördüğümüz bu uygulamalara baktığımızda Ahilik geleneğinin bir uzantısı olduğunu görüyoruz. Çünkü kuralları, üyelerde istenen özellikler yönüyle, Ahilik’in çoğu özelliği karşımıza çıkmaktadır. İkisinde de ahlak kurallarına uymak zorunludur. İkisinde de toplumda benimsenen güzel davranışlar önemsenmiş, insanların model olabilecek derecede dürüst olmasına özen gösterilmiş, bu kurallara, kaidelere uymayanlar yaptırıma tabi tutulmuştur. İkisinde de üye olmak için belirli şartlar aranmakta, olumsuz bazı davranışlar uzaklaşmaya sebep olmaktadır. İkisinde de lider konumunda kimseler bulunmakta, bunlar üyelerin kontrolünü sağlamaktadır. Yine Eski Türk kültüründe de gördüğümüz ve ilerleyen zaman içinde de önemini kaybetmeyen güzel huylar Gezeklere kadar ulaşmıştır. Sofra adabı, büyüklere saygı, insan ilişkilerinde nasıl davranacağını bilme, toplumun benimsemediği kötü huylardan sakınma bunlardan birkaçıdır. (Şemin, 2009: 54-55).

Gezek sözcüğünün, TDK sözlüklerinde birçok anlama geldiği görülmektedir.

Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nde; Çok gezen (kimse),

Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nde; 1. Köy halkının, köy odasına gelen misafire, çobana, imama sıra ile yemek göndermesi. 2. Ailelerin aralarında sıra ile birbirlerine verdikleri ziyafet, toplantı. 3. Misafirlik. 4. Sıra ile hayvan gütmeye,

Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nde; Öküz, inek vb. sürüsü,

Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nde; 1. Otlak. 2. Pirinç, buğday tarlası: Pirinç gezeği. 3. Gezinti yeri,

Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nde; Öküz arabaları dizisinin en önünde giden araba,

Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü; Sıra, nöbet,

Tarama Sözlüğü'nde; Sıra,

gibi anlamlarının bulunduğunu görüyoruz (Akt., Şemin, 2009: 23).

TDK sözlüğünde yer alan, ailelerin aralarında sıra ile birbirlerine verdikleri ziyafet, toplantı, misafirlik, gezinti yeri, sıra, nöbet gibi tanımlamaların, geleneksel anlamda kullanılan Gezek geleneği hakkında fikir verdiği söylenebilir. Bunun dışında Gezek geleneğinin uygulanış biçimi göz önüne alındığında daha geniş kapsamlı ve geleneği açıklayıcı bir anlam ortaya çıkmaktadır.

Belirli kuralları olan, zamanı, katılımcı sayısı, gelme-gitme saatleri belli olan, kural dışı davranışlarda belirli cezalar uygulanan sohbet ve eğlence amaçlı toplantılara “Gezek” denir (KK-2).

Erkekler arasında karma yaş grupları ile belli kurallar dâhilinde yapılan geleneksel Gezek toplantılarının dışındaki Gezek türleri şunlardır:

Kadın Gezekleri, Genç Kızlar Gezeği, Delikanlı Gezeği, Orta Yaş Erkek Gezekleri, Yaşlı Erkek Gezekleri, Esnaf Gezekleri, Arkadaş Gezekleri, Aile Gezekleri, Akraba Gezekleri, Dini Gezekler (Salün, 2001, Şemin 2009, KK-1, KK-2).

Fotoğraf 14. Gezek Toplantısı (Erişim 15)

Şemin'e göre (2009: 26), Gezekler genelde on beş günde veya ayda bir defa olmak üzere ve sonbahar, kış mevsimlerinde yapılmaktadır. Kesin kural olmamakla birlikte, Gezek üyeleri yaşıtlı veya yakın yaşlardadırlar. Gezek'te amaç hoşça vakit geçirmektir. Bu yüzden insanlar hoşça vakit geçirebileceği kişileri tercih etmektedirler.

Yaşlılarla gençlerin karma olarak yaptıkları Gezeklerin yanı sıra gençlerin kendi aralarında yaptıkları "Delikanlı" ya da "Gençler Gezeği" de vardır. Gezeklerde sohbetler, oyun ve müzikli eğlenceler, ikramlar vardır. Bunların hepsinde eğitime yönelik davranışlar da sergilenir ve bunun da kişinin sosyal hayatına katkısı olur. Gezek, içeriği itibarıyla insanın eğitilmesi için oluşturulan sosyal bir kurum olarak değerlendirilebilir. Gezeklerde geleneğin kuşaktan kuşağa aktarılması için, yaşlıların arasında gençlerin de olmasında büyük önem vardır. Gençler, geleneği öğrenmelerinin yanında aynı zamanda hizmet eden ve eksikleri tamamlayan kişilerdir (KK-2).

50-60 yaşındaki insanların içine ben 15-16 yaşından itibaren girebildim. Oturma düzenine göre yaş itibariyle kapının arkasına otururdum. İçerden ikram edilecek bir şey getirildiğinde evin hanımı ya da kızı tarafından kapı tıklatılır, bir dakika sonra kapıyı açar ikram edilecek nevaleyi içeri alır, kapıyı kapatır. Tepsiler, tabaklar ya da bardaklar boşaldıktan sonra onları alır kapıyı tıklatır, boşları kapının önüne koyar kapıyı kapatır. Bir dakika sonra evin hanımı ya da kızı, boşları alır mutfığa götürür. Dolayısıyla gençler ihtiyaçları karşılamak için kapının dibinde oturur. Karşı tarafta oturmaya hakkı da yoktur, haddi de yoktur. Büyüklerini dinleyerek ve izleyerek kendilerini geleceğe hazırlarlar. Aynı durum Bayan Gezekleri için de geçerlidir (KK-1).

Anadolu'nun her bölgesinde görülen Sohbet Toplantılarının belirgin özelliklerinden birisi de toplantının sağlıklı işleyebilmesi için katkıda bulunan görevlilerdir. Geleneksel Sohbet Toplantılarının Kütahya temsilcisi olan Gezek geleneğinde de bu yapıyı görmek mümkündür.

Salün'e göre (2001: 33), Kütahya Gezeklerinde görev dağılımı şöyledir:

Başkan: En yaşlı, adab-ı muaşeretini bilen, bilgili, sempatik, sözü dinlenir ve saygın kişiden seçilir. Görevi Gezeği yönetmek ve kuralları uygulatmaktır.

Sözcü: Konuşması düzgün, kültürlü birinden seçilir. Gezeğin dışarı ile olan ilişkilerini idare eder.

Kasa: Gezeğin mali işlerinden sorumlu olan kişidir. Bu kişi bilgili, kültürlü, hesap işlerinden anlayan, güvenilir birinden seçilir. Gezeğin gelir giderlerini takip ederek, muhafaza etmektir.

Üyeler (Gezekçi) : Gezek üyeleri arkadaşları arasında sevilen ve sayılan kişilerden oluşur. Üyelerde zenginlik, fakirlik ayrımı yapılmaz. Başkanın uygulayacağı kuralları kabullenir.

Salün'e göre (age.: 33-35), Gezeklerde uyulması gereken kurallar şunlardır.

- ✓ Gezeğe katılacak şahıs, arkadaşları tarafından sevilen sayılan biri olmalı.

- ✓ Gezeğe katılan zenginlik, fakirlik ayırt etmemeli.
- ✓ Gezeğe katılacak kişinin yüz kızartıcı veya ahlaki konularda suçlu biri olmaması gerekli.
- ✓ Gezek başkanı, en yaşlı ve adap muaşeretini bilen, bilgili, sempatik ve sözü dinlenir, saygın kişiden seçilir. Görevi Gezeği yönetmek ve kuralları uygulamaktır.
- ✓ Gezeğin mali işlerini yürüten bir kâtabi veya kasa sorumlusu olur ki, buda kültürlü, bilgili, hesap işlerinden anlayan güvenilir birinden seçilir. Görevi Gezeğin gelir giderlerini takip edip, Gezeğin ortaklaşa edindiği eşyaları muhafaza etmek ve iletişimi sağlamaktır.
- ✓ Gezeğin birde sözcüsü olur ki bu Gezeğin dışarı ile olan ilişkilerini idare eder. Konuşması düzgün, kültürlü birinden seçilir.
- ✓ Gezeğe katılan, Gezek başkanının ve uygulayacağı kurallara uymayı kabullenir.
- ✓ Gezeğe katılımcı aday, Gezek ekibi tarafından araştırılarak iyi tarafları ağır basar ise çoğunluğun kabulü ile Gezeğe alınırlar.
- ✓ Gezeğe giren kişi gelenek ve göreneklere ve kurallara uyacağına dair toplum önünde ant içer.
- ✓ Gezek adayları, mazeretsiz olarak Gezeğe katılmaz iseler ceza olarak kesilen bedeli veya yiyecek ve içecekleri temin etmeyi kabullenir.
- ✓ Gezekçi, ölüm, hastalık, kaza, iş için şehir dışında olmaları ve acil misafiri olanlar haricinde mazeretlerini Gezek arkadaşlarına iletmesi gereklidir. Aksi takdirde cezalandırılırlar.
- ✓ Gezekçiler arkadaşlarının aileleri ve çocuklarına bir kardeş ve evlat gözüyle bakarlar. Gerekli durumlarda onların dertlerine hep birlikte koşarlar.
- ✓ Gezekçiler doğum, ölüm, düğünlerde hep birlikte hareket ederler.
- ✓ Küçükler büyüğe saygılı, büyüklerde küçüklerde sevgi ile yaklaşır onlara görüp geçirdiklerini ve bildikleri her şeyi esirgmeden anlatır ve öğretirler.
- ✓ Gezek için yeme- içme giderleri ortaklaşa karşılanacak ise “gezekçi” en uygun fiyatlarda alışveriş yapmalıdır. Gezek, bir lokanta veya restaurantta ise önceden pazarlık yapmak suretiyle Gezek arkadaşlarını fazla külfete sokmamaya özen gösterir.
- ✓ Gezekçiler, Gezek ortamına toplumda seilmeyen kişileri rastgele misafir olarak getiremezler.
- ✓ Gezek günü eğer şehir dışından veya yakın akrabalarından itimat ettiği bir misafiri olursa Gezeğe getirebilirler. Misafirlere tüm gezekçiler tarafından yakın alaka gösterilir.
- ✓ Ev sahibi Gezek yeri ve saatini en az 3 gün önceden arkadaşlarına iletmelidir.
- ✓ Gezek meskûn mahaller içinde ise, gecenin ilerleyen saatlerinde müzik işi bitirilerek çevreye saygılı davranılır.
- ✓ Gezek toplantısında birer birer konuşulup, konuşana saygı gösterilir.
- ✓ Saz başladığında söz, sohbet biter ve sanatkarlar saygı ile dinlenir.
- ✓ Gezeğe sık sık katılmayanlar ile ahlaki ve saygı sevgi kurallarına uymayanlar Gezekten ihraç edilirler.
- ✓ Gezekçiler topluca sosyal etkinliklerde bulunurlar. Ramazan aylarında yoksullara yiyecek, giyecek yardımı ile iftar sofraları açarlar. Kimsesiz çocukları ve yaşlıları ziyaret ederek onların gönlünü alırlar.

- ✓ Gezekçiler birbirlerine saygı sevgide kusur etmemeye özen gösterirler. Şayet bir huzursuzluk veya anlaşmazlık var ise Gezek başkanı ve ileri gelenler durum muhakemesi yaparak sorunu çözerler.
- ✓ Eğlenceye geçilmeden önce, herhangi bir sıkıntısı veya düğünü derneği olan arkadaşların meseleleri görüşülüp karar verilir.
- ✓ Gezek anında herhangi bir rahatsızlık yaşayan veya olumsuz bir durumla karşılaşan gezekçi olursa bunlar tek tek evlerinin kapılarına kadar götürülür.
- ✓ Gezekçi bir üye başkan ve ileri gelenlere danışmadan kendi kendine Gezek adına 3. şahıslar ile bağlantı kuramaz.
- ✓ Gezek içerisindeki ufak tefek sırlar ve huzursuzluklar dışarıya yansıtılmaz.
- ✓ Gezek ev sahibi üye geceye hâkim olmalı ve gezekçilere hoş davranmalıdır.
- ✓ Gezek anında hata yapan veya onur kırıcı davranışta bulunan şahıs, toplum önünde özür dileyerek affını ister.
- ✓ Gezekçiler mümkün olduğu derecede esnaflık ve ticari alışverişlerini birbirleri ile yaparak arkadaşlarına destek olurlar.
- ✓ Düğün (sünnet - evlenme) törenlerinde, evlenen gezekçiye veya oğlunun sünneti ile evlenmesi, kızının evlenmesi durumlarında ortaklaşa altın ve hediyeler alınarak onurlandırılır. Hep birlikte düğün evine icabet edip şenlendirilir.
- ✓ İhtiyacı olan gezekçiye ortak kasadan para verilebilir. İşini düzelttiğinde tekrar kasa sorumlusuna öder.
- ✓ Gezekçi bir üyenin başına kötü bir felaket gelir ise kasadaki para kendisine verildiği gibi gerekirse bütçeleri çapında gezekçiler karşılıksız olarak yardımda bulunabilirler.
- ✓ Gezekçilerde illaki Kütahyalı olma şartı aranmaz, iş icabı Kütahya'da vazife yapan memurlar ve işçilerde yakınlık duydukları Gezek topluluklarına kendilerini benimsetir ve sevdirebilirlerse Gezeğe alınabilirler.
- ✓ Gezekçilerden askere giden, şehir dışına çıkan veya tayin olanlar için özel veda gecesi düzenlenir.
- ✓ Gezek gruplarında çok kalabalıktan öteye, az sayıda her zaman görüşebilecek ve anlaşabilecek tanıdık kişilerden oluşmasına özen gösterilir. Bunlar 10 ila 30 kişi arasında olabilirler.
- ✓ Gezekte varlıklı bir kişi, Gezeğin harcamalarını üstlenemez ve zenginliği ile Gezek üstü davranışlarda bulunamaz. Herkes eşit haklara sahiptir.
- ✓ Çekiliş ve kuralarda (Altın, TL, Döviz) sıraya uymaya özen gösterilmeli, hak hukuk gözetilmelidir.
- ✓ Gezek ortamında temizliğe çok itina gösterilir. Evde ise evin delikanlı oğlu bu konuda babasına yardımcı olur. Mesire yerinde ise muhabbet bittikten sonra hep birlikte çevre temizlenip sonra dağılınır (age.: 33-35)

5.5.1. Gezekte Seyir

Sohbet toplantılarının birçoğunda görülen ve toplantıların işleyişini meydana getiren karşılama, sohbet, ikram, müzik, oyun gibi temeli kaynaşma, eğlenme, öğrenme ve öğretmeye dayalı bazı temel başlıklar ve bu başlıklar altındaki ritüeller Gezek toplantılarında da görülmektedir.

“Gezekçiler yine kapıda selamlaşarak karşılanır ve buyur edilirler. Evin delikanlı erkek çocuğu palto, ceketlerini alıp asar, ayakkabılarını çevirir ve düzeltir. Evin en geniş odası veya salonuna yine büyükler başköşede olmak üzere küçükler sağında solunda, en küçük yaştakiler kapı kenarına yakın şekilde oturulur. Hal hatır sormalar ve kısa bir muhabbetten sonra ortaya sofralar kurulur” (Salün, 2001: 29-30).

5.5.2. Gezekte İkram

Şemin’e göre, Gezek ile ilgili kararların alındığı ilk toplantıda yenen içilenler önceden kararlaştırılır ve buna göre o günkü yiyecek içecekler hazırlanır. Diğer toplantılarda da aynı şekilde aynı tür yiyecek içeceklerle Gezeklere devam edilir. Bir kişi “benim maddi durumum daha iyi, daha fazla hazırlık yapayım” diyemez. Maddi üstünlük Gezeklerde geçerli sayılmaz (2009: 101).

Biz millet olarak ikramı, misafir ağırlamayı çok severiz. Bu Gezek kültüründe de görülür. Gezeklere katılan arkadaşlarda misafir olarak görüldüğü için ev sahibi elinde avucunda ne varsa yedirmeye çalışır ama bazen Gezek başkanının teklifiyle sınırlamaya gidildiği de görülür. Çünkü çok fazla şeyler ikram edildiği için pek yenmiyor israf gibi gözüküyor. Onun için Gezek başkanı bunu belli ikramlarla sınırlayabilir. Yemeklerden şu kadar olsun, içeceklerden bu kadar olsun gibi ikramlardan bazılarını çıkarabilirler. Dolayısıyla israfı önlemek için sınırlama yapılabilir. İkram sabit değil, kişinin isteğine kalmıştır. Yani Gezek sahibine şunu yap, bunu yap diye bir yaptırım yoktur. Gezek sahibinin gönlünden ne kopuyorsa, misafirlerine neyi ikram edebilecekse onu yapar (KK-2).

Bilindiği üzere her yörenin kendine has kültürel özellikleri vardır. Bu durum o yörenin müziğinde, yemeklerinde, törenlerinde, kıyafetlerinde, şivesinde,

oyunlarında vb. uygulamalarda kendini gösterir. Kütahya Gezeklerinin ikram bölümünde de yöresel yemeklerin ön planda olduğu söylenebilir.

Gezeklerde ikram edilen yiyecekler şunlardır:

Çorbalar: Yoğurtlu çevirme, miyane, tarhana, kızılıcık, oğmaç, sıkıcık, tekke, tutmaç.

Et Yemekleri: Göveç, küp eti, kuru köfte, pilavlı taskebabı, kavurma, göveçli pilav, papaz yahni, kalbur köftesi.

Pilavlar: Zerdeli pilav, mercimekli pilav, buhara pilavı.

Hamur İşleri: Cimcik, kıymalı sini mantısı, gözleme, tosunum, dolamber böreği, mayalı sucuklu börek, ıspanaklı şibit, gökçümen hamursuzu, sarma hamur dolması, tahinli çörek, kıymalı su böreği, şibitli tavuk tiridi.

Tatlılar: Ev baklavası, güllaç, cendere, yufka tatlısı, kaymaklı baklava, doldurma kabak tatlısı, kaymaklı hamur tatlısı, su muhallebisi, sütlü incir tatlısı, un helvası, irmik helvası, gül tatlısı, irmikli gül tatlısı, elmalı ikram, namaz lokması (lokumu), ballı pelte tatlısı, nişasta helvası.

Sebze Yemekleri: Etli yaprak sarma, zeytinyağlı soğan dolması, ılıbada dolması, kabak kabuğu kavurma, lahana dolması, zeytinyağlı yaprak sarma, zeytinyağlı lahana sarma.

Hoşafklar: Hekmane erik hoşafı, elma hoşafı, vişne hoşafı, üzüm hoşafı (Salün, 2001: 36-42).

Şemin'e göre (2009: 101), yemekler genelde sinilerde yerde oturarak yenir. Yemeklerin sofraya konuşunda bir sıra gözetilir. Önce çorba, sonra et yemeği, sonra börek vb. daha sonra tatlı şeklinde sıralanır. İçeceklerden vazgeçilmez olan çaydır. Kahve de bir diğer tercih edilen içeceklerdendir. Bunların dışında kola, meyve suyu, ayran gibi içecekler de tercih edilebilmektedir. Bazı toplantılarda, ilk toplantıdaki grup kararıyla alkollü içecekler de ikram edilebilir. Fakat etkisi dışarıda da hissedilecek miktarda alkol alınmasına müsaade edilmez.

“...hal hatır sorulduktan sonra Gezek başkanı o gün gündemde bir şey var ise ondan söz ederek mevzuyu açar” (Salün, 2001: 31).

5.5.3. Gezekte Sohbet

Eskiden her ailenin yapısında görülen oturma adabı, Gezeklerde de görülmektedir. Gezeklerde köşe başı ya da en güzel yer başkana aittir. Yalnız Gezek üyeleri içinde başkandan yaşça büyük birileri varsa yaşına hürmeten o kişiye yerini verebilir. Çünkü büyüğe hürmet küçüğe sevgi bizim örf ve adetlerimizde vardır. Sohbet sırasında yeni yetmelerden biri hatalı da olsa, ortaya bir söz atmışsa, o kişi bozulmadan ya da rencide edilmeden açtığı konu üzerinde biraz değerlendirme yapılır (KK-1).

Gezeklerde sohbet kendiliğinden gelişir. Önce mahallede ya da yakın çevrede gelişen güncel olaylar varsa onlar konuşulur değerlendirilir. Bunun yanında memleket meseleleri, sosyal hayattan konular, arkadaşların ihtiyaçları da konuşulabilir. Yalnız, insanları rencide edebilecek ve dedikodu olabilecek konular konuşulmaz (KK-2).

Geçmişteki Gezeklerde masal, hikâye, fıkra gibi halk kültürünün ürünlerine rastlamak mümkündür. Bu dönemde anlatılan hikâyeler genelde dini hikâyeler olmaktadır. Kuran’da geçen bazı hikâyeler, Hz. Ali’nin cenkleri, civarda yaşamış ulu kişilerin menkıbeleri bu hikâyelere örnektir. Yine bazı Dede Korkut hikâyelerinin de anlatıldığı bilinmektedir (Şemin, 2009: 108).

Salün’e göre (2001: 30), Tasavvuf ile ilgili üyelerden oluşan Gezeklerde sohbet konuları genellikle dini konulardır. Bu Gezeklerde dini bilgisi geniş olanlar dini konularda bilgiler verir, nasihatlerde bulunur, Kuran-ı Kerim’den ayetleri ve tercümelerini okur. Gezekçiler sakın bir şekilde dinlemede kalırlar.

Gezeklerin sohbet bölümünde ilin durumu ile ilgili konularda da konuşulabildiği için, siyasal yönden fayda sağladığı da söylenebilir. Bunun sonucunda da Gezek grubundaki insanlar bu konulara ait görüşlerini ilgili makamlara iletirler (KK-2).

Gezekçilerden sorunu olan biri var ise, o sorun görüşölüp, tartışılıp karara varılır. Kasa sorumlusu Gezek kasası hakkında bilgiler verir. Cezası olanlar var ise o Gezekçilerden cezayı toplar. Derken sazlar akort edilip müzik faslına başlanır (Salün, 2001: 31-32).

5.5.4. Gezekte Müzik

KK-2, Şemin (2009) ve Salün (2001), seyrinde müzik olmayan Gezekler de olduğunu ancak Gezeklerin genellikle müzikli yapıldığını belirtmektedirler.

Erkeklerin yaptıkları Gezeklerde halk müziği ve sanat müziğine uyabilecek bütün enstrümanlar değerlendirilmiştir (KK-1).

Kütahya’da yapılan erkek Gezeklerinde, Gezekler müzik gruplarına göre teşkil edildiği için müzik yapma ve enstrüman sıkıntısı olmaz. Sanat Müziği Gezeklerinde genellikle ud, kanun, ney, keman, kudüm, bendir gibi sazlar, halk müziği Gezeklerinde bağlama cura, kaval, def, darbuka, kaşık gibi sazlar çalınır. Bayan Gezeklerinde sazlarda eksiklikler görülebilir. Bayanlar daha çok vürmalı çalgıları kullanırlar. Mesela def, zilli maşa, kaşık hiç bulamazsa güğüm çalınır. Dolayısıyla müzik ihtiyaçları bu şekilde giderilir (KK-2).

Müzikli yapılan Gezeklerde müziğin türünü, üyelerin ilgisi belirler. Örneğin halk müziği veya sanat müziğinden hoşlanan üyeler o tür müziğin icra edildiği Gezeklere katılırlar. Aynı şekilde tasavvuf müziği ve dini müzikten hoşlanan üyeler de o alanla ilgili Gezeklere katılırlar. Halk müziği ağırlıklı olan Gezeklerde genelde yöre müzikleri çalınır ama halk müziği Gezeklerinde mutlaka halk müziği çalınacak diye bir kural da yoktur. Sanat müziği de çalınabilir. Aynı şekilde sanat müziği grupları için de yine Kütahya türküleri de icra edilebilir (KK-2).

Salün’e göre (2001: 30), bazı Gezek gruplarında sadece sanat musikisi ve yöre türküleri seslendirilir. Tasavvuf musikili Gezeklerde ise saz sanatkârları var ise rebabını, udunu, tamburunu, kemanını, kanununu akortlar, neyzen ve bendir çalanlarda hazırlıklarını yaptıktan sonra müzik faslı başlar. Giriş taksimlerinin ardından ilahiler, kasideler ve tasavvuf musikisi meşk ederler.

Kütahya Gezekleri, yöreye ait örf ve adetlerin sergilendiği, ayrıca bu davranış kurallarının kuşaktan kuşağa aktarılması için oluşumunda gençlerin de bulunmasının önemle vurgulandığı bir gelenektir. Gençler, büyüklere hizmet etmenin yanında kendilerini sosyal hayata hazırlayan Gezek kurallarını öğrenirler ve ilerleyen yaşlarda kendi oluşturdukları Gezeklere gençleri de dâhil ederek kültürün devamlılığına katkı sağlarlar. Bu yönüyle Gezekler mahalli eğitim kurumu olarak değerlendirilebilir. Kütahya türkülerinin kaynak kişisi Hisarlı Ahmet işte bu geleneğin yetiştirdiği en önemli isimlerdendir. Hisarlı Ahmet, halk müziği repertuarına girmiş A İstanbul Sen Bir Han mısın, Elif Dedim Be Dedim, Ben Kendimi Gülün Dibinde Buldum, Feracemin Ucu Sırma, Havada Durna Sesi Gelir, Hisardan İnmem Diyor (Menberi), Yağmur Yağar Her Dereler Sel Alır ve Kütahya'nın Pınarları gibi kıymetli eserlerin kaynak kişisidir.

Fotoğraf 15. Kütahya Türkülerinin Kaynak Kişilerinden Hisarlı Ahmet (İnegöllü) (Erişim16)

Kütahya ilinde Hisarlı Ahmet, yöre türkeleri ve bağlama icrasındaki tavrı ile kuşaklar arası aktarımı sağlayan önemli bir mahalli sanatçıdır. Delikanlılık döneminde, gençlerin evlerinde toplanarak eğlendikleri ve sohbet ettikleri Gezeklerde üç telli bağlama ile tanışmış ve çalma geleneğini burada öğrenerek kendine has bağlama tavrı çalış ve söyleyişi ile Kütahya türkülerini en iyi icra eden ve okuyan mahalli sanatçı olmuştur. Yörede yetişen birçok mahalli sanatçı Hisarlı

Ahmet'in bağlama tavrı, icra ve okuyuş özelliğini alarak kuşaklar arası aktarımı devam ettirmektedirler (Ozanoğlu, 2010: 149).

5.5.5. Gezekte Oyun

Yapılan araştırmada, Gezeklerin oyun bölümünde iki tür oyun oynandığı tespit edilmiştir. İlki müzik eşliğinde halk oyunları figürleri ile oynanan oyunlar, diğeri ise kazanma-kaybetme sonucuna dayanan eğlence içerikli oyunlardır.

Kütahya yöresi, zeybek yöresi olmasının yanında aynı zamanda Ege'den İç Anadolu'ya geçiş yöresidir. Bunu hem oyunları ile hem kostümleri ile belli etmiştir. Dolayısıyla Kütahya'da oynanan oyun zeybek oyunudur. Zeybek oyunu, insanların savaşma ve vurulma figürlerinin sergilendiği oyunlardır. İşte vurulan bir insanın ayakta direnmesi, yıkılmaması için verdiği mücadele veyahut herhangi bir düşmana karşı atılması, diz vurarak ülkeyi sahiplenmesi gibi anlamlar içeren figürlerin sergilendiği zeybek oyunları oynanır. Bunun yanında bir anlam taşımayan ancak ritme göre uydurulan hareketlerden oluşan oyunlar da vardır. Düğünlerde serbest figürlerle oynanan oyunlar gibi. Yani “kırık kaşık oyunları” dediğimiz, her yörede oynanabilecek tarzda çok fazla yöre özelliği olmayan oyunlarda oynanabilir (KK-2).

Fotoğraf 16. Gezek Toplantısı (Erişim 17)

Kütahya Gezeklerinde dilsiz oyunu, deve oyunu (Şemin, 2009: 104-105), kim vurdu oyunu, fincana yüzük saklama, yattı-kalktı, tombala ve elma/armut ısırma (Salün, 2001: 29-44) gibi oyunlar oynanır. Oyuncuların sergilediği davranışlar, kaybeden tarafın cezalandırılması vb. sebeplere dayalı görüntüler üyelerin hoşça vakit geçirmelerini sağlar.

Fotoğraf 17. Gezek Toplantısı (Erişim 18)

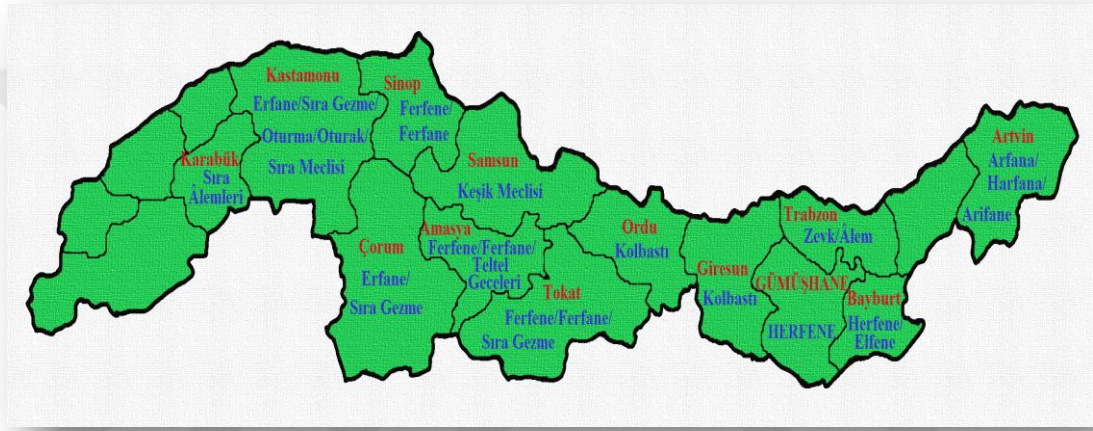
Üyeler, oynanan oyunların ardından bir sonraki Gezek sahibini tespit ederek iyi dileklerle Gezek mekânından ayrılırlar (Salün, 2001: 32).

Son toplantıda gelecek yıl için Gezeğin tekrar yapılıp yapılmayacağı konuşulur. Yaz veya bahar aylarında kırdaki Gezek yapılıp yapılmayacağı da kararlaştırılır ve vedalaşarak ayrılırlar. Son toplantı biraz daha buruk geçer ve aksi bir durum yoksa sıranın en son kişisinde biter. Çünkü birbirine kış boyunca alışan üyeler bir müddet ayrı kalacaklardır. Bazen gelecek dönemde devam edemeyecek üyeler olabilmektedir. O yüzden üyeler birbirleriyle helalleşirler. Toplanan ortak paranın değerlendirmesi yapılır. Muhasip, harcamalardan söz eder ve nereye ne kadar para verildiğini belirtir. Kır Gezeği yapılacaksa nereye gidileceği kararlaştırılır ve paranın yetip yetmeyeceği hesaplanır. Yetmeyecekse takviye yapılır. Eğer kırdaki Gezek

yapılmayacaksa paralar dağıtılır veya sonraki Gezek toplantılarında kullanılmak üzere muhasibe teslim edilir (Şemin, 2009: 99-100).

Gezekte biriken paralarla sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya örnek davranışlar da sergilenmektedir. Bu anlamda Gezekte biriken paralar ile erzak ihtiyacı olanların ihtiyaçları karşılanabileceği gibi paraya ihtiyaç duyanlara da takviye olarak para yardımı yapılabilir (KK-2).

5.6. Gümüşhane Herfene Toplantıları

Harita 6: Karadeniz Bölgesi Sohbet Toplantıları Haritası

Gümüşhane ili folklorik açıdan çok zengin bir ildir. Ayrıca coğrafi konumu nedeniyle de Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinin sahip olduğu kültürel zenginlikleri bünyesinde barındırarak yeni ve kendisine has bir kültür haline getirmiştir. Gümüşhane’de var olan her türlü gelenek, görenek, el sanatları, halk oyunları ve halk kıyafetlerinde de kendine özgü bu yapı hissedilmektedir (Çalık vd., 2013: 9).

Gümüşhane kültür dokusunun icra alanlarından bir tanesi de geleneksel Herfene toplantılarıdır. Konu ile ilgili uzman görüşüne başvurduğumuz (KK-4), Herfene kelimesinin Arapça “Arif” ve Farsça “Hane” kelimelerinin birleşmesinden meydana gelip zaman içerisinde Herfeneye dönüştüğünü belirtmiştir.

Devellioğlu'na göre (1982: 331), söz konusu kelime Arapça hirfet “sanat, meslek” kelimesinden gelen harîf “meslektaş, sanat arkadaşı, teklifsiz dost” kelimesine Farsça -âne edatı getirilerek yapılan harîf-âne “esnafça, herkes masraftan kendi hissesini vererek, ortaklaşa yapılan ziyafet” kelimesinden geldiğini söylemek mümkündür (Akt. Merdin, 2016: 239).

Türkmen'e göre (2009: 132), 2000'li yıllara kadar devam etmiş olan ortak yemek adı ve geleneğinin bugün birçok Anadolu şehrinde de bilindiği ve yakın zamana kadar yaşatıldığı görülmektedir. Türklerde Herfene / Herfane / Erfene / Arfene / Ferfene / Erfane / Ferfane gibi adlarla anılan yemekli toplantılar bunlardan bazılarıdır (Akt. Merdin, 2016: 239).

Fotoğraf 18. Herfene Toplantısı (Erişim 19)

Gümüşhane'de Herfene, kasım ayında başlar Hıdırellez'e kadar devam eder ve Hıdırellez'de final yapıp bitirilir. Çünkü köylerde genelde mayıs başına kadar tarla işleri başlamaz.

Herfenenin başlangıç tarihi bizde şöyledir: Dağlarda hayvanlar için yasaklı alana “koruk alan” denir. Koruk alan, kişinin tarlasını biçeceği yerin kenarlarına taş dizmesidir. Buna “koruk taşı” denir. Koruk taşı şudur; “ben burayı biçeceğim kimse buraya hayvanını sokmasın!” O biçme işi bitip, hayvanlar artık çobansız gezebilecek

hale geldikleri zaman artık yaz bitti demektir. Bu genelde kasım ayının ortalarına denk gelir. O zamandan itibaren köy odası oturmaları başlar. Haftada en az bir kez toplanılır. Bazen daha sık toplanıldığı da olur. Gümüşhane Herfene toplantılarında mekân sabittir. Geleneği icra etmek için iki odası olan köylerimizde iki oda da Herfeneye açılır. Tek köy odası varsa gelenek orada icra edilir. Herfenenin oluşumundaki en büyük sorumluluk “delikanlıbaşı” olan kişiye aittir (KK-3).

Her köyde bir delikanlıbaşı vardır ve toplu olarak yapılacak bütün geleneksel faaliyetleri organize eder. Bizim yörede, düğünleri ve toplu olarak yapılacak her işi delikanlı başı idare eder. Bir nevi organizatör denilebilir. Delikanlıbaşı görevi sürekli bir kişide değildir, değişebilir. Genelde her yıl “delikanlıbaşı görevi sende” diye uygun görülen kişiye görev teslim edilir. Bazı durumlarda, köydeki delikanlıları peşi sıra koşturması gerektiğinden dolayı liderlik özelliği taşıyan birisi olması önemlidir. Özellikle gençlikle orta yaş arasına gelmiş kişiler olmasına dikkat edilir (KK-3).

Delikanlıbaşının özellikle orta yaş grubundan seçilmesinin sebebi, hem yaşı gereği gençliğinden, dinçliğinden, gücünden faydalanmak, hem de iki kuşak arasında bağlantı kurma yetisinden olabilir.

Delikanlı başının değişik görevleri vardır. Diyelim ki başka bir köye kız verilecek ya da başka bir köyden kız alınacaksa düğün alayı organizasyonunda dünürünün diğer köye gitmesi o köyden gelen dünürünün karşılanması işlemi de mutlaka delikanlı başı ve onun etrafındaki gençlerin komutasındadır. Gümüşhane'de birçok yörede görmediğim bir adet vardır. Örneğin başka bir köyden kız almaya gidiyorsanız bu işin masrafı düğün sahibine kalmaz. Delikanlıbaşı hemen bir “salma”⁵ salar. Bütün delikanlı saydıkları listesindedir. Delikanlıbaşı, kırk yaştan aşağı, askerlik yapmış olan herkesten masraf için gereken parayı toplar ve bu parayı düğün masrafları için harcar. Davulcunun, çalgıcının tutulması, düğüne vasıta ile gidilecekse onu temin etmek delikanlıbaşının işidir. Oğlan babası bu işlere karışmaz (KK-3).

Bütün bu yetkilere sahip olan delikanlıbaşı aynı zamanda Herfene toplantılarını da organize eden kişidir. Hatta o evlerden sinilerle yemek gelirken, aynı yemekler,

⁵ Salma salmak: 1) genellikle köylerde işlerin görülmesi için ihtiyar heyetinin kararıyla her evden para toplamak; 2) yardım amacıyla varlıklı kişilerden gücüne göre para istemek (TDK Türkçe Sözlük, 2011: 2021)

içecekler, tatlılar gelmesin diye bazen hangi evden ne geleceğine delikanlıbaşı karar verir (KK-3).

Herfenede yaşlıdan küçüğe doğru bir hiyerarşı vardır ancak Herfeneye katılmak için askerlik yapmış olmak gerekir. Askerlik yapmamış olan gençler, katılımcı sayısı az olduğunda, kapı ağzında içeriden gelecek talimatları bekler ve gerektiğinde içeri alınırlar. Gençliğimizde biz onu çok yaşadık. Bizi içeri almazlardı zorumuza giderdi. “Koca adam olduk neden almıyorsunuz bizi içeri?” derdik (KK-3).

Herfene yalnızca erkeklere mahsus bir toplantı değildir. Bayanlar da kendi aralarında evlerinden ortaklaşa yiyecek getirerek Herfene yaparlar. Herfenenin köydeki uygulamasında bayanlar köy odasını erkeklerin olmadığı saatlerde, belirli günlerde ve gündüz kullanırlar. Köy odası, kış mevsiminde erkeklerden dolayı genelde boş kalmadığı için kadınlar bunu eve taşırlar. Yani ev nöbetleşmesi şeklinde yapılır. Bugünkü adıyla “gün” tabir edilen toplanma şeklidir (KK-3).

Geleneksel Herfenede gençler, büyüklere, anlatıcılara, müzisyenlere saygıdan dolayı pasif bir dinleyicidir. Onun için gençler, gençliğin getirdiğı enerjiyi boşaltmak için ara sıra kendi aralarında da Herfene yaparlardı. Sürekliliğı olmayan bu Herfeneye sadece 20-30 yaş arası gençler katılırdı. İşte bu Herfenede gençler, biraz daha kurlsız davranırlardı. Bu Herfene daha çok eğlenceye yöneliktir. Mesela orda anlatıcı girmez devreye. Davul zurna dövölür, halay eker horon oynarlar. Eskiden köylerimizin hepsinde cami olmadığı için köy odaları aynı zamanda namaz vaktinde namazın da kılındığı bir yerdir. O yüzden gençler kendi aralarında yaptıkları içkili Herfene kaçamaklarını başka mekânlara taşırlardı (KK-3).

5.6.1. Herfenede Seyir

Geleneksel Herfene toplantılarında yemek, sohbet, oyun, müzik gibi uygulamalar olur. Eğlence başlamadan önce yemek yenir. Kış gecelerinde yatsı namazı erken saatlere geldiğı için önce yatsı namazı kılınır. Eğer kış gecelerinde gün uzamışsa namazdan önce yemek yenir (KK-3).

5.6.2. Herfenede İkrām

Kışın, yatsı vaktinin erkene düştüğü zamanlarda önce namaz sonra yemek olabiliyor. Yemeğin, yatsıdan önce ya da sonra olması günün uzayıp kısılmasıyla alakalıdır. Yörede bizim “siron” dediğimiz mutlaka olmazsa olmaz bir kış yemeğimiz vardır. Bazı köylerimiz “ziron” yemeği de diyebiliyor. Bayburt, Sivas yöresinde de örneğini gördüğümüz siron yufkadan yapılan bir yemektir. Siron için özel bir yufka hazırlanır. Bu yufka diğer yufkaya oranla daha az pişirilir ve rulo olacak şekilde katlanır. Sonra parmak kalınlığında doğranır. Doğrandıktan sonra kurutulur. Bir de “kurut” dediğimiz kurutulmuş yoğurt vardır. Hafif ekşimsidir. Yayığın altındaki süzmenin güneş altında kurutulmasıyla yapılır. Huni şeklinde o süzmeler, kullanılacağı zaman çanağın içinde eritilir. Ayrıla yoğurt arası bir kıvama getirildikten sonra “kulaklı” denilen sininin üzerinde yufka onunla ıslatılır ve siron yenilecek kıvama gelir. Üzerine tereyağı gezdirilir ve kırılmış ceviz dökülür. Siron, daha çok merasim yemeğidir, doyma yemeği değildir. Doyma yemeği kese uygunsu kavurmaktır. Kese uygun değilse evde yaptırılmış yemek yenir. Lahana sarması, soğan dolması yöreye özgü bir dolma türü sayılabilir. Mevsime göre sıcak ya da soğuk içilen “gendime” çorbası diye bir yöresel çorba ikram edilir (KK-3).

Herfene yapılmadan önce köyün delikanlıları bir araya gelir ve Herfene yapmaya karar verirler. Ortaya çıkan kişi sayısına göre herkes ortaya bir para koyar ve bu parayla koyun veya kaz alınır, pişirilir ve topluca yenir. Koyun veya kaz ihtiyacı giderilsin diye genellikle geçim sıkıntısı olan kişilerden alınır (KK-4).

“Sarı burma” denilen tatlı, bizde yufkanın yuvarlanmasıyla ve mutlaka ceviz konularak yapılır. Kete ya da “golot” dediğimiz iki ekmek çeşidi vazgeçilmezlerimizdir. Golot dediğimiz normal fırın ekmeğinin, somun ekmeğine yumurta ve yağ karıştırılarak pişirilmesidir. Bir nevi çörek gibi ama ekmek kıvamındadır. Hamuruna yumurta süt katılarak yapılan bir ekmektir. Kete de yufka içerisine kavrulmuş un malzemesi koyularak yapılır. Kete, bizim Şiran tarafında biraz daha farklı yapılır. Sac üzerinde yağlı olarak pişirilir (KK-3).

Herfenede patates, elma, ayva gibi yiyecekler köz içinde pişirilerek ikram edilir. Birde bizim yöreye has tel helvası vardır. Uzun kış gecelerinin vazgeçilmez

lezzetlerindendir. Tel helvası için pişmaniye'nin el ile yapılan türü denilebilir. Yapımı biraz meşakkatli bir iştir. Suyun içine atılan şekerin, içine sıkılan limonun hatta soğğun bile derecesi önemlidir. Koyu bir kıvama gelen şeker kavrulmuş unun üzerine çember şeklinde bırakılır. Sonra çek katla çek katla işlemlerle saç teli şeklini alır ve misafirlere ikram edilir (KK-4).

Fotoğraf 19. Herfene Toplantısı (Erişim 20)

Herfenelerde ikram iki farklı şekilde karşımıza çıkar. İlki; mutat yapılan Herfenelerde katılımcı herkes, evinden bir sınıyı donatıp getirir. Genelde farklı yemekler getirilir. Mesela birisi sarı burma diye bir tatlı çeşidimiz var onu yapıyorsa, öbürü börek, diğeri sarma gibi... Diğeri ise katılımcısı fazla olan Herfenedir. Bu Herfenede bir kuzu ya da katılımcı sayısına göre belki birkaç kuzu kesilir ve tel helva çekilir. Ama bu hayvanın parası ortaklaşa ödenir. Hatta şöyle espriler de çok olur. Gençler aralarında bir koyun parası toplarlar ve et yeme işini şakaya dönüştürürler. Diyelim ki sizin damınızda güzel bir koçunuz var. Böyle gözünüz gibi bakarsınız. Size haber vermeden onu alırlar. Koç kesilir, kavurması yenir ve size de ikram edilir. Kavurma yendikten sonra kellesi getirilir “Bu senin koçtu” diyerek önünüze konur. Adam yanar tabi gözü gibi baktığı koç gitti elden diye. Ama parası ödenir (KK-3).

Eskiden köylerde çay yoktu. Yani bizim köylerimize çay, yetmişli yıllardan sonra ulaşmış. İçecek olarak bizim yöremizdeki ana ikram kuşburnu suyudur. Gümüşhane'nin o dağlık bölgelerinde kuşburnu bitkisi çoktur. Yazın her ev bunu toplar. Çuvallarla toplanır, kurutulur, kaynatılır. O tortulu kısmı marmelat kıvamında kahvaltılık olarak kullanılır. Marmeladın ince kısmı sulandırılarak kuşburnu suyu yapılır. Gümüşhane'de yöresel olarak en çok içilen şey budur. İşte bu kuşburnu suyu geleneksel olarak konaklarda yapılan Herfenede de ikram edilirdi. Sadece bununla kalmaz değişik şerbetler de ikram edilirdi (KK-3).

5.6.3. Herfenede Sohbet

Herfenede herkes oturacağı yeri bilir ve yaş sırasına göre oturulur. Herfenede gençler büyüklerini edep-erkân içinde dinler, aksi durumda uyarılır. Küçükler büyüklerini dinler ama bu küçükleri hiç söz sahibi olmadığı anlamına gelmez. Bilgisiyle, kültürüyle, sesiyle, sözüyle önde olan gençlere de kıymet verilir ve ön plana çıkarılır. Gençte kendisine değer verildiğini anlar. Bu bir bakıma gençlere teşvik olur (KK-4).

Yemekten sonra sohbete oturulur. Herfenede sohbet en yaşlı üyeden başlar. Mecliste, anlatıcılık yeteneği, hitabeti güçlü insanlar konuşur, hikâyeler anlatır, okuryazarlığı olan anlatıcılar ise bazen “Kara Davut” gibi dini öykülerin anlatıldığı kitapları okurlardı. Çocukluğumda, Cenkenamelerin okunduğunu, halk hikâyesi anlatıcılarının anlatımında bulundukları toplantıları hatırlıyorum. Bazıları türkölü hikâyeler anlatırdı ki bunlar 1980'e kadar çok canlıydı. 1980 yılına kadar köy odalarında genelde çalgı kullansın kullanmasın, türkölü hikâye anlatıcıları tarafından bölgede çok sevilen yaralı Mahmut ile Elif hikâyesi, Bey Böyreğ hikâyesi, Köroğlu hikâyeleri, Hazreti Âli Cenkenameleri çok anlatılırdı. Sonrasında göç bu işi çok örseledi (KK-3).

Topluluğun olduğu yerde farklı düşünce ve kültürde insanların olması da doğaldır. Herfenede de durum böyledir. Bu amaçla Herfenede birliğin ve bütünlüğün korunması için konuşulmayacak tek konu siyasettir. Herfenede asla siyaset konuşulmaz (KK-4).

5.6.4. Herfenede Oyun

Araştırmada, Herfenede genellikle “peşkir kaçtı” “yüzük oyunu”, ve “sinor” oyunlarının oynandığı tespit edilmiştir. Bu oyunlarda cezalandırma oyun içinde ve oyun sonrasında olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır.

Peşkir kaçtı oyununda peşkirin ucu topuz haline gelecek şekilde düğümlenir ve ıslatılır. Oyuncular dizleri birbirine yapışık şekilde halka oluşturur. Ortaya ebe seçilen kişi geçer. Bu kişi genelde ya misafir ya da Herfeneden kaytaran kişi olur. Oyundaki amaç, ebenin diz altında elden ele dolaşan ıslak havluyu yakalamaya çalışmasıdır. Oyuncuların kimisi ebeye havluyla vuracaktı gibi hareketler yapar. Ebe havluyu almaya çalışırken başka bir oyuncu ıslak havluyu ebenin sırtına vurur. Oyun, ebe havluyu yakalayınca dek sürer (KK-3)

Yüzük oyunu, diğer yörelerde oynanan yüzük oyunları ile benzerlik gösterir. 10-12 tane fincanın içine yüzük konur ve yüzüğün hangi fincanda olduğu bulunmaya çalışılır. Amaç yüzüğü son fincanda bulmaktır (KK-4)

Sinor, “sınır” kelimesinin yöresel söylenişidir. Elleri dizlerinin altından bağlanan ebe sınır taşı rolündedir. Tarla sahibi iki kişi gelir. Birisi “Bu sinorun yerini kim değiştirdi” diyerek taşı kaldırır yere çalar. Diğer tarla sahibi gelip taşı örseleye örseleye sürükler. “Benim tarlanın sinoruyla kim uğraştı” diyerek taşı alır diğer tarafa vurur. Sonra iki tarla sahibi tartışarak taşı yerden yere vururlar. Maksat, ebeyi olabildiğince hırpalamaktır. Sonra muhtar ya da imam rolünde birisi gelir tarla sahipleri arasında barışı sağlar (KK-3).

5.6.5. Herfenede Müzik

Bu bölümde anlatılanlar, Talat Ülker (KK-3) ile yapılan görüşme metninin analizi sonucu elde edilen bulgulardır.

Yemek kaldırıldıktan sonra namaz kılacak olanlar kalkar abdestlerini alır namaz kılarlar. Namaz kılındıktan sonra oturulur. Oturulduktan sonra öncelik müziğindir. Birlikte türküler söylenmeye başlanır.

Yörede bu toplantılara bazen âşıklar da misafir edilirdi. Âşıklar köy köy dolaşırlardı. Âşık Reyhanî’yi, Mevlüt İhsani’yi çocukluğumda Herfenede tanıdım.

Türkü söyleyerek horon geleneği de vardır bizde. Davul-zurna ya da kemençecinin olmaması bizde horon oynamaya, halay kurmaya mani değildir. Hatta bir horona kaldırma türküsü vardır. Bayburt-Gümüşhane arasında bir dağ ismiyle;

Osluk’unun başında bak borana borana

..... efendiyi istiyoruz horona

diye oynamasını istedikleri kişi davet edilir. O kişi horona kalkıncaya kadar bu beyit tekrar edilir. Kişi davete icabet ettikten sonra sıradaki kişiler horon tamam oluncaya kadar isimle çağrılarak davet edilir.

Fotoğraf 20. Herfene Toplantısı (Erişim 21)

Şiran tarafında, Gümüşhane’nin Yağmurdere dediğimiz Bayburt ile Artvin’e doğru olan bölgesinde ayrı bir uygulama görülür. Buralarda müzik de değişiktir. Torul, Şiran tarafında biraz daha Karadeniz’i okşayan bir müzik türü vardır. Tam Karadeniz değildir ama. Torul merkezde horon kültürü tam Karadeniz horonu gibidir.

Onun dışında Şiran'ın alt bölgesi Kürtün ve Gümüşhane'nin Torul'a yakın bölgesinde biraz İç Anadolu Şebinkarahisar, Sivas tarafıyla benzeşen bir müzik kültürü vardır.

Tulum ve klarnet, Gümüşhane'de otuzlu, kırklı yıllarda kullanılmış. Klarnetin kullanılmasını da göç sebebine yoruyorum. Elazığ'la epeyce bir benzer yanımız vardır. Herfene'de kemençe, bağlama, davul, zurna gibi yörenin müzik kültürüne uyan sazlar çalınır.

Günümüzde Herfene

Gümüşhane merkezde 2009 yılında Talat Ülker, Necati Yılmaz, Şahin Kazancı, Osman Nebioğlu ve Turan Tuğlu tarafından “Gümüşhane Kültür Sanat Gençlik ve Spor Kulübü Derneği” ismiyle kurulan dernek, Herfene geleneğini yaşatmak ve yeni nesle tanıtabilmek için bir çaba içerisinde girmiştir. Gümüşhane kültürüne gönül veren bu kişiler, 2009 yılından itibaren şehir merkezinde eski Herfene geleneğini biraz da olsa günümüz şartlarına uyarlayıp otantik olarak düzenledikleri özel bir mekânda yaşatmaya başlamışlardır. Derneğin kurulmasından sonra her sene belirli aralıklarla Herfene toplantıları yapılmıştır. Genellikle kasım ayında başlayıp nisan ayına kadar her cumartesi akşamı düzenli olarak icra edilmektedir (Atlı, 2016: 68).

Biz bugünkü şekliyle Herfeneyi şehre taşıyınca kadın erkek ayrımı yapmayalım dedik. Hatta çocuklara bile yasak koymuyoruz. Bayanları, bazen öğrencileri, derneğimizin diğer aktivitelerine katılan bayanları teşvik ederek Herfenelerin bayan - erkek bir arada olmasını sağlıyoruz. Haremlik-selamlık sınırı olmadan gelenekten gelen Herfeneyi modernize ederek şehirde uyguluyoruz. Oturma düzeni olarak önceliğimiz kadınların rahatlığıdır. Bundan dolayı öncelikli olarak kadınların bir arada oturmasını temin ediyoruz. Bunun yanında gelenekten gelen kültürün bir kısmı burada da uygulanıyor. Büyükler gelince gençlere “Siz yavaş yavaş kapıya doğru kayın bakalım” diyoruz. Bizim başlattığımız bu çalışmadan sonra Gümüşhane'den dışarıya göç eden insanlar gittikleri her şehirde köy derneklerini yaşıyorlar. Bir nevi köy odasının şehirlere götürülmüş şekli. Onlar da Herfene yapmaya başladılar. Herfene adıyla şu anda İstanbul'da, İzmit'te dernekler ayda bir toplanıyorlar ve geleneği oralarda yaşıyorlar (KK-3).

Günümüzde yapılan Herfene toplantılarında da saygı ön plandadır. Söz öncelikle büyüklerindir. Gençler daha çok dinleyici konumundadırlar, söz sırası geldiğinde konuşurlar. Herfenenin genç yetenekleri ve cevherleri ortaya çıkarma gibi de bir misyonu vardır. Bazen o kadar deneyimli ve bilgili büyüklerin yanında, gençlerden çok etkileyici bir fikir veya söz çıkabilir. Bu tip durumlar toplantılarda o gence olan ilgiyi artırır aynı zamanda o kişiyi teşvik eder (KK-4).

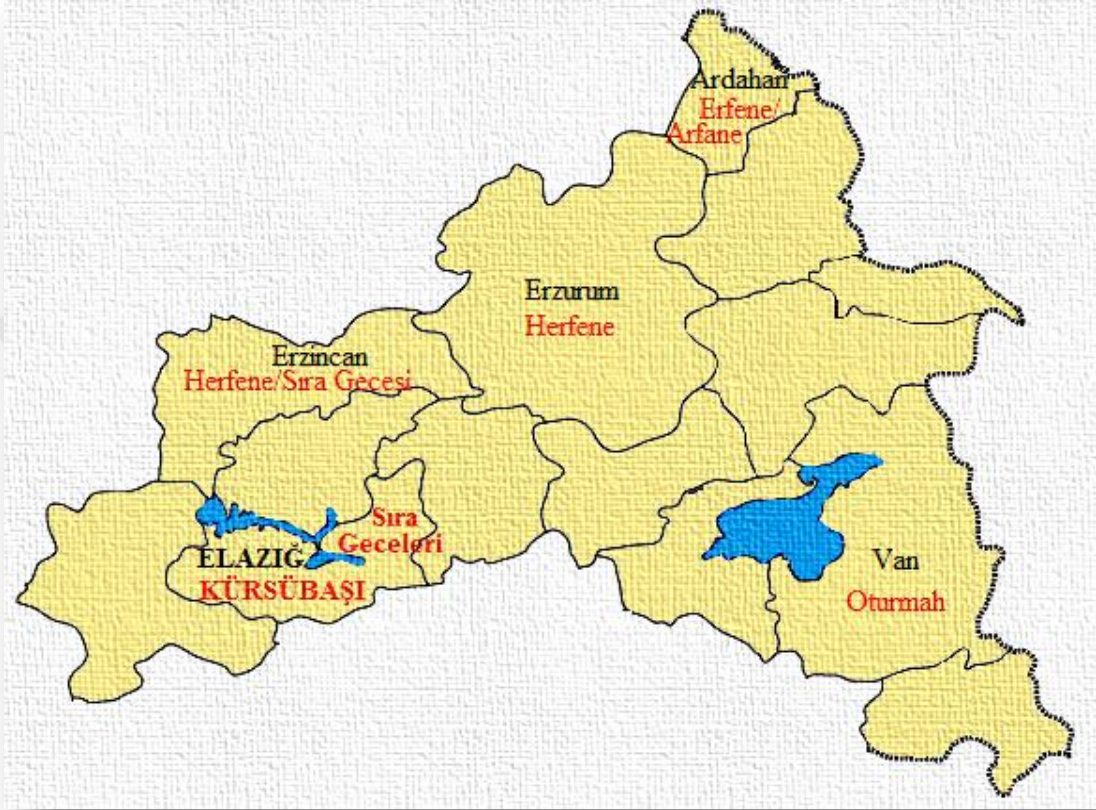
Biz şu an bir dernek olduğumuz için sunumu biraz hafiflettik. Yani Herfeneye gelenlere illa evinizden bir şeyler getirin demiyoruz. Kendimiz dernek olarak ikramı hazırlıyoruz. İkranda çok yük olmasın diye Gümüşhane’de kış gecelerinin yatsılık denilen yemeğini ikram ederiz. Haşlanmış kartol (patates), kelem (lahana) turşusu ve küflenmiş lor ikram edilir. Patates ile lor ayrılmaz parçadır bizler için. Lor yapışmaz birbirine, böyle kum gibidir. Patates o lora batırılarak yenir. Tabi çay da ikram ediyoruz dernekte (KK-3).

Herfenelerde “niçin yakılmış bu türkü” diye okunan türkülerin hikâyeleri de anlatılır. Önceden hazırlanan türkü dosyaları hep birlikte okunsun diye katılımcılara verilir ve okumaya teşvik edilir. Herfene misafirler de katılabilir fakat her hafta sabit kişilerin de gelmesinden dolayı ilgi azalmasın diye farklı farklı türküler okunur (KK-4).

Genelde Necati Bey ve ben söz dağıtımı yapıyoruz. Örneğin; “Turan Amca bugünkü Herfeneye dair ne anlatırsınız?” O, ya bir şiir okur ya bir fıkra anlatır, ya da konuşma yapar. Ya da “söz türküde” diyerek müzik Şahin hocaya (Kazancı) bırakılır. Şahin hoca halk müziğinden örnekler sunar. Müsaade ettiği kadarıyla Şahin hocanın öğrencileri de türküleri yorumlar. Bilinen türkülere katılımcılar da eşlik eder. Türkülerde yöre kısıtlaması yoktur ama Gümüşhane türkülerine mutlaka yer verilir. Hatta Herfene müziğinin yarısını Gümüşhane türküleri oluşturur diyebilirim. Herfenede arabesk tabir edilen eserlere ya da türkü formunda bestelenen eserlerin okunmasına müsaade edilmez. Fakat Gümüşhane’nin yetiştirdiği şair Osman Nebioğlu’nun (Hışır Osman) “Yazın Yağar Kar Başıma” gibi türküleştirmiş diyebileceğimiz bestelerinden bir iki tanesi mutlaka okunur. Enstrüman olarak bağlama mutlaka vardır. Bağlamaya bendir, davul gibi ritim sazlar eşlik eder. Her

zaman olmamakla birlikte şartlara göre bu enstrümanlara nefesli ve eşlik sazları da dâhil olabilir (KK-3).

5.7. Elazığ Kürsübaşı Toplantıları

Harita 7. Doğu Anadolu Bölgesi Sohbet Toplantıları Haritası

Sunguroğlu'na göre (1968: 276), kürsü 50 - 60 cm. yükseklikte ve en küçüğünün bir yanı 60 cm. den başlamak üzere 1,5 metreye kadar genişleyen dört ayaklı ve dört köşeli tahtadan yapılmış kare bir masa şeklindedir. Bazılarının yalnız üst kısmı tahta kaplı alt kısmı açık, bazılarının ise altı da, üstü de kapalıdır. Yalnız alt döşemenin ortasında 30-60 cm. çapında dairemsi oyulmuş boş bir yer vardır. Buraya mangal konulur. Kürsülerin ebadına göre saman ve yapışkan bir çamurdan özel olarak yaptırılmış olan bu mangallar, kürsü ayaklarının tam ortasına konulur. Açık havada ve ekseriyetle yemek ocaklarında yakılan ağaç kömürü ateşi, carıtlarla (Ateş küreği) bu mangallara konulur ve dayanmak için de üzerleri küle kapatılır. Bu ateş, soğuğun şiddetine göre kürsüyü ve kürsü başlarını hamam gibi ısıtır ve sıcak tutar. Kürsülerin

üzerine, hususi surette yaptırılmış büyük yorganlar örtülür. Ayaklar, bacaklar kollar bu yorgan altına sokulur ve kürsü yorganı göğüslere kadar çekilir. İşte bu suretle kürsünün dört bir tarafında oturanlar, vücutlarını ısıtır ve soğuktan muhafaza edilmiş olurlardı.

Kürsübaşı'nın en küçük oluşumu aile içerisindeydir. Büyük dede, büyük nine, evlatlar, çocuklar, torunlar, aile kendi efradı içerisinde kış aylarında, uzun gecelerde toplanır, aile büyüğü tarafından hem geçmişten hem güncel olaylardan bilgi verilir, fıkralar, hikâyeler anlatılır. Küçüklere, gençlere, örf-adet gelenekten bahsedilir, vatana, millete, bayrağa bağlılık gibi birlik beraberlik içerikli nasihatler verilir. Bu yönüyle Kürsübaşı, bir nevi okul gibidir (KK-5).

Fotoğraf 21. Harput, Ermeni bir aile evinde fotoğraflanmış. Aile üyeleri kürsünün etrafında toplanmış. Burası ailenin kış mevsiminde toplandığı yerdir. Kürsü, ahşap, dört ayaklı, altına mangal yerleştirilen bir masadır. Kürsünün üzerine, masanın tamamını kaplayan ve etrafına yerleşenlerin ayaklarını örtecek kadar büyük ve kalın bir yorgan serilir. Aile üyeleri ve misafirler, ayaklarını kürsünün altına, mangalın yakınına sokup uzun yorganla da üzerlerin örterler (Kaynak: Amherst College, Archives and Special Collections, William Earl Dodge Ward Papers) (Erişim 22)

Sivrikaya'ya göre (2002: 19-20), Kürsübaşıları, gündüzleri evin halkını etrafında topladığı gibi, geceleri de komşuları ve misafirleri kendine çekirdi. Kürsübaşı sohbet ve eğlenceleri; Harput-Elâzığ insanının uzun kış gecelerinde, sohbetiyle, öğretici vasfıyla, halk oyunları, saz ve sözleriyle, yüzük oyunları, seyirlik oyunları, masalları, hikâyeleri, efsaneleri, bilmece, taklitleri, şakaları, muziplikleri ve yiyecekleriyle Elâzığ-Harput folklorunda önemli bir yer tutar.

5.7.1. Kürsübaşında Sohbet

Eroğlu'na göre (1996: 201), Kürsübaşı sohbet ve meşk meclisine zamanında ve selam verilerek girilir. Meclisteki oturma düzeni; yaşlı, bilge kişilerden genç-cahil kişilere doğru sıralanır. Herkes oturacağı yeri bilir. Misafir varsa başköşeye oturtulur. Mecliste kürsü başında oturanlar konumlarının gerektiği biçimde, kürsü dışında sedirlerde veya yerde bağdaş kurarak, yayılıp kaykılmadan düzgün bir şekilde otururlar. Kesinlikle hiç kimse ayak ayaküstüne atarak oturamaz. Selamlaşma faslından sonra, söze yaşlı bilgeler başlar. İlk sırada toplum meseleleri konuşulur. Öncelikle var ise küsler barıştırılır. Müşkülü olanın müşkülü görüşülerek hal çaresi aranır. Davacı ve davalıların ifadeleri alınarak karara varılır. Bu uygulamaya gençler ve çocuklar alınmazlar. Ancak bu bölüm sona erdikten sonra, gençler ve çocuklar içeriye alınır.

Gençlerin ve çocukların özel konulara (davalı-davacı) dâhil edilmemesi, onların dışlanması olarak değerlendirilmemelidir. Bazı özel konular ağız sıklığı gerektirdiğinden yaşı küçük olanlar dışarıya alınır. Bu uygulama, aynı zamanda bir ders niteliği de taşır. Örf-adet, gelenek-göreneklerin devamlılığı açısından bu tip davranış modellerinin öğretilmesi de önemlidir (KK-7).

Kürsübaşı sohbetlerine bazen din adamları misafir edilip dini sohbetler de yapılır. Bu sohbetlerde yardıma muhtaç kişiler de konuşulur. Durumu iyi olanlardan veya kendi aralarında toplanan paralarla fakir fukaraya, düğünü ya da cenazesi olanlara yardım edilir. Küskün olanlar barıştırılır. Amaç birlik ve beraberliği sağlamaktır (KK-5).

Sunguroğlu'na göre (1968: 280, C.4), Kürsübaşlarında efsanevî bin bir çeşit masallar anlatılır, bilmece söylenir. Yakası açılmamış lâtifeler ve fıkralarla ortam neşelendirilir. Eroğlu'na göre (1996: 201), sohbet sürdürülürken ikramda yapılmaktadır. Özellikle meşk (müzik) bölümüne geçildiğinde yeme içme işine son verilir. Kur'an-ı Kerimden bir bölüm okunduktan sonra, başta oda veya hane sahibi olmak üzere, dualar edilir ve sohbet uygulaması sona erer. Sıra bu sohbetlerin en önemli bölümü olan, gençlerin ve çocukların sabırsızlıkla beklediği meşk bölümüne gelir.

Fotoğraf 23. Kürsübaşı Toplantısı (Erişim 24)

5.7.2. Kürsübaşında Müzik

Elazığ-Harput müzik kültürü, gerek makamsal yönden, gerekse tür ve icra ediliş şekliyle oldukça zengin bir yapıya sahiptir. THM'nin yaşayan duayenlerinden Şanlıurfalı Mehmet Özbek'in "Halk müziğinin kıblesi Harput'tur" (KK-5) sözü, Elazığ-Harput müzik kültürünün tür, makam ve icra yönünden zenginliğini işaret etmektedir. Halk müziği ve kültürüyle yakından ilgilenenler bilir ki, Elazığ-Harput, Şanlıurfa ve Kerkük türküleri, türleri ve icra ediliş şekilleri bakımından birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Bu durumu KK-5, Harput bu kültürün mayası yani özüdür. Orta Asya'dan gelen insanlar aynı bölgenin (Harput) insanları olmuşlar. Merkezi Harput olan bu kültürle beslenmiş kişiler, göç yoluyla Şanlıurfa ve Kerkük'e dağılmışlar ve bu kültürü oralarda devam ettirmişlerdir. Gittiği yerlerin kültürlerinin de eklenmesiyle farklılıklar ortaya çıkmıştır şeklinde ifade etmektedir.

Fotoğraf 24. Kürsübaşı Toplantısı (Erişim 25)

Eroğlu'na göre (1996: 201-202), meşk başladığında mecliste bulunan yaşlı-genç hiç kimse konuşamaz, yiyip içemez, görevi bulunanların dışında hiç kimse uluorta dolaşamaz. Ancak fasıla ara verildiğinde ihtiyaçlar görülür. Meşke geçildiğinde ise özellikle usta hoyrat okuyucuları kürsünün etrafına alınır. Meşki yönetecek musikide ilim sahibi zatın komutuyla önceden akortlanmış sazlarını alan sazandeler meşke başlarlar. Fasıla peşrevsiz girilmez.

Fasıl, hüseyini makamında “Paşa Göçtü Peşrevi” (Ek-2) ile açılır. Paşa Göçtü Peşrevi denilmesinin sebebi, Osmanlı döneminde büyük komutan (padişahda olabilir, paşada) geldiği zaman o ezgiyle karşılanması, gittiği yani göçtüğü zaman da o ezgiyle uğurlanmasıdır. Paşa Göçtü denmesinin sebebi budur. Hüseyini makamında birkaç tane kırık hava okunur. KTM’ deki klasik eserlerde okunabilir. Sonra hüseyini makamında bizim yöreye ait örneğin “Kürdi Hoyrat” ya da “Kesik Hoyrat” okunur. Sonra aynı makamda gazellere geçilir. Örneğin; hüseyini gazel, divan gazel okunur. İşte o makamdaki türküler, şarkılar, hoyratlar, gazeller kaç eser okunmuşsa o makam bitirilir. Sonra bir ara verilir, sazlar ikinci makama taksim geçer. Diyelim ki hicaz makamında taksim geçildi, hicaz gazel okunur. Ardından örneğin; “Vardım Baktım

Demir Kapı Sürgülü”, “Şirvan Hoyrat” gibi eserler okunur ve en sonunda “Necibem” gibi makama uygun kırık havalar okunur. Açılan her makamda gazeller, hoyratlar, kırık havalar okunarak meşk devam eder (KK-5).

Bu kurallar meşk sona erene dek devam eder. Kendine has bir yapısı olan bu meclisteki müzik icra şekline “Kuralla dayalı müzik yapma geleneği” diyoruz (Eroğlu, 1996: 202).

Harput müziğinde rast, hüzzam, hicaz, nihavent, mahur, saba, uşşak, beyatı, hüseyini, acemaşiran, karcıgar, muhayyer, segâh gibi Türk sanat müziği makamları kullanılmaktadır. Bunların yanı sıra divan, tecnis, müstezat, versah, elezber, beşiri, kürdi, kesik, maya, cılgalı maya, nevrüz, ölüm hoyratı, düz, muhalif hoyrat, şirvan gibi ayaklar ya da makamlar bulunur (Eroğlu, 1989: 109).

Ekici (2009: 34), divan, elezber, ibrahimiye, tecnis, tatvan, varsak, muhalif, müstezat, kürdi ve nevrüz makamlarının yalnız Harput’a özgü makamlar olduğunu belirtmektedir.

Harput musikisi, KTM ile iç içedir. THM ile KTM arasında bir köprüdür. Kullanılan sazlar da KTM sazlarıdır (KK-5).

KK-7, Kürsübaşı sohbetlerinde oda müziğine uygun kapalı mekân sazlarının kullanıldığından bahsetmiştir. Kürsübaşı müziğinde kanun, ud, keman, kemene, tambur, ahenk, cümbüş gibi telli sazların yanında kaval, çığırtma ya da çırıtma denilen nefesli sazlar da kullanılmaktadır. Açık hava veya meydan sazı olarak değerlendirilebilen klarnet de sonradan bu gruba dâhil olmuştur. Ritim olarak bendir, def, darbuka, mezher (mazhar) gibi sazlar kullanılır. Enteresan olan, Harput merkezde bağlamanın kullanılmamasıdır. Kürsübaşı muhabbetlerinde de bağlamaya pek rastlanmaz.

Foto 25. Kürsübaşıda Kullanılan Ahenk Sazı (Erişim 26)

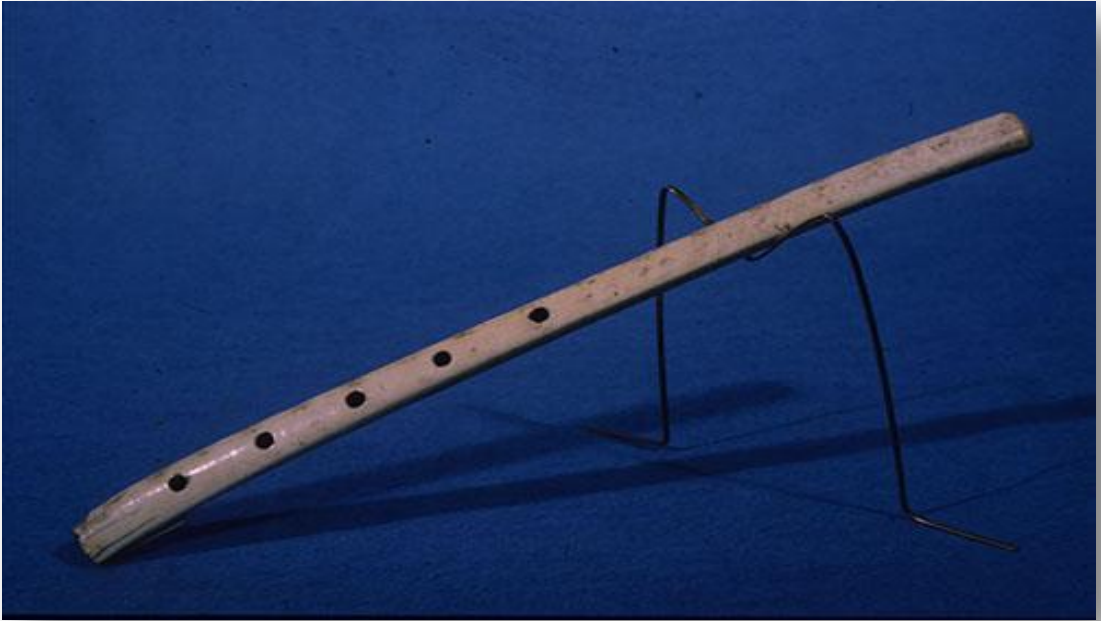

Foto 26. Kürsübaşı Sohbetlerinde Bir Dönem Kullanılan ve Kartal Kanadından Yapılan Çırtıma (Çırtıma) (Erişim 27)

KK-5'e göre, hiçbir yörede gazellerde şairin mahlas beyti okunmaz iken sadece Harput'ta okunmuştur. Bir gazelde, diyelim Fuzûlî'nin "Mende mecnûn'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var". Bunun giriş, meyan, seyrine göre en tiz perdede o makamın bütün özellikleri gösterilir, en sonunda da kararda şairin mahlası okunur. "Ey Fuzûlî ışk men'in kılma nâsihden kabûl, Akl tedbîridür ol sanma ki bir bünyâdı var" diyerek şairin ismi zikredilir ve teslim edilip bitirilir.

Harput müziğinin bu kadar KTM ve divan edebiyatıyla iç içe olmasının başlıca sebeplerinden biri payitaht İstanbul'a, sancakbeyliği yapmasıdır. Dördüncü sancak, çar sancak dediğimiz bölge Harput'tur aslında. İstanbul'da ne yaşıyorsa, biraz daha minimal Harput bölgesinde yaşanmıştır (KK-6).

Kürsübaşı meşklerinde bazen farklı şairlerin gazellerini gündeme getirmek amacıyla yeni gazellere de yer verilir. Ustalardan kimisi Fuzuli hafızıdır, Fuzuli'nin bütün eserlerini ezbere bilir. Dolayısıyla böyle ustalar, okunacak yeni gazelin prozodik olarak melodik hat ve makam kalıbına uyduğunu bildiği için, farklı şairlerin gazellerini de tanıtmak ve kazandırmak amacıyla seslendirebilir. "Bakın bu gazel de bu melodik hat ve makam kalıbına uyuyor. Bunu da seslendirebilirsiniz" diyerek yeni gazeli tanıtır. Bazen kürsünün başında olan usta okuyucu melodik olarak tekrara uygun eserler de söyler. Eserin birinci mısrasını söyleyip tekrarı katılımcılara yaptırır. Amacı kendi söylediği bölümü tekrar ettirerek eseri öğretmektir (KK-7).

Kürsübaşı toplantılarının müzik bölümünde, tanıtım ve öğretim amacıyla yeni eserlerin meclise takdim edilmesi, bu toplantıların aynı zamanda eğitim-öğretim yönünün de güçlü olduğunu göstermektedir.

Müzik okullarının, fakülte ya da konservatuarların olmadığı dönemlerde, eğitim açısından bu tip müzikli toplantıların önemi daha da artmaktadır. Geçmiş dönemde yaygın olmayan müzik eğitim kurumlarının açığını, Anadolu'da usta-çırak geleneğinin bir nebze kapattığı düşünülebilir. Bu gelenek halen günümüzde de devam etmektedir. Müzik adına gelecek nesillere eserlerin doğru aktarılmasında bu geleneğin de önemli olduğu aşîkârdır. Kürsübaşı toplantılarında, yaşça büyük olanların yanına gençlerin ve küçüklerin de alındığı belirtildiğine göre, Elazığ-

Harput müziğinin usta-çırak yoluyla günümüze aktarılmasında pay sahibi olan unsurlardan birinin de Kürsübaşı toplantıları olduğu söylenebilir.

Usta-çırak geleneğinde hafızlardan ve kurradan ⁶ alınan diz dize eğitim vardır. Bu yöntemle ders alanlar aynı zamanda usul ve makam bilgisi alarak musikiyi de öğrenmektedir. Bir de Kürsübaşı sohbetleri veya meşk meclisleri gibi ortamlarda uygulanan usta-çırak ilişkisi vardır. Bu meclisler aynı zamanda çırağın öğrendiklerini pratiğe döktüğü mekânlardır (KK-7).

Kürsübaşı gibi meşkli toplantılarda müzikal kulağı ve hafızası ciddi anlamda iyi olan gençlere daha bir ihtimam gösterilirdi. Bir hafta ya da 15 gün arayla yapılan bu toplantılarda gençler sürekli eğitim alamayacaklarından dolayı öğrendiklerini bir sonraki toplantıda ustanın izniyle uygulama fırsatı bulurlardı. Usta, genci dinledikten sonra “bizim okuduğumuzun aynısını okumuş, bu çocukta bir şey var bunu bir dahaki sefere tekrar getirin” der. Usta, genci beğenmişse bile bunu gence söylemez ve hissettirmez. Böyle de bir katı kural vardır. Bizler de bu gelenekle yetişmiş ustalardan ders aldık. Dayılarım Enver Demirbağ ve Paşa Demirbağ da usta-çırak geleneğiyle yetişen sanatçılardı. Evimize geldiklerinde okudukları gazelleri, hoyratları, türküleri, şarkıları dinler, onları taklit etmeye çalışırdım. Bu geleneği, bizler de yanımızda kimlere nakledilebileceksek o şekilde devam edecektir (KK-6).

Elazığ-Harput müziğini, Kürsübaşı meclisleri gibi ortamlardan günümüze kadar taşıyan aktarıcılardan bahsetmek, müzik kültürümüz içinde yer alan kaynak kişilerin genç kuşağa ve gelecek nesillere tanıtımı açısından önemlidir. Elazığ-Harput müziğinin kaynaklarda ulaşılabilen en eski dönem temsilcileri incelendiğinde hafızların ön planda olması dikkat çekicidir.

Sunguroğlu (1961: 26-36), Elazığ-Harput bölgesindeki yorumcuları “Harputun Sesi ve Güzel Sosliler” başlığı altında açıklamış, birinci grupta kendi dönemine ait hafızları ele almıştır. Bu grupta 24 hafızı tanıtan Sunguroğlu, bu hafızların her birinin kendi tabiriyle “makamata aşına” olduğunu belirtmektedir. Sunguroğlu özellikle, Hafız Osman Öge, Derviş Hafız, Çataloğlu Hafız Mahmut, Hafız Mustafa

⁶ Kurra (Tekil: Kari): Kuran’ı usulüne uygun olarak okuyanlar.

Mustafa Nihat ÖZÖN (1959: 397), Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük, Genişletilmiş 3. Basım, Tan Matbaası, İstanbul.

Çorbacıoğlu, Hafız Şükrü, Hafız Mehmet Şükrü ve Hafız Halid'in Harput türkülerine, hoyratlarına, gazellerine, mayalarına ve KTM şarkılarına hâkim olduklarından bahsetmektedir.

Kövenkli Hafız (Mustafa Süer), Korukoğlu Şevki Bey, Korenin Oğlu Mamo (Mehmet Akar), Dabah Muhittin, Demirci Sıtkı, Palu'lu Recep, Enver Demirbağ, Paşa Demirbağ geçmiş dönemin önemli kaynak kişilerinden bazılarıdır (KK-7).

5.7.3. Kürsübaşında Oyun

Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler neticesinde Kürsübaşı sohbetlerinde oynanan oyunların, kazanma-kaybetme sonucuna dayanan eğlencelik oyunlar ve müzik eşliğinde oynanan oyunlar olarak iki gruba ayrıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca müzik eşliğinde oynanan oyunlar da kendi içinde iki gruba ayrılmaktadır. Birincisi yöreye özgü halay türü halk oyunları, ikincisi ise içinde mizahi unsurlar içeren taklit temalı sözlü ve müzikli oyunlardır.

Kürsübaşında pek oyun olmaz ama olduğu da olur. Alan müsaitse, kişiler uygunsa ve kürsünün başındaki söz sahibi yönetici müsaade ederse Kürsübaşında oyun oynanır. Zaza Mehik, Atçı Tahsin, Cihangir Hakkı gibi usta oyuncular varsa illaki onlardan oyun istenir. Kapalı alan olduğu için iki-üç kişi bazen dört kişi kalkarlar, bir veya iki oyun oynar otururlar. Bu oyuncular dik halay, Harput halayı, ağır halay ya da ağırlama gibi adlarla anılan, kapalı mekâna uygun figürleri içeren oyunları oynarlar. Çalgıcılar da onlara müzikle eşlik ederler (KK-7).

Müzikle icra edilen diğer oyun türü ise daha çok taklit yeteneğine dayalı oyunlardır. Oyuncu sözlü müzik eşliğinde oyunun temasına uygun hareket, figür, jest ve mimiklerle sergilediği oyunu renklendirir. Kürsübaşı gibi sohbet ortamlarında bu tip oyunları sergileyen günümüzün en önemli temsilcilerinden biri de Cahit Can'dır.

Can, Kürsübaşı sohbetlerinde zaman zaman “pisik”, “kambur”, “leblebici”, “Halo beni çaydan geçir”, “gelin kız sinin geliyor” gibi oyunları oynadığından bahsetmektedir. Pisik oyununda oyuncu, kedinin miyavlamasını, yüzündeki mimikleri, seslere ve hareketlere karşı verdiği tepkileri jest ve mimiklerine yansıtır.

Bazen muziplik olsun diye ağzına aldığı suyu izleyenlerin üzerine püskürtür (Erişim29).

Fotoğraf 27. Kanal Fırat “Kürsübaşı” programında taklide dayalı oyunların önemli temsilcilerinden Cahit Can “pisik” oyununu sergilerken kedinin jest ve mimiklerini yüzüne yansıtıyor (Erişim 28).

Lelebici oyunu da sözlü müzikle yapılan temsili oyunlardan birisidir. Oyun, kendine ait müzik eşliğinde oynanır.

Bizim Elazığ’a has Ağın lelebisi vardır. Ağın lelebesinin eziyetli bir yapım aşaması vardır. El emeğiyle yapılır ve kumda pişirilir (KK-5). Lelebici oyunu, lelebiyi bayanların ya da erkeklerin nasıl hazırladığının görsel olarak sunulmasıdır. Oyuncu “halbür” dediğimiz malzemeye nohudu döker, onu eler, halbür eldeyken müziğin verdiği ritmik yapı içerisinde sanki lelebinin tozunu eliyormuş gibi hareketler yapar. Hatta aynı Erbane çalıyormuş gibi halbür ile lelebileri çevire çevire müziğe ritim tutar. Bu oyun 5-10 dakikalık bir mizansendir ve lelebide aslında kavrulmuş bir lelebidir. Oyunun sonunda lelebi izleyenlere dağıtılır ve yenir (KK-6).

Fotoğraf 28. Kürsübaşı sohbetlerinde müzik eşliğinde oynanan “Lelebici” oyunu. Oyuncu kalburun içindeki lelebilerle hem oyununu sergiler hem de müziğe ritim tutar. Oyunun sonunda lelebileri üyelere dağıtır (Erişim 30).

Kürsübaşında oynanan bir diğer oyun türü ise kazanma-kaybetme sonucuna dayanan oyunlardır.

O gün toplanan mecliste usta oyun kurucular varsa, cemaat içinde, oynanacak oyuna uygun katılımcılar varsa ve yönetici müsaade ederse odaya uygun oyunlar oynanır. Bu oyunlar beceri ve utma (ütme, kazanma) oyunlarıdır. En çok oynanan oyun ise “Yüzük Oyunu”dur (KK-7).

Kürsübaşında oynanan yüzük oyununun fincanla oynanan şeklini Sunguroğlu (1961: 211-215, C.3) eserinde “Yüzük (Fincan) Oyunu” başlığı altında ayrıntılarıyla anlatmıştır. Karşılıklı iki grup halinde oynanan takım oyunudur ve Sıra Gecelerindeki “Yüzük Fincan Oyunu” ile benzerlik göstermektedir. İki oyun arasındaki en önemli fark ise Kürsübaşında oynanan yüzük fincan oyununda müzik öğesinin bulunmasıdır.

Oyuncular, oyunun gidişatına göre Elazığ yöresine ait “Yastıkları Düzüm Düzüm (Yüzük Oyunu)” (EK-2) adlı türküden bölümler seslendirmektedir. Bu bölümler, rakibin dikkatini dağıtma, moralini bozma, takım arkadaşlarını motive etme ve sevinme amaçlı okunur.

Fotoğraf 29. Kürsübaşı Toplantısında Yüzük-Fincan Oyunu (Erişim 31)

Kürsübaşı sohbetleri ile ilgili görüşme gerçekleştirdiğimiz KK-7’ye göre, yüzük oyununda katılımcılardan birinin avuç içine bırakılan yüzüğün, seçilen ebe tarafından bulunması istenmektedir. Katılımcı sayısına göre ebe olan kişiye birkaç hak verilebilir. Ebe, genellikle bu konuda usta kişilerdendir ve katılımcıların gözlerine, mimiklerine, hal, hareket ve tavırlarına göre harekete geçer. Çünkü yüzük kendinde olan kişinin kalp atışı ve bakışı değişir. Şüphelendiği kişilerin şah damarından nabzına bakar ve sende der. Çoğunlukla da ilk seferde kimde olduğunu bulurlar. Bulamaz ise cezalandırılır. Bu ceza genellikle hediye mahiyetindedir. Örneğin, bir dahaki toplantıya kelle getirmesi istenir. Ebe, temsili dayak cezası da alabilir. Bir bez parçasının düğümlenip topuz haline getirilerek cezalı ebeye vurulması gibi. Bazen çok ağır cezalar da verilebilir. Örneğin, o gün ikram edilen yiyecekleri “Falanca kişinin mezarının başında yiyeceksin” denilerek ebenin cesaret sınırları zorlanır. Yüzük oyunun aslı budur. Sonradan bu oyunun çeşitlemeleri olmuştur.

Yatsılık, ev sahibinin çerez mahiyetinde yaptığı ikramdır. Adamın nesi varsa onu ikram eder. Hatta bazen o toplulukta ev sahibinin akrabaları da olacağından, kendinde yoksa akrabaları falan getirirler ve yatsılığı zenginleştirirler. Ev sahibinin durumuna göre yatsılık sinisinin içinde “orcik” denilen cevizli ya da bademli sucuk, “bastık” dediğimiz üzüm veya dut pestili, kavurga çeşitleri (kavun çekirdeği, karpuz çekirdeği, çedene kavurgası vb.), ceviz içi, badem, badem şekeri, Ağın leblebisi, fındık içi, kak denilen meyve kuruları (kayısı, elma, armut vb.), “eşbabiye” dedikleri ekşi kaysı kurusu, kuru incir, dut kurusu, dut unu gibi yiyecekler ikram edilir. Dut unu, şekerin kıymetli olduğu dönemlerde ağzı tatlandırması için küp halinde çayın yanında da ikram edilirdi (KK-7).

İkramdan sonra sohbet yine devam eder. Bu sırada hikâyeler anlatılır, Peygamber efendimizin savaşlarından, sünnetlerinden bahsedilir. Bu sohbetlerde, Hz. Ali’nin yiğitliklerinden, hikâyelerinden, cenklerinden de bahsedilir. Hem Peygamber Efendimizin damadı hem de İslam cemaatinin halifesi olması sebebiyle Hz. Ali’ye çok değer verilir. Sohbetlerde hoşça vakit geçirmenin yanında hem dini öğrenmek hem de insanları, gençleri hayata hazırlamada yardımcı olmak maksadı vardır. İlle din sohbeti olacak diye bir kaide de yoktur. Bunların dışında Ferhat’la Şirin, Kerem ile Aslı, Yusuf ile Züleyha, Âşık Garip hikâyeleri de anlatılabilir. Sohbet sona erdikten sonra yönetici “vakit itama ermiştir, artık sona gelmiştir” der. Ev sahibine, çalana, söyleyene, konuşana teşekkür eder, sonunda bir dua edilir. Duaya ev sahibi de dâhil edilir. Bir sonraki toplantının kimde yapılacağına karar verilir ve sonra yavaş yavaş dağılırlar (KK-7).

BÖLÜM VI

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde sonuçlar alt problemlerin sırasına göre açıklanmaktadır.

Konya’da Oturak: İletişim araçlarının yaygın olmadığı dönemlerde hoşça vakit geçirmek amacıyla belli kurallara göre düzenlenen, yemek yenilen, içki içilen, müzik yapılan ve kaşık oyunu-çiftetelli oynayan kadınların seyredildiği bir halk eğlence biçimidir. Genellikle hasat mevsiminden sonra başlar, mart sonuna kadar sürer. Gece geç saatlerde başlar sabaha kadar devam eder. En önemli kural, oturağın yapılacağı yeri sadece katılacakların bilmesidir.

Konya Oturaklarının nezih yönlerinin olmasının yanında yapısını bozan ve kötü algı yaratacak davranışların da olduğu tespit edilmiştir. Oturakların, ahlaki yapı ile birlikte asayiş de bozmasının yanında, kadının oturaklarda cinsel bir obje gibi görülmesi, TBMM’ de dahi tartışılmıştır.

İkramda öncelikle çednevir, sonra da sırasıyla tas yoğurtları, saç böreği, dürüm, salata ikram edilir. Et olarak kızartma şekline dönüşmemiş buharlı et parçaları ve ciğer kavurması yenir. Yemeğin ortalarında tahananın içine bol limon sıkılarak yapılan paşa mezesi sunulur.

Konya Oturaklarının oyun bölümünü, müzik eşliğinde yapılan figürler oluşturmaktadır. Bu bölümün ana karakteri ise oyuncu kadınlardır.

Konya Oturaklarında saz ekibi, on iki telli divan sazı, cura, tef ve kaşıktan oluşmaktadır. Ud, keman ve kanun gibi çalgıların yakın tarihimizde Konya Oturaklarına girdiği gözlenmiştir. Yörede bağlamaya “bozuk” denilerek itibar edilmediği belirtilmektedir. Konya türküleri repertuarının bir oturak türküleri repertuarı olduğu görülmektedir. Oturak repertuarını oluşturan türkülere baktığımızda, türkülerin genellikle hareketli oluşu en belirgin özelliğidir.

Konya Oturakları repertuarı, Sakman'a göre, "Çuhacıoğlu Peşrevi" (Konya Peşrevi) ile açılmaktadır. Genel olarak türkülerin (şafak havaları ve bağlantılar müstesna) belli bir çalınış sırası yoktur. Ancak Konya türkülerinin makamlı olması nedeniyle, aynı makamdaki türkülerin peş peşe çalınması zorunluluğunu doğurmuştur ve 104 türküden bahsedilmektedir.

Halıcı'ya göre de oturağa "Çuhacıoğlu Peşrevi" (Konya Peşrevi) ile başlandığı ancak türkülerin, çalınış sırası ve makamlarına göre üç bölümde toplandığı belirtilmektedir. Konya Oturaklarında çalınan toplam 56 türkünün farklı 16 makamda dağılım gösterdiği görülmektedir. Makam dağılımında en büyük payın %18'lik oranla Uşşak makamında (dizisinde), %14,5 oranla Nevada-Hicaz, Rast ve Hicaz makamlarında, diğer 12 makamın ise kalan dilimi tamamladığı tespit edilmiştir. Konya Oturağı, Bir Şarap İçtim Destiden türküleriyle son bulmaktadır.

Şanlıurfa'da Sıra Gecesi: Birbirine yakın yaş grubundaki gençlerin veya orta yaşlardaki arkadaş gruplarının, belirlenen gecelerde, her defasında başka bir arkadaşın evinde olmak üzere sıra ile belirli bir niteliğe ve düzene göre yaptıkları toplantılardır. Toplantıların sonbaharda başlayıp ilkbaharın sonuna hatta haziran ayı ortalarına kadar sürdüğü ile ilgili ortak görüşler vardır. Saat aralığı ise ilk toplantıda belirlenir.

Bu gecelerde katılımcılar; birliği, beraberliği, kardeşliği, dayanışmayı, fedakârlığı, büyüğe saygı küçüğe sevgiyi, misafir ağırlamayı ve usta-çırak geleneğiyle müziği öğrenmektedirler. Bu yönüyle Sıra Geceleri, mahalli eğitim kurumları olarak değerlendirilmektedir.

Sıra Gecelerinde asıl amaç sohbet etmek olsa da, ikram, oyun ve müzik bu gecelerin vazgeçilmez unsurlarıdır.

Sıra Gecelerinde, politikadan, edebiyata, dini konulardan günlük olaylara, bilimsel konulardan kültürel konulara kadar her konu konuşulabilir. Bu gecelerde sosyal dayanışma ve yardımlaşmaya örnek davranışlar da sergilenmektedir. Yörede çeşitli nedenlerle ortaya çıkan düşmanlıklar, kırınglıklar sıra üyeleri tarafından Sıra Gecelerinde giderilir, varsa küsler barıştırılır ve konu tatlıya bağlanır.

Sıra Gecelerinde, kazanma-kaybetme sonucuna dayanan yüzük-fincan ve tolaka gibi oyunlar oynanmaktadır. Bu oyunlarda kaybedenlerin verdiği ceza niteliğindeki paralar ile yardıma muhtaç kişilerin ihtiyaçları giderilir.

İkram bölümünün vazgeçilmezleri başta çiğköfte olmak üzere acı kahve (mırza), çay ve ayrandır. Alkol tercihi ise sıra gruplarına göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Yeryüzünün en eski yerleşim merkezlerinden biri olarak değerlendirilen Şanlıurfa, saz, söz, makam ve tür yönünden oldukça zengin bir müzikal kimliğe sahiptir. Yöreyle ait türkü, hoyrat, gazel ve benzeri türlerin makamsal özellikleri TM ve THM sazlarıyla icra edilmektedir. Gençler ise bu mekânlarda usta-çırak geleneğiyle öğrendikleri müzik kültürünü büyüklerin talepleri doğrultusunda yine bu mekânlarda sergilerler. Bu yönüyle Sıra Geceleri “halk konservatuvarı” olarak değerlendirilmektedir. Meşke genellikle Rast ve Divanla başlanıp sonra diğer makamlarla devam edilir. Kullanılan sazlar cura, çöğür, bağlama, divan sazı, ut, cümbüş, Şanlıurfa tamburu, kanun, keman, kaval, zurna, davul, tef, darbuka, kaşık, zilli maşa, çarparadır. Neşetkâr ve rebap ise önceleri kullanılırken, günümüzde kullanılmamaktadır.

Kazancı Bedih, Mehmet Özbek, Nuri Sesigüzel, İbrahim Tatlıses, Zekeriya Ünlü gibi medyatik isimlerin Sıra Gecesinde yetişip müzik terbiyesi aldıkları belirtilmektedir.

Balıkesir’de (Dursunbey) Barana: Barana, toplantının yapıldığı yere denmektedir. Kelimenin aslı “Barhane”dir ve zamanla “Barana”ya dönüştüğü belirtilmektedir. Sohbet grubu en az 12, en fazla 24-25 kişilik üyelerden meydana gelir.

Toplantılara başlamadan önce “Kanlı Pilav” adı altında gerçekleştirilen ilk toplantıda Barana’nın kuralları ve yöneticileri belirlenir. Toplantıların ne zaman ve nerede olacağı, hangi yemeğin hangi sırada ikram edileceği, toplantılarda yer alan müzisyenler, çalınan müzik ve söylenen türküler belli kurallara bağlanır.

Üyeler, toplantının yapılacağı yere müzik grubuyla birlikte giderler. Sabahdan Kavuştum Ben Bir Güzele türküsü eşliğinde toplantı evine gidilir. Odaya girdikten sonra başköşe sayılan ocağın bir yanına Baranabaşı, diğer yanına

yardımcısı oturur. Diğer üyeler yaş sırasına göre karşılıklı dizilirler. Hal hatır sorma ve kısa bir sohbetten sonra toplantının müzik bölümüne geçilir.

Meşke, Emine'min Çam Dibinde Sesi Var türküsüyle başlanır. Türkülerde belli bir sıralama yoktur. Genellikle yöreye ait türkülerin okunmasının yanında, Kütahya (özellikle Simav ilçesi) ve Bursa gibi diğer yörelerin türküler de seslendirilmektedir.

Genellikle karcıgar, gerdâniye, tâhir, muhayyer kürdi, hüseyini, uşşak, beyâtî ve hicaz makamlarında eserler okunmaktadır.

Araştırmada Barana'nın temel çalgısının darbuka, def, bendir, zilli maşa gibi vurmali çalgılar olduğu tespit edilmiştir. Ezgiyi seslendirmek için bağlama, cura, kemane, kaval gibi çalgılar kullanılmaktadır. Bunun yanında GTSM çalgılarının kullanılmasına karşı duran bir tutum olmadığı belirtilmektedir.

Barana toplantılarında müzik; karşılama, oyun, ikram gibi bölümlerde de aktif rol oynamaktadır. İkramın beğenilmemesi, Barana'ya misafir baskını, mahkeme esnasında üyenin ihraç edilmesi gibi durumlarda müziğin kullanımı en belirgin özelliklerindendir. Bu doğrultuda “Sabahtan Kavuştum Ben Bir Güzele”, “Emine'min Çam Dibinde Sesi Var” ve “Sohbet Övgüsü” (Sohbet Övme, Sohbet Devretme) türküler kullanılmaktadır.

Müzikli ve müziksiz olmak üzere iki tip oyun türü bulunmaktadır. Yüzük oyunu, arı oyunu, yattı kalktı oyunu gibi kazanma-kaybetme ve eğlenceye dayalı oyunların yanında müzik eşliğinde oynanan ağır zeybek, kıvrak zeybek ve çiftetelli tarzındaki oyunlar oynanmaktadır.

Barana'nın ikram bölümünde çorba, yufka tiridi, yahni, pilav, hoşaf, saraylı tatlısına yer verilir. Ana yemeklerin yanında turşu, yufka böreği, kavurma gibi yiyecekler de bulunabilir. Alkol alımı konusunda da çeşitli görüşler vardır. Yemeklerde herhangi bir eksiklik görülürse “sohbet övgüsü” yalnızca bir kıta söylenir.

Sıradaki toplantının kimin evinde yapılacağı, Sohbet Övgüsü türküsünde şahsın adı geçirilerek toplantıya son verilir.

Burdur’da Ziyafet: Kış günlerinde erkekler arasında yapılan Ziyafet toplantılarının törelere uygun olarak yürütülen disiplinli ve eğitici bir yapısı vardır. Toplantılara katılacak üyeler uyumlu kişilerden oluşturulur. Toplantılardan önce, erbaş, yardımcıları ve muhasebeciyi seçmek, toplantı kurallarını belirlemek ve sırasını oluşturmak amacıyla ilk toplantı yapılır.

Üye sayısı, ev sahibi dışındaki üyelerin eşit iki grup oluşturabilmesi için tek sayılardan oluşturulur.

Ziyafette disiplin ön plandadır ve her hareket denetim altındadır. Geç gelen veya yanlış bir harekette bulunan olursa erbaş tarafından para cezası uygulanır.

Ziyafet toplantıları selamlaşma ve kısa bir sohbetin ardından ikram bölümüyle başlar. Önce “pirinç çorbası” ardından “çekme” yenir. Mevsimine göre kuru fasulye, taze fasulye, etli nohut, karnıkara b r lce, ırmik helvası ve ardından bulgur pilavı ikram edilir. Baklava, kadayıf, ceviz ezmesi gibi tatlılar da tercihen ikram edilebilir.

Müzik, Ziyafet toplantılarının olmazsa olmazlarındandır. Grupta müzisyen yoksa sezonluk müzisyen grubu kiralanır.

Burdur’un müzikal kimliği ve bu kimliğe nitelik kazandıran yöre sazları, Ziyafet toplantılarındaki meş k hazzını daha da artırmaktadır. Türküler yavaştan hızlıya doğru sıralanır. Genellikle “Onikidir Efem Şu Burdurun Değirmeni” türküsüyle Ziyafete başlanır.

Türkülerden sonra “oyun üçtür” prensibi ile müzik eşliğinde oynanan mahalli oyunlara geçilir. İlk oyun olarak Serenler, Avşar ve Al Yazma, ikinci olarak da Karinom ve Sarı Zeybek gibi oyunlar oynanır. Son olarak Teke Zortlatması ile final yapılır.

Ziyafetlerde eğlencenin dozunu artıran, kazanma-kaybetme sonucuna dayalı oyunlar da vardır. “Karatavuşu kim yedi”, “Yattı kalktı” “Hennası” ve “Yüzük oyunu” en çok oynanan oyunlardır.

Kış boyunca devam eden Ziyafetlerin sonunda, cezalardan biriken paralarla, bahar aylarının güzel günlerinden birinde veya Hıdırellez günü, seneye tekrarı yapılmak üzere yemeli-içmeli mükemmel bir Ziyafet yapılır.

Kütahya’da Gezek: Zamanı, katılımcı sayısı, gelme-gitme saatleri belli olan, kural dışı davranışlarda ceza uygulanan sohbet ve eğlence amaçlı toplantılara “Gezek” denir. Gezekler genellikle sonbahar ve kış mevsimini kapsamaktadır.

Gezek geleneğinin, Kadın Gezeği, Erkek Gezeği, Esnaf Gezeği ve Dini Gezek gibi çeşitleri bulunmaktadır.

Gezeklerde geleneğin kuşaktan kuşağa aktarılması için, yaşlıların arasında gençlerin de olmasına özen gösterilir.

Toplantıların sağlıklı işleyebilmesi için başkan, sözcü, muhasip gibi görevliler vardır. Her Gezek üyesi, başkanın uygulayacağı kuralları kabullenerek gruba dâhil olur. Kuralları ihlal edenler başkanın vereceği yaptırıma katlanırlar. Gezeğe katılacak kişinin yüz kızartıcı veya ahlaki konularda suçlu olmaması gerekir.

Gezeklerde oturma düzeni büyükten küçüğe doğrudur. Başköşe büyüklerin olurken, yaş grubu kapıya doğru küçülür. Kısa bir sohbet ve selamlaşmadan sonra Gezek ikramla başlar.

Gezeklerde ikram sabit değildir. Ev sahibi gücü niteliğinde ikram yapar. İkramda yöreye ait çorbalar, pilavlar, et yemekleri, sebze yemekleri, hamur işleri, tatlılar, hoşaf lar ikram edilir. İçeceklerden vazgeçilmez olan çaydır. Bunun yanında kahve, ayran ve meyve suyu da tercih edilmektedir. Alkolün kullanılması, ilk toplantıdaki grup kararına göre belirlenir.

Gezeklerde sohbet kendiliğinden gelişir. Başta mahalle ve yakın çevre olayları olmak üzere, memleket meseleleri, sosyal hayat, yardıma muhtaç kişiler de konuşulur. Kasada biriken paralarla o kişilere yardım edilir. İnsanları rencide edecek ve dedikodu olacak konulara müsaade edilmez. Kuran’da geçen bazı hikâyeler, Hz.

Ali'nin cenkleri, menkıbeler, Dede Korkut hikâyeleri de sohbet bölümünün konularıdır.

Gezekler genellikle müzikli yapılır ve üyeler müziğin türüne göre Gezek gruplarına katılırlar. Sanat müziği Gezeğinde genellikle ud, kanun, ney, keman, kudüm, bendir, halk müziği Gezeğinde bağlama cura, kaval, def, darbuka, kaşık, Tasavvuf Gezeğinde ise rebap, ud, tambur, keman, kanun, ney, bendir gibi sazlar kullanılır. Gezekler sayesinde gençler, örf, adet ve gelenekleri öğrenmenin yanında, usta- çırak ilişkisiyle müziği de öğrenmektedirler. Bu yönüyle Gezekler “Mahalli Eğitim Kurumu” olarak değerlendirilmektedir. Bunun en belirgin örneği ise Kütahya türkülerinin kaynak kişisi Hisarlı Ahmet'tir.

Gezeklerde iki tip oyun oynanmaktadır. Birincisi, müzik eşliğinde oynanan zeybek ve belli bir figüre dayanmayan kırık hava oyunlarıdır. Diğer oyun türü ise dilsiz oyunu, deve oyunu, kim vurdu oyunu ve yattı-kalktı gibi kazanma-kaybetme sonucuna dayalı oda içi oyunlardır.

Son toplantıda gelecek yıl Gezeğin olup olmayacağı karara bağlanır. Cezalardan toplanan paralarla ihtiyaç sahiplerine yardım yapılır.

Gümüşhane’de Herfene: Uygulandığı yöreye göre Herfene, Herfane, Erfene, Arfene, Ferfene, Erfane, Ferfane gibi adlarla anılır.

Herfene, genelde kasım ayında başlar Hıdırelleze kadar devam eder. Haftada en az bir kere köy odalarında toplanarak yapılır. Herfeneyi organize eden kişiye delikanlıbaşı denir.

Herfeneye katılmak için askerlik yapmış olma şartı vardır. Oturma sırasında yaşlıdan gence doğru hiyerarşik bir düzen vardır.

Herfenede ikram bölümü iki şekilde uygulanır. İlki herkesin evinden bir siniyi donatıp getirmesiyle olur. Yemeklerden, gendime çorbası, kavurma, lahana sarması, soğan dolması, börek çeşitleri, tatlılardan sarı burma ya da tel helva, içecek olarak ise çay ve kuşburnu suyu ikram edilir. Ekmek olarak kete veya golot tercih edilir.

İkincisi ise katılımcı sayısı fazla olan Herfenelerde uygulanır. Sayıya göre bir veya birkaç kuzu kesilebilir. Kesilen hayvanların parası ortaklaşa ödenir.

Herfenede sohbet en yaşlı üyeden başlar. Hitabeti güçlü olanlar, Hazreti Âli Cenk nameleri, Kara Davut, Yaralı Mahmut ile Elif hikâyesi, Bey Böyrek hikâyesi, Köroğlu hikâyeleri gibi hikâyeleri anlatırlar.

Herfenede yüzük oyunu gibi kazanma-kaybetme sonuçlu oyunun yanında, peşkir kaçı ve sinor oyunu gibi fiziksel dayanıklılığı esas alan oyunlar da oynanmaktadır.

Müzik, toplantının olmazsa olmazlarından. Yörede bu toplantılara bazen âşıklar misafir edilir. Müzisyenin olmaması müzik yapmaya engel değildir. Çalgı yoksa türkü söyleyerek horon oynanır. Türkülerde yöre kısıtlaması olmamasına karşın genellikle yöre türküleri tercih edilir. Bağlama, kemençe, davul, zurna gibi yöreye ve oyunlarına uygun sazlar kullanılır.

Günümüzde Herfene, geleneksel uygulamasından biraz uzak olsa da kültürün devamlılığı açısından modernize edilerek sürdürülmektedir. “Gümüşhane Kültür Sanat Gençlik ve Spor Kulübü Derneği” çatısı altında Talat Ülker, Necati Yılmaz, Şahin Kazancı, Osman Nebioğlu ve Turan Tuğlu Herfeneyi gelecek kuşaklara tanıtmak amacıyla geleneği yaşatmaya çalışmaktadırlar. Bu toplantılara geleneksel Herfenedeki gibi yalnızca erkekler değil bayanlar da katılabilmektedir. Bu toplantılar sohbet, müzik ve ikram ağırlıklıdır.

Elazığ’da Kürsübaşı: Kürsü, eski dönemlerde Harput/Elazığ evlerinde, dört köşeli tahtadan yapılmış ve ortasında mangal bulunan kare şeklinde bir ısınma aracıdır.

Kürsübaşı, uzun kış gecelerinde kürsü etrafında toplanarak sohbet, müzik, oyun ve ikramlardan oluşan toplantılardır. Kürsübaşı’nın, eğlendirme, hoşça vakit geçirme gibi özelliklerinin yanında eğitici, öğretici vasıfları da vardır.

Kürsübaşı’nda başköşe yaşlı bilge kişilerindir. Yaşlıdan gençlere doğru oturma düzeni vardır. Söze yaşlılar başlar ve öncelik toplum meselelerine aittir. Varsa küsler

barıştırılır, yardıma muhtaçlar konuşulup hal çaresine bakılır. Bu yönüyle Kürsübaşı, sosyal dayanışma ve yardımlaşma kurumu olarak değerlendirilebilir.

Kürsübaşına din adamları davet edilmişse dini sohbetler yapılır. Bunların dışında Ferhat'la Şirin, Kerem ile Aslı, Yusuf ile Züleyha gibi hikâyeler de anlatılır. Kur'an-ı Kerimden bir bölüm okunduktan sonra, başta ev sahibi olmak üzere, dualar edilir ve sohbet uygulaması sona erer. Sırayı müzik alır.

Harput/Elazığ müziği tür ve makam yönünden oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Bu sebeple KTM ile THM arasında köprü olarak değerlendirilir. Kullanılan sazlar KTM sazlarıdır. Kanun, ud, keman, kemene, tambur, ahenk, cümbüş gibi telli sazların yanında klarnet, kaval, çığırta ya da çırıtma denilen nefesli sazlar kullanılmaktadır. Ritim olarak bendir, def, darbuka, mezher (mazhar) gibi sazlar kullanılır.

Kürsübaşında, kurala dayalı müzik yapılmaktadır. Makamsal zenginliği ve çeşitli formdaki eserlerin belli sıra ile okunmasından dolayı “fasıl müziği” yapıldığı da söylenebilir. Fasil, Hüseyini makamındaki “Paşa Göçtü” peşreviyle açılır. Ardından aynı makamda kırık havalar okunur. Yöreyle ait Hüseyini makamındaki Kürdi Hoyrat, Kesik Hoyrat gibi hoyratlardan sonra aynı makamdaki gazellere geçilir. Bu yapı, makam değiştirilerek meşkin sonuna kadar devam eder.

Kürsübaşında, Harput'a özgü olduğu iddia edilen; Divan, Elezber, İbrahimiye, Tecnis, Tatvan, Varsak, Muhalif, Müstezat, Kürdi ve Nevruz makamında eserler de okunur. Rast, Hüzam, Hicaz, Nihavent, Mahur, Saba, Uşşak, Beyati, Hüseyini, Acemaşiran, Karcıgar, Muhayyer, Segâh gibi Türk sanat müziği makamları da kullanılmaktadır.

Müzik okulları, fakülte ve konservatuarların olmadığı dönemde eğitim açığını Kürsübaşı meşikleri kapatmıştır. Kürsübaşı bu yönüyle “Halk Konservatuarı” olarak değerlendirilebilir. Gençler, usta-çırak geleneği içinde öğrendikleri müzik kültürünü, ustalarının onayı doğrultusunda bu meclislerde icra ederler. Usta-çırak geleneğinin kökenine inildiğinde hafızların ön planda oluşu dikkat çekicidir.

Kürsübaşında alan, şartlar ve ortama göre iki tip oyun türünün oynandığı tespit edilmiştir. Bunlar; yüzük oyunu gibi kazanma- kaybetme sonucuna dayalı oyunlar ve müzik eşliğinde oynanan oyunlardır.

Kürsübaşı sohbetlerinde ev sahibinden yemek ikramı gibi bir mecburiyet veya beklenti yoktur, gücü nispetinde ikramlar yapar. Kellecoş, Harput köftesi, Harput içli köftesi, sırın, kaburga dolma gibi yöreye özgü yemek ikramlar yapılır. İçecek olarak çay, kahve, ayran, koruk şerbeti, nar şerbeti gibi içecekler ikram edilir. Alkollü içecekler ise kesinlikle meclise sokulmaz.

İkram bölümünün vazgeçilmezi ise yörede “yatsılık” adıyla bilinen ikramdır. İçinde “orcik” denilen cevizli ya da bademli sucuk, “bastık” dediğimiz üzüm veya dut pestili, kavurga çeşitleri (kavun çekirdeği, karpuz çekirdeği, çedene kavurgası vb.), ceviz içi, badem, badem şekeri, Ağın leblebisi, fındık içi, kak denilen meyve kuruları, “eşbabiye” dedikleri ekşi kaysı kurusu, kuru incir, dut kurusu gibi yiyecekler ikram edilir.

İkramdan sonra sohbet bir süre daha devam eder. Güncel konulardan, dini hikâyelerden ve savaşlardan, âşık hikâyelerinden bahsedilir. Yönetici, “Vakit itama ermiştir, artık sona gelmiştir” der. Ev sahibine, çalana, söyleyene, konuşana teşekkür eder, sonunda bir dua edilir. Duaya ev sahibi de dâhil edilir. Bir sonraki toplantının kimde yapılacağına karar verilir ve sonra yavaş yavaş grup dağılır.

Yedi bölgeyi temsil ettiği düşünülen geleneksel sohbet toplantılarına ait genel sonuçlar şöyledir:

- ✓ Toplantıların hemen hepsi sonbaharda başlayıp kış mevsimi boyunca ve akşam saatlerinde yapılmaktadır.
- ✓ Toplantılarda asıl amaç sohbet etmek olsa da, ikram, oyun ve müzik vazgeçilmez unsurlardır.
- ✓ Toplantılara katılacak kişilerin, yüz kızartıcı veya ahlaki konularda suçlu olmaması öncelikli şartlardır.

- ✓ Toplantıların nerede, ne zaman yapılacağı vb. kurallarını belirlemek amacıyla yapılan ilk toplantı uygulaması (Balıkesir, Burdur, Kütahya, Urfa) bulunmaktadır.
- ✓ Toplantılarda, bireysel ve toplumsal kuralların yanı sıra kültürel değerlerin korunması ve devamlılığın sağlanması amacıyla gençlerin katılımına da özen gösterilmektedir.
- ✓ Toplantıların hepsinde yaşlıdan gençlere doğru hiyerarşik bir oturma düzeni vardır. Söze yaşlılar başlar ve öncelikle toplumsal konular olmak üzere edebi ve dini konulara da yer verilir.
- ✓ Toplantılarda oyunlar, kazanma-kaybetme sonucuna dayanan ve müzikli oyunlar olmak üzere iki çeşittir. Konya Oturaklarında kazanma-kaybetme sonucuna dayanan oyun bulunmamaktadır.
- ✓ Toplantılarda ikramlar, öncelikle yöresel yemekler olmak üzere çay, kahve ve ayran başlıca içeceklerdir.
- ✓ Toplantılarda müzik, olmazsa olmazlardandır. Kütahya ve Gümüşhane dışındaki örneklerin hepsinde sabit bir giriş eseri vardır. Ayrıca Konya ve Balıkesir’de toplantının sabit bitiş eserleri de bulunmaktadır.
- ✓ Sohbet toplantılarında KTM ve THM sazlarının iç içe olduğu iki bölge (Konya, Urfa) olmakla birlikte diğer örneklerde yörelerin müzikal özelliklerine ve toplantıların türüne göre değişkenlik göstermektedir.
- ✓ Toplantılar; gençlerin, örf, adet ve geleneklerini öğrenmenin yanında, özellikle müzik okullarının olmadığı dönemlerde usta-çırak ilişkisiyle müziği de öğrenmelerine katkı sağlamıştır. Bu yönüyle “Sohbet Toplantıları”, “Mahalli Eğitim Kurumu” veya “Halk Konservatuvarı” olarak değerlendirilebilir.
- ✓ Toplantılar, sosyal dayanışma, yardımlaşma ve eğitim kurumları misyonuyla, yardıma muhtaç ve ihtiyaç sahiplerini de gözetmektedir.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulabilir:

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) 17 Ekim 2003 tarihinde Paris’te düzenlenen 32. Genel Konferansında, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesini kabul etmiştir. Türkiye 19 Ocak 2006 tarihli ve 5448 sayılı Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Uygun Bulunduğuna Dair Kanunla bu sürece dâhil olmuş ve 27 Mart 2006 tarihinde resmen taraf olmuştur (Erişim 33).

Sözleşmenin “Genel hükümler” bölümü 1. Maddesinde “Sözleşmenin Amaçları” belirtilmektedir. 1. Maddenin (a) bendinde ise amaçlardan birinin “somut olmayan kültürel mirası **korumak**” olduğu yazmaktadır.

“Koruma” terimi, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına gelir; buna kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve **özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma** olduğu kadar, bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması dâhildir” denilmektedir (Erişim 34).

Bu sözleşme kapsamında belirtilen, kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme maddelerinin gerçekleştirilebilmesi amacıyla aşağıdaki öneriler getirilebilir:

- ✓ Örgün eğitim kurumları başta olmak üzere her kademedeki eğitim-öğretim kurumlarına konuyla ilgili dersler konulmalıdır.
- ✓ Üniversitelerin ilgili bölümlerinde ders/seçmeli ders olarak okutulması, uygun isimlerle öğrenci topluluklarının kurulması desteklenmelidir.
- ✓ Gerekli araştırmaların akademik düzeyde yapılabilmesinin sağlanması amacıyla üniversitelerde enstitüler kurulmalıdır (projelerle maddi-manevi destek sağlanmalı).

- ✓ Kültürün ya ayabilirliğinin sağlanması amacıyla geleneği yaşayan/bilen kaynak kişilerle yapılan görüşmeler yardımıyla yazılı ve görsel kaynaklar oluşturularak, hem araştırmacılara hem de gelecek nesillere aktarımı sağlanmadır,
- ✓ Bu konularla ilgili yapılan teorik ve pratik her türlü uygulamanın, kayıt altına alınması amacıyla ilgili kurumlarda arşiv oluşturulması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akbıyık, Abuzer (2006), **Şanlıurfa Sıra Gecesi**, Elif Matbaası, Şanlıurfa.

Anadol, Cemal (1991), **Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Artun, Erman (1996), **Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği ve Âşık Feymani**, Hakan Ofset, Adana.

Burke, P. (2006). **Kültür Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Çağatay, Neşet (1990), **Ahilik Nedir**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Çağatay, Neşet (1997), **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Çalık, İsmail- Kaya, Fazıl- Akduğ, Uğur- Sezerel, Hakan- Aras, Gözde- Köstepen, Ali (2013), **Gümüşhane İli Turizm Potansiyeli**, Editör: İhsan Günaydın, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Genişletilmiş İkinci Baskı, Mart 2013, İstanbul.

Çine, Hamit (1997), **Burdur Folkloru**, T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Ankara.

Çine, Hamit (2003), **Burdur'dan Damlalar**, Folklor-Halk Bilimi, Burdur.

Devellioğlu, Ferit (1982), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Yayınevi, Ankara.

Ekici, Metin – Fedakâr, Pınar Dönmez - Tutu, Sıtkı Bahadır – Gültekin, Mustafa – Ertural, Neslihan – Yılmaz, Betül Havva (2013), **Somut Olmayan Kültürel Miras: Barana, Dursunbey-Balıkesir**, Ege Tan Matbaası, İzmir.

Ekici, Savaş (2009), **Elazığ Harput Müziği**, Akçağ Yayınları, I. Baskı, Ankara.

Ekinci, Yusuf (1990), **Ahilik ve Meslek Eğitimi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Geertz, Clifford (1973), **The Interpretation of Cultures**, New York, s.89. Çev.: Mete Tuncay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s.53. İstanbul.

Gökalp, Ziya (1975), **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul: Sebil Matbaacılık.

Günay, Umay (1999), **Osmanlı İmparatorluğu ve Türk Halk Kültürü**, Osmanlı Kültür ve Sanat C.9. Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.

Güvenç, Bozkurt (1994), **İnsan ve Kültür (6. baskı)**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Halıcı, Mehdi (1985), **Konya Sazı ve Türküleri**, Özden Matbaacılık, İstanbul.

Kaplan, Mehmet (2010), **Kültür ve Dil (26. baskı)**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kayacan, İsa (2009), **Burdur Destanı ‘Bensiz Olmaz’**, Burdur TSO Yayını, Dilek Ofset Matbaa, Burdur.

Öztürk, Ali Osman, Tan, Nail, Turhan, Salih (2007), **Konya Halk Müziği**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Sakman, M. Tahir (2001), **Dünden Bugüne Konya Oturakları**, İstanbul, Milenyum Yayınları.

Salün, Mustafa (2001), **Kütahya Gezek Geleneği İle Törelerimiz Oyunlarımız**, Ekspres Matbaası, Kütahya.

Sivrikaya, Sebahattin (2002), **Notalarıyla Elazığ Yöresi Halk Oyunları Müzikleri**, Elazığ Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları 3. İstanbul.

Sunguroğlu, İshak, (1961), **Harput Yollarında**, C.3, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, İstanbul.

Sunguroğlu, İshak, (1968), **Harput Yollarında**, C.4, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, İstanbul.

Şimşek, Muhittin (2002), **TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik**, Hayat Yayıncılık, İstanbul.

Tural, Sadık, (1994), **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

TÜRK DİL KURUMU (2011), Türkçe Sözlük, 11. Baskı, Ankara.

Yıldırım, Ali, Şimşek, Hasan (2005), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Genişletilmiş 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yılmaz, Aktan Müge (2011), **Geleneksel Bir Sohbet Toplantısı Şanlıurfa Sıra Geceleri**, Grafik-Ofset Matbaacılık, Ankara.

TEZLER

Akar, Bedrettin (2013), Afyonkarahisar İli Sandıklı İlçesi Yâren Geleneği, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kütahya.

Akman, Mehmet (2006), Balıkesir Yöresinde Ahilikten Kalma Tören ve Uygulamalar, **Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Balıkesir.

Bıykoğlu, M. Agâh (1997), Afyon Gezekleri, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Afyon.

Can, Mete (2009), Şanlıurfa Sıra Gecesi Geleneği, **Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Musikisi Anasanat Dalı Türk Musikisi Programı, Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi**, İstanbul.

Dede, Mehmet Emin (2012), Anadolu Erkek Toplantılarının Halk Bilimsel İncelenmesi, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara.

Durmaz, Uğur (2012), Balıkesir Köy Seyirlik Oyunları Üzerine Bir İnceleme, **Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Balıkesir.

Ederer, Eric Bernard (2007), “The Cümbüş as Instrument of “the Other” in Modern Turkey” **UNIVERSITY OF CALIFORNIA, Santa Barbara**. (Erişim)
<http://www.cglib.org/cumbus-as-instrument-of-the-other-in-modern-turkey/>,
15.04.2018, s. 19:00.

Şemin, Mustafa (2009), Kütahya Gezekleri, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Kütahya.

Yücesu, Osman, (1997), Elazığ-Harput Türküleri, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı bölümü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**.

MAKALELER

Akbıyık, Abuzer (1992), Şanlıurfa Folklorunda Sıra Gecesi Geleneği, s.49-51, **Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi**, Genel Yayın Yönetmeni: Mehmet Önder, Kültür Yayınları, Yıl 4, Sayı 14, Ankara.

Akbıyık, Abuzer, Kürkçüoğlu, S.Sabri (2002), Şanlıurfa Halk Müziğine Genel Bir Bakış, s.312-327, Hazırlayanlar: A.Cihat KÜRKÇÜOĞLU vd., **Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir, Şanlıurfa Kültür, Eğitim, Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları**, Ankara.

Altıngöz, İ. Halil (2011), Şanlıurfa Müziği Hakkında’, **Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi**, Editör: S. Sabri Kürkçüoğlu, Yıl 4, Sayı 10, Mayıs, s.25-32

Aslan, Ensar (2014),Ahi Örgütlerinden Şanlıurfa Sıra Gecesine Uzanan Bir Kültür Geleneği, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, s.5-15

Ayva, Aziz (2017), Türk Kültürü Ve Halk Edebiyatında Ahilik, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (37)**, s.163-174.

Bayrı, M. Halit (1938), Dursunbey’de Kış Sohbetleri, **Halk Bilgisi Haberleri**, Yıl 7, Sayı 78, Nisan, s.121-125.

Bengisu, Osman, Sıra Gecelerinde Muazzam Samimiyet, Sevgi Var, **Pharmagap Dergisi**, Sayı 7, s.4-9.

Çakır, Vedat (2005), Konya’nın Geleneksel Eğlence Kültürü, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Konya, Sayı:17. s.356-363.

Çayır, Kadir (2011), Çankırı Yaran Meclisinde Bağlamanın Rolü, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2**, Sayı: 2, s. 79-92, Çankırı.

Dağlı, Hikmet Turhan (1935), Sohbetler ve Gezekler, **Halk Bilgisi Haberleri**, Yıl 4, Sayı 45, 15 Şubat, s.212-216.

Ekim, Gökhan (2012), Coro Bozo Ve Anadolu’daki “Sohbet” Toplantılarında Görülebilen Benzerlikler” Akademik Bakış Dergisi Sayı: 30, Mayıs – Haziran 2012 **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi**, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN, s. 1-16.

Erkan, Yusuf (2012), Yok olan Burdur Ziyafet Türküsü, **Atlas Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi**, Sayı 237, Aralık, s.128-132.

Eroğlu, Erol - Köktan, Yavuz (2015) Ahilik Kültürü ve Geleneksel Sohbet Toplantıları, **TİDSAD Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of Turk & Islam World Social Studies** Yıl: 2, Sayı: 5, Aralık, s. 339-348.

Gülseren, Cemil (1991), Şanlıurfa’nın Sıra Geceleri Ve Yatılı Kır Günleri”, **İçel Kültürü Dergisi**, Sayı 17, Eylül, s. 18-20.

Karabulut, Murat (1986) “Dursunbey’de Barana Sohbetleri”, **Türk Folkloru**, 8.Yıl, Sayı. 85, s. 12.

Koraltürk, Murat (1996), Türkiye'nin Toplumsal Tarihinde Kadının Metalaşması, Oturak Âlemleri ve I. TBMM'de Tartışma, **Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi**, cilt: 25, sayı: 147, İletişim Yayınları.

Kürkçüoğlu, S. Sabri (2014), “Şanlıurfa’da Geleneksel Toplanma ve Buluşma Adetleri”, **Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi**, Yıl 7, Sayı 20, Eylül, s.35-42.

Ozanoğlu, Tanju (2010), “Kütahya Yöresi Halk Müziği ve Halk Çalgıları Üzerine Bir İnceleme” **Kütahya Halk Kültürü Araştırmaları, Kütahya Valiliği Yayınları**, s. 144-179, Kütahya.

Tan, Nail (1987), Türk Folkloru Araştırmaları, Konya Oturak Âleminin Folklorik ve Turistik Değerlendirilmesi, **Kültür Ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları**: 83, s.81-94, Ankara.

Türnüklü, Abbas (2000), Eğitim Bilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, Sayı 24, s.543-559.

Ünlü, Zehra (2017), Ahilik Kültürü ve Bir Araya Gelme ve Çalma Söyleme Geleneği: Çankırı ve Şanlıurfa'nın Karşılaştırmalı Örneği, **TİDSAD Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of Turk & Islam World Social Studies** Yıl: 4, s. 504-514.

Yakıcı, Ali (2010), Somut Olmayan Kültürel Mirasın Somut Mekânı: Konya Barana Odaları, **Milli Folklor Dergisi**, Sayı 22, s. 94-100.

Yanık, Medaim (2004), Etkileşim Gruplarına Benzerliği Açısından Sıra Gecesi, **Yeni Symposium Dergisi**, 42 (1), s.37-41.

Yıldız, Gökay, Kazan, Şevkiye. (2009). Teke Yöresinin Merkezi Burdur Halk Kültürü İle Müziğinden Esintiler. **Turkish Studies, International Periodical Forthe Languages, Literatureand History of Turkish or Turkic**, Volume 4/8, s. 1691 – 1733.

Yılmaz, Fatih, Şekerci, Hanifi (2016), Ana Dil Sorunsalı: Sınıf Öğretmenlerinin Deneyimlerine Göre İlkokul Öğrencilerinin Yaşadıkları Sorunlar, **Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi**, C. 4, s. 47-63.

BİLDİRİLER

Anadolu Sohbet Gelenekleri ve Yaren-Bildiriler, Çankırı: **Çankırı Karatekin Üniversitesi Yayınları**, 2016.

Atlı, Sagıp (2016), Geleneksel Sohbet Toplantılarının Türkiye’deki Yayılma Sahası ve Güncel Durumu, Anadolu Sohbet Gelenekleri ve Yaren-Bildiriler, **Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi Yayınları**, s. 59-81.

Eroğlu, Türker (1989), Elazığ Halk Müziği ve Oyunları Derlemelerinde Ortaya Çıkan Meseleler ve Notasyon (Notation) Sistemleri, **Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu**, Fırat Üniversitesi-1987, s: 105-123, Elazığ.

Genç, Reşat (1982), “Eski Türk Ziyafetleri ve Diş Kirası Adeti”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C. IV. (Gelenek, Görenek ve İnançlar), Gazi Ü. Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, s. 175-181.

İvgin, Hayrettin (1996), Ahilerde Ahlaki Değerler ve Bunların Ticarete Uygulanması, **I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kaya, Azat (1997), Balıkesir Dursunbey Yöresi Barana Sohbetlerinin İşlevsel Açıdan İncelenmesi, **1. Halkbilimi Bilgi Şöleni Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Balıkesir.

Kazan, Şevkiye (2007). Burdur Mutfak Kültüründe Mahalli Yemeklerin Önemi, Değişmeler, Değerlendirmeler ve Bu Yemeklere Ad Verme-Anlamlandırma, **I.Burdur Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, C.1, Burdur.

Merdin, Öztürk Alev (2016), Ahilikten Kaynaklanan Kırşehir Sohbet Toplantıları Anadolu Sohbet Gelenekleri ve Yaren-Bildiriler, Çankırı: **Çankırı Karatekin Üniversitesi Yayınları**, s. 227-243.

Özdek, Attila (2016), Konya Oturağı ve Müzik Dinamikleri, Anadolu Sohbet Gelenekleri ve Yaren-Bildiriler, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Yayınları**, Çankırı.

Soydaş, M. Emin (2016), Çankırı Yaren Sohbetindeki Müzik Unsurlarının Değişimine Genel Bir Bakış, Anadolu Sohbet Gelenekleri ve Yaren-Bildiriler, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Yayınları**, Çankırı.

GAZETE

Es, Selçuk, Konya Türküleri ve Oturak Âlemleri, **Yeni Konya Gazetesi** (19.11.1979, 13.12.1979).

Odabaşı, A. Sefa (1997), Konya'da Söylenen Hovarda Türküleri, **Yeni Meram Gazetesi**, 23 Ağustos.

Sakman, M. Tahir (1987), Gramafon Avrıt, **Yeni Meran Gazetesi**, 3 Şubat.

Sakman, M. Tahir (1992), Gerçek Yönleriyle Konya Oturak Âlemleri, **Yeni Meram Gazetesi**, 27-29 Mayıs.

ELEKTRONİK KAYNAKÇA

1. <http://www.kultur.gov.tr/TR,96254/kultur.html>, 15 Mart 2018, s. 19:00.
2. http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_halk_degisim.pdf, 15 Mart 2018, s. 19:00.
3. <http://www.konyaturistik.com/?p=2956>, 17 Mart 2018, s.14:00.
4. <https://www.youtube.com/watch?v=4ZgG5tHze4o>, 21 Mart 2018, s.16:00.
5. <http://siragecesiorganizasyon.com/tr/>, 21 Mart 2018, s. 17:00.
6. <http://www.musicurfa.com.tr/music-culture.asp?ID=7>, 23 Mart 2018, s. 16:00.
7. <https://www.youtube.com/watch?v=OVmhjDnpM-w>, 24 Mart 2018, s. 11:00

8. <http://www.cglib.org/cumbus-as-instrument-of-the-other-in-modern-turkey/>, 24 Mart 2018, s. 13:00.
9. <http://www.musicurfa.com.tr/sanliurfa.asp?ID=12>, 24 Mart 2018, s. 16:00.
10. <http://www.politikam.com/haber/Baranacilar-sezon-finalinde-bulustu-h8137.html>, 01 Nisan 2018, s. 11:00.
11. <http://www.politikam.com/haber/Baranacilar-sezon-finalinde-bulustu-h8137.html>, 01 Nisan 2018, s. 12:00.
12. <https://www.youtube.com/watch?v=S6z70SX3dVg>, 05 Nisan 2018, s. 15:00.
13. <https://www.youtube.com/watch?v=S6z70SX3dVg>, 05 Nisan 2018, s. 16:00.
14. <https://www.youtube.com/watch?v=S6z70SX3dVg>, 05 Nisan 2018, s. 18:00.
15. <https://www.youtube.com/watch?v=5eajS5nlFro>, 18 Mayıs 2018, s. 19:00.
16. <https://www.turkudostlari.net/kimdir.asp?kim=45>, 19 Mayıs 2018, s. 19:00.
17. <https://www.youtube.com/watch?v=i2bACmpGetE&t=566s>, 24 Mayıs 2018, s. 12:00.
18. <https://www.youtube.com/watch?v=i2bACmpGetE&t=566s>, 24 Mayıs 2018, s. 16:00.
19. <http://www.gumushane.gen.tr/v2/gumushane/Herfenenin-konuklari-gazeteciler-oldu-h763.html>, 25 Mayıs 2018, s. 13:00.
20. <http://www.gumuskoza.com.tr/Herfene-ankaraya-tasindi.html>, 25 Mayıs 2018, s. 14:00.
21. <https://www.youtube.com/watch?v=r4DC1OUgl2A>, 01 Haziran 2018, s. 11:00.
22. <http://www.houshamadyan.org/tur/haritalar/mamuret-uel-aziz-vilayeti/harput-ovasi/yerel-ozellikler/mutfak.html>, 04 Haziran 2018, s. 17:00.
23. <https://yarenevi.wordpress.com/>, 04 Haziran 2018, s. 18:00.
24. <http://www.elazigturizm.gov.tr/yazdir?FE4678B4D5E085989E7D89D5B7D67FA2>, 04 Haziran 2018, s. 19:00.
25. <https://www.youtube.com/watch?v=ZqZnOkC3zJc>, 06 Haziran 2018, s. 13:00.
26. <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,12707/uflemeli-calgilar.html>, 06 Haziran 2018, s. 14:00.
27. <https://www.youtube.com/watch?v=l7cCgCDh7Fc>, 14 Haziran 2018, s. 12:00.
28. <https://www.youtube.com/watch?v=l7cCgCDh7Fc>, 14 Haziran 2018, s. 14:00.
29. <https://yarenevi.wordpress.com/>, 14 Haziran 2018, s. 16:00.

30. <https://www.mailce.com/turkiyenin-10-kulturel-mirasi.html>, 14 Haziran 2018, s. 20:00.
31. <http://elaziggezi.com/Places/view/544>, 20 Haziran 2018, s. 22:00.
32. <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,50837/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi-hak-.html>, 22 Haziran 2018, s. 14:00.
33. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,50543/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html>, 22 Haziran 2018, s. 15:00.

HARİTA KAYNAKÇASI

Anadolu Sohbet Gelenekleri ve Yaren-Bildiriler (2016), Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi Yayınları, 1. Basım (e-kitap),
(Erişim),<http://krtknadm.karatekin.edu.tr/files/yarankultur/album/E-Kitap/Sempozyum-Kitap.pdf>, 20.02.2018, s. 16:00.

Akbıyık, Abuzer (2006), Şanlıurfa Sıra Gecesi, Elif Matbaası, Şanlıurfa.
<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,202333/geleneksel-sohbet-toplantilari.html>,
24.07.2017, s. 18:00.

Mete, Filiz- Candeğer, Ümmügülsüm- Koca, Tuğba (2017), Somut Olmayan Kültürel Miras: Ferfene (Ankara Örneği), **Millî Folklor**, Yıl 29, Sayı 114, s. 100-111.

Ünlü, Zehra (2017), Ahilik Kültürü ve Bir Araya Gelme ve Çalma Söyleme Geleneği: Çankırı ve Şanlıurfa'nın Karşılaştırmalı Örneği, **TİDSAD Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi** /The Journal of Turk & Islam World Social Studies Yıl: 4, Sayı: 10, Mart 2017, s. 504-514.

EKLER

EK 1: GÖRÜŞME FORMU

EK 2: GÖRÜŞME YAPILAN KAYNAK KİŞİLER

EK 3: NOTALAR

EK 4: HARİTA

EK-1

GÖRÜŞME FORMU

1. Geleneğin kelime olarak ne anlama geliyor ve tarihi süreci hakkında bilgi,
2. Bu geleneğin sosyal hayata etkisi veya katkısı olduğunu düşünüyor musunuz? (kültürel, ekonomik, siyasal vb.)
3. İlin geneline ait bir gelenek midir yoksa belli merkezlerde mi yapılır?
4. Uyulması gereken kurallar var mı? Varsa nelerdir?
5. Kurallar (varsa) ne zaman ve neye göre belirlenir?
6. İşleyişte yapılması zorunlu olan ritüeller var mı? Varsa nelerdir? (Sohbet, müzik, yemek, oyun vb.)
7. İşleyişte belirli bir sıralama var mı?
8. İşleyiş için yapılan harcamalar nasıl karşılanır? (bireysel mi, ortak mı?)
9. Geleneğin bir kültürün veya teşkilatın uzantısı olup olmadığı
10. Özellikle yılın hangi zaman diliminde yapıldığı ve sebepleri (Mevsim, gün, saat, başlangıç ve bitiş)
11. Toplantı nerelerde yapılır (Mekân sabit mi, sıra ile her üyenin evinde mi)?
12. Mekânda aranan belirli bir özellik var mı?
13. Mekânın, varsa maliyetini (kirasını) kimler karşılar? (geçmişte nasıldı, şimdi nasıl?)
14. Toplantı kaç kişiyle yapılır? Belirli bir sayı var mı?
15. Katılımcıların seçimi nasıl ve neye göre yapılır?
16. Yaş sınırı var mı?
17. Üyelerde aranan belirli bir özellik var mı? (Yaş, cinsiyet, meslek, insani vasıflar vb.)
18. Ast-Üst ilişkisi var mı? (varsa neye göre belirlenir?) varsa görevleri nelerdir? (başkan, başkan yrd., muhasip vb.)
19. Misafir katılımına müsaade edilir mi? Şartları var mı?
20. Sohbet konuları var mıdır varsa nelerdir? (edebi, dini, siyasi, güncel vb.)
21. Sohbet konuları önceden mi belirlenir, kendiliğinden mi gelişir?
22. Sohbeti yönlendiren biri var mı?

23. Sohbetin, sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya etkisi veya katkısı var mı?
24. Sohbet sırasında uyulması gereken kurallar var mı? (oturma düzeni, söz sırası, öncelikli konular vb.)
25. Geleneğin bir öğretisi var mı?
26. İkram neye göre ve ne zaman belirlenir?
27. İkram sabit midir, değişkenlik gösterebilir mi?
28. Yöreyle ait özel yemek ikramı var mıdır?
29. Hangi içecekler içilir? Alkollü içeceklere yer verilir mi?
30. İkramda uyulması gereken bir sıralama var mı?
31. Oyun var mı?
32. Yöreyle has oynanan geleneksel bir oyun var mı?
33. Oynanan oyunların detaylı açıklaması...
34. Bu geleneğinin tanıtımı ve korunması adına herhangi bir girişimde bulundunuz mu? (UNESCO, Kültür Bakanlığı, TV programları, Web sitesi, Kitap vb.)

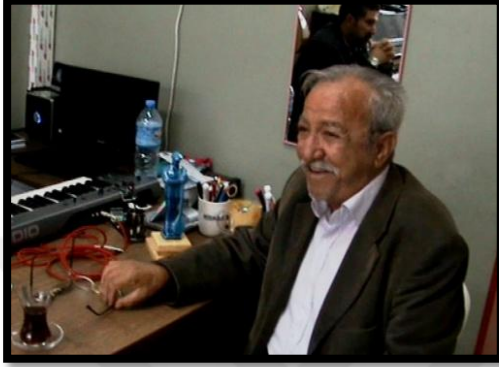
MÜZİK

1. Müzik yapılır mı? Yapılırsa müzik ihtiyacı nasıl giderilir?
2. Ne tür müzikler yapılır?
3. Belli bir repertuar var mı?
4. Repertuar özellikle neye göre belirlenir?
5. Müzisyenler grup üyeleri midir, yoksa rastgele müzik grupları var mı?
6. Toplantılarda yetişen tanınmış müzisyenler var mı? Varsa kimlerdir?
7. Hangi enstrümanlar çalınır?
8. Müzikte (icra esnasında) belli bir kural var mı? (makam, usül, tür, dinleme adabı, müziğe katılım vb.)

EK 2

GÖRÜŞME YAPILAN KAYNAK KİŞİLER

KK-1

Adı Soyadı: Şaban Şükrü SARI

Doğum Tarihi/Yılı: 1943-2017

Doğum Yeri: Kütahya

Mesleği: Emekli-Şair

Eğitimi: Lise (Erkek Sanat Enstitüsü)

Derlemenin Yapıldığı Yer: Kütahya

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 2015

Bilgiyi Nasıl Edindiği: Büyüklerinden, geleneğin içinde yetişmesi, kendi deneyim ve tecrübeleri.

Kaynak Kişi Şaban Şükrü SARI ile yapılan görüşme fotoğrafı (Tarih: 01.11.2015)

KK-2

Adı Soyadı: Kerim VURAL

Doğum Tarihi/Yılı: 1954

Doğum Yeri: Kütahya

Mesleği: Öğretmen

Eğitimi: Üniversite

Derlemenin Yapıldığı Yer: Kütahya

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 2015

Bilgiyi Nasıl Edindiği: Büyüklerinden, geleneğin içinde yetişmesi, kendi deneyim ve tecrübeleri.

Kaynak Kişi Kerim Vural ile yapılan görüşme fotoğrafı (Tarih: 01.11.2015)

(Tarih: 01.11.2015)

KK-3

Adı Soyadı: Talat ÜLKER

Doğum Tarihi/Yılı: 1963

Doğum Yeri: Gümüşhane/Keçikaya köyü

Mesleği: Öğretim görevlisi/Gümüşhane Üniversitesi

Eğitimi: Üniversite

Derlemenin Yapıldığı Yer: Ankara

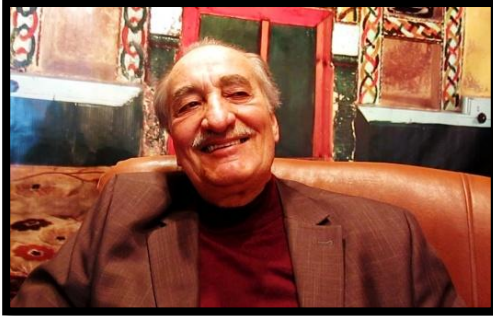
Derlemenin Yapıldığı Tarih: 2015

Bilgiyi Nasıl Edindiği: Büyüklerinden, geleneğin içinde yetişmesi, kendi deneyim ve tecrübeleri, araştırmacı kimliği.

Kaynak Kişi Talat ÜLKER ile yapılan görüşme fotoğrafı (Tarih: 28.02.2015)

KK-4

Adı Soyadı: Turan TUĞLU

Doğum Tarihi/Yılı: 1935

Doğum Yeri: Gümüşhane/Kelkit

Mesleği: Gazeteci-Yazar

Eğitimi: Ortaöğretim

Derlemenin Yapıldığı Yer: Ankara

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 2015

Bilgiyi Nasıl Edindiği: Büyüklerinden, geleneğın içinde yetişmesi, kendi deneyim ve tecrübeleri.

Kaynak Kişiler: Turan Tuğlu, Talat Ülker ve şair Osman Nebioğlu ile görüşme sonrası (Tarih: 28.02.2015)

KK-5

Adı Soyadı: Hasan ÖZTÜRK

Doğum Tarihi/Yılı: 1962

Doğum Yeri: Elazığ

Mesleği: Ankara Devlet THM Korusu
Müdürü-Ses Sanatçısı

Eğitimi: Üniversite

Derlemenin Yapıldığı Yer: Ankara

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 2017

Bilgiyi Nasıl Edindiği: Büyüklerinden,
geleneğin içinde yetişmesi, kendi
deneyim ve tecrübeleri.

Kaynak Kişi Hasan Öztürk ile yapılan görüşme fotoğrafı (Tarih: 25.01.2017)

KK-6

Adı Soyadı: Hasan DEMİRKIRAN

Doğum Tarihi/Yılı: 1980

Doğum Yeri: Elazığ

Mesleği: Ankara Devlet THM Korosu-Sanatçı

Eğitimi: Üniversite

Derlemenin Yapıldığı Yer: Ankara

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 2017

Bilgiyi Nasıl Edindiği: Büyüklerinden, geleneğin içinde yetişmesi, kendi deneyim ve tecrübeleri.

Kaynak Kişiler Hasan Öztürk ve Hasan Demirkıran ile görüşme sonrası
(Tarih: 25.01.2017)

KK-7

Adı Soyadı: Türker EROĞLU

Doğum Tarihi/Yılı: 1959

Doğum Yeri: Elazığ

Mesleği: Öğretim Görevlisi/Gazi Üniversitesi

Eğitimi: Üniversite

Derlemenin Yapıldığı Yer: Ankara

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 2017

Bilgiyi Nasıl Edindiği: Büyüklerinden, geleneğin içinde yetişmesi, kendi deneyim ve tecrübeleri, araştırmacı kimliği.

Kaynak Kişi Törker Eroğlu ile yapılan görüşme fotoğrafı (Tarih: 09.02.2017)

Törker Eroğlu, yüzük oyununda ebe olan kişinin üyelerin davranışına göre ve gerekirse nabzına bakarak yüzüğü bulduğunu belirtiyor (Tarih: 09.02.2017).

Kaynak Kişi Türker Eroğlu ile yapılan görüşme sonrası (Tarih: 09.02.2017)

EK-2

NOTALAR

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 2
İNCELEME TARİHİ: 28 _ 1 _ 1977

YÖRESİ
KONYA

KİMDEN ALINDIĞI
KONYA EKİBİ

SÜRE :

DERLEYEN
AHMET YAMACI

DERLEME TARİHİ

KONYA PEŞREVİ

NOTAYA ALAN
AHMET YAMACI

(KONYA PEŞREVİ)
(Sahife - 2)

(BARANA HAVALARINDAN)

SABAHTAN KAVUŞTUM BEN BİR GÜZELE

(SOHBET EVİNE YÜZ METRE KALA OKUNUR)

♩ = 208

Saz-----

The musical score is written on a single staff in 9/8 time. It begins with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature of 9/8. The tempo is marked as ♩ = 208. The score consists of eight lines of music. The first line starts with a repeat sign and a key signature change to one sharp. The second line continues the melody. The third line has the lyrics 'SA BAH TAN KA VUS' and 'ÜÇ GÜ ZEL O TUR' below it. The fourth line has the lyrics 'TUM BEN BİR GÜ ZE LE' and 'MUŞ YO LUN ÜS TÜ NE' below it. The fifth line has the lyrics 'GÜ ZEL SE NİN UY SE LÂ KU LA RIN ÜÇ DÜS DU' and 'SE LÂ MA LIR SE LÂ M VE RİR DÖS TU' below it. The sixth line has the lyrics 'MU NA ÜÇ DÖS DU MU NA' below it. The seventh line has the lyrics 'SE NİN GÖY NÜN YA DEL LE RE DÜŞ DÜ' and 'VA RIN SÖY LEN EV LEN ME SİN ÜS DÜ' below it. The eighth line has the lyrics 'MÜ ME DÜS DÜ MÜ ME' below it. The score ends with a key signature change to one sharp and a common time signature of 9/8.

SA BAH TAN KA VUS
ÜÇ GÜ ZEL O TUR

TUM BEN BİR GÜ ZE LE
MUŞ YO LUN ÜS TÜ NE

GÜ ZEL SE NİN UY SE LÂ KU LA RIN ÜÇ DÜS DU
SE LÂ MA LIR SE LÂ M VE RİR DÖS TU

MU NA ÜÇ DÖS DU MU NA

SE NİN GÖY NÜN YA DEL LE RE DÜŞ DÜ
VA RIN SÖY LEN EV LEN ME SİN ÜS DÜ

MÜ ME DÜS DÜ MÜ ME

Saz-----

3.

SABAHTAN KAVUŞTUM BEN BİR GÜZELE
(Sahife - 2)

GÜ LÜN BİR TA NE Sİ SEN KE RE MEY
LE BEN YAN DIM
KÜ ÇÜ CÜ GÜM
NER DEN GE LİR SİN SİN
EN SON SEN BE Nİ MO
LUR SUN BEN YAN DIM
EN SON SEN BE
NİM O LUR SUN SUN

SABAHTAN KAVUŞTUM BEN BİR GÜZELE
(Sahife-3)

—1—

SABAHTAN KAVUŞTUM BEN BİR GÜZELE,
GÜZEL SENİN UYKULARIN UÇDUMU, UÇDUMU,
SENİN GÖYNÜN YADELLERE DÜŞDÜMÜ, DÜŞDÜMÜ.
GÜLÜN BİR TANESİ SEN KEREMEYLE BEN YANDIM.

—2—

ÜÇ GÜZEL OTURMUŞ YOLUN ÜSTÜNE,
SELÂM ALIR SELÂM VERİR DOSTUNA, DOSTUNA,
VARIN SÖYLEN EVLENMESİN ÜSDÜME, ÜSDÜME.
GÜLÜN BİR TANESİ SEN KEREMEYLE BEN YANDIM.

—3—

KÜÇÜCÜĞÜM NERDEN GELİRSİN,
EN SON SEN BENİM OLURSUN,
KAŞI MAH GÖZÜ SİYAHIM, BEN YANDIM,
GÜLÜN BİR TANESİ SEN KEREMEYLE BEN YANDIM.

(BARANA HAVALARINDAN)

AŞAĞIDAN ÇIKTI BAYRAĞIN UCU

(KARŞILAMA)

♩ = 200

A SA ĞI DAN
BİR TE PE DEN

ÇIK TI BAY RA
BİR TE PE YE ĞİN U
CU MAZ BA KIL

BE LİN DE SAL LA ĞI NİR CEV
E LİN SEV Dİ ĞI NE Nİ ŞA

RE Nİ NU CU
NA MAN TA KIL MAZ

SEN BE NİM SİN BEN SE Nİ NİM EN GÜ
GON CA GÜL LER OL SA BA ŞA TA KIL

CÜ A MA NAM MAN FA Dİ MEM YAZ MA Yİ
MAZ " " " " " " " " " " " "

O YA LA DİN Mİ KA LEM Ğİ Bİ PAR MAK
" " " " " " " " " " " "

AŞAĞIDAN ÇIKTI BAYRAĞIN UCU
(Sahife - 2)

LA RIN KI NA LA DIN MI

A MA NAM MAN FA Dİ MEM DA ĞI LAR DAĞ LI

YOR BE Nİ SEV Dİ ĞİM EL

LE RE SA LI YOR BE Nİ

— 1 —

AŞAĞIDAN ÇIKTI BAYRAĞIN UCU
BELİNDE SALLANIR ÇEVRENİN UCU
SEN BENİMSİN BEN SENİNİM ENGÜCÜ

Bağlantı: { AMMAN AMMAN FADİMEM YAZMAYI OYALADINMI
KALEM GİBİ PARMAKLARIN KINALADINMI
AMMAN AMMAN FADİMEM DAĞLAR DAĞLIYOR BENİ
SEVDİĞİM ELLERE SALIYOR BENİ.

— 2 —

BİR TEPE DEN BİR TEPEYE BAKILMAZ
ELİN SEVDİĞİNE NİŞAN AMAN TAKILMAZ
GONCA GÜLLER OLSA BAŞA TAKILMAZ

Bağlantı.....

EMİNE'MİN ÇAM DİBİNDE SESİ VAR

♩=148

Notaya Alan
Bahar BİNGÖL

The musical score is written in 9/8 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of seven staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp, and a 9/8 time signature. The melody is marked with a 'Saz' (saz) instrument. The second staff continues the melody. The third staff continues the melody. The fourth staff continues the melody. The fifth staff continues the melody. The sixth staff continues the melody. The seventh staff continues the melody. The lyrics are written below the staves: 'E mi ne mi na', 'man çam di bin de se si var an', and 'man na man man na man'.

Saz

3

5

7

9

11

13

E mi ne mi na

man çam di bin de se si var an

1 2 Saz Saz

man na man man na man

Emine'min Çam Dibinde Sesi Var -2

The musical score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of nine staves of music. The lyrics are written below the notes. The score includes first and second endings, marked with '1' and '2' respectively. The lyrics are: Va rın va rın ba kın boh ça sın da ne si var ne si var Uç yaz ma lı a man top püs kül lü se si var am man na man man na man A ma na man E mi nem Me kan me kan ku ra lım kalk gi de lim lü dağ la ra ra bağ la ra A ma na man E mi nem kalk gi de lim lü mor süm bül lü dağ la ra bağ la ra

Va rın va rın ba kın boh ça sın da

ne si var ne si var

Uç yaz ma lı a man top püs kül lü

se si var am man na man

man na man A ma na man E mi nem Me kan me kan ku ra lım

kalk gi de lim lü dağ la ra ra bağ la ra

A ma na man E mi nem kalk gi de lim lü mor süm bül lü dağ la ra bağ la ra

Emine'min Çam Dibinde Sesi Var -3

The musical score is written on eight staves. The first staff features a complex melodic line with many sixteenth notes. The second staff begins with a second ending bracket and includes the lyrics 'E mi ne ki za'. The third staff continues the melody with lyrics 'man av lu lar da hop la yor an'. The fourth staff has two first and second endings, with lyrics 'man na man' and 'man na man' respectively. The fifth staff contains the lyrics 'Şe ker şe ker Meh met ar ka sın dan'. The sixth staff also has two first and second endings, with lyrics 'ba kı yor' and 'ba kı yor'. The seventh staff includes the lyrics 'Ka til kö pe ka man şu Bu la dı'. The eighth staff concludes with the lyrics 'bo zu yor an man na man'.

E mi ne ki za

man av lu lar da hop la yor an

man na man man na man

Şe ker şe ker Meh met ar ka sın dan

ba kı yor ba kı yor

Ka til kö pe ka man şu Bu la dı

bo zu yor an man na man

Emine'min Çam Dibinde Sesi Var -4

The musical score is written on four staves in a single system. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 2/4. The first staff begins with a '2' above the first measure, indicating a second ending. The lyrics are written below the notes, with some words split across lines. The melody is a simple, folk-like tune with a mix of eighth and quarter notes. The lyrics are in Turkish and appear to be a song about a place called 'Emine'min' and a 'Çam' (pine tree).

man na man A ma na man E mi nem
Me kan me kan ku ra lım

kalk gi de lım dağ la ra
mor süm bül lu bağ la ra

A ma na man E mi nem kalk gi de lım
Me kan me kan ku ra lım mor süm bül lu

dağ la ra
bağ la ra

(BARANA HAVALARINDAN)

AŞŞAĞI MAHALLE HOCASI

(SOHBET DEVRETME HAVASI)

HAL ZÜ Şİ LE MÜN BAŞ HO TUR TAN CA SU BA Sİ SU ŞA

AS KI U SA ZIL ZUN MA U ÇAR

O. YÜ KEK KU ZÜ LİK DUR NE SE

EB VUR KER CET MUŞ TAŞ HE EK TAN CE Sİ TA Sİ Sİ ŞA

GE LE HA SAN GEÇ MİŞ HA SAN GEÇ MİŞ CEK BE OL PA YİN SUN

ZA HAS AB R GE KOM LAH CE ŞU PA Sİ SU ŞA SEV Dİ ĞİM Bİ

AŞŞA MAHALLE HOCASI

(Barana Havası)

"Sohbet Devretme Havası"

-2-

RO SAY DI ĞİM RO

O MI CAN SOH BET SE NİN

DİR SE NİN DİR GER ÇEK SE NİN

DİR (SAZ -----!) Bİ RO Bİ RO Bİ RO

GEÇ MİŞ GEÇ MİŞ OL SUN AB DUL LAH PA ŞA KA DEM KA DEM OL SUN

RI ZA PA ŞA Bİ RO Bİ RO Bİ RO

(SAZ -----!)

-1-
AŞŞA MAHALLENİN HOCASI
OKUDUR EBCED HECESİ
GELECEK PAZAR GECESİ

BAĞLANTI
SEVDİĞİM BİR O, SAYDIĞIM BİR O, BİR O, O MİCAN
SOHBET SENİNDİR SENİNDİR, GERÇEK SENİNDİR
BİR O, BİR O, BİR O
GEÇMİŞ OLSUN ABDULLAH PAŞA
KADEM OLSUN RIZA PAŞA
BİR O BİR O BİR O

-2-
KIZIL ÜZÜMÜN TURŞUSU
YÜZÜNE VURMUŞ EKŞİSİ
HASAN BEYİN HAS KOMŞUSU

BAĞLANTI

-3-
UZUN ÇARŞI BAŞTAN BAŞA
KEKLİK SEKER TAŞTAN TAŞA
GEÇMİŞ OLSUN ABDULLAH PAŞA

BAĞLANTI

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 1509
İNCELEME TARİHİ : 22-2-1978

YÖRESİ
BURDUR

KİMDEN ALINDIĞI
TEPELİ HASAN
(Büyük Çoban)

SÜRESİ : 116"

DERLEYEN
M. SARISÖZEN

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
M. SARISÖZEN

ON İKİDİR ŞU BURDURUN DERMENİ

O Nİ Kİ DİR İ MA Nİ
Bİ RİN CE ÇIK İ MA Nİ

MA MAN ŞU BUR DU RU N DE R ME Nİ
MA MAN YO LUM Gİ DE R DE R ME NE

DER MEN Cİ
O TUR MUŞ

YE LA A RA MAN NA ÇA SİL GÖ Rİ NÜ LE

VER ME Lİ Nİ
Çİ ME Nİ

YA KEN Dİ Sİ İ MA Nİ MA MAN
HEM SE VE RİM İ MA Nİ MA MAN

YA KEL LE Sİ
HEM KOK LA Rİ M GE L ME Lİ
Kİ ME NE

AY KA RAN Lİ KA MAN
AL KA RAN Fİ LA MAN

ON İKİDİR BURDURUN DERMENİ
(Sahife - 2)

GÖ RÜN MU YO Zİ MİZ
MOR Şİ ŞE DE S LA NIR

ÜÇ KAR DE Şİ ZA MAN KUR BAN
BİR GÜ NO LU RA MAN DE LI

Gİ T Sİ N Bİ Rİ Mİ Z
GÖ NÜ L U S LA Nİ R

O LA LIM O LA LIM O LA LIM E FE M ZE Y BE KO LA

LIM GÜ ZEL DE KIZ LAR PO Lİ SO L MUŞ TE S Lİ

MO LA LIM uysal

— 1 —
ONİKİDİR İMANIM AMAN ŞU BURDURUN DERMENİ
DERMENCİYE AMAN NASIL GÖNÜL VERMELİ
YA KENDİSİ İMANIM AMAN YA NELLESİ GELMELİ
A KARANLIK AMAN GÖRÜNÜYOR İZİMİZ
ÜÇ KARDESİZ AMAN KURBAN GİTSİN BİRİMİZ
Bağ - OLALIM OLALIM OLALIM EFEM ZEYBEK OLALIM
GÜZELDE KIZLAR POLİS OLMUŞ TESLİM OLALIM

— 2 —
BİR İNCECİK İMANIM AMAN YOLUM GİDER DERMENE
OTURMUŞLAR AMAN ÇAYIR İLE ÇİMENE
HEM SEVERİM İMANIM AMAN HEM KOKLARIM KİMENE
A! KARANFİL AMAN MOR ŞİŞEDE İSLANIR
BİR GÜN OLURAMAN DELİ GÖNÜL USLANIR
Bağlantı.

Yöre: Burdur

Kaynak: Hüseyin Aral

AĞAM HENNASI
(Eğlenceli ziyafet türküsü)

Derleyen: HAmıt Çine

♩ = 208

Ağam Hen na si Hen na si sa na kim vur
du ya vur du ya şu vur du ya şu vur du
il lem şu vur du şu vur du

Ağam Hennasi Hennasi
Sana kim vurdu kim vurdu
Ya şu vurdu ya şu vurdu
İllem şu vurdu şu vurdu

HARPUT PEŞREVİ (Paşagöçtü Havası)

TRT THM Rep. No: 574
Kaynak: Elazığ Musîki Cemiyeti

Derleyen : Şemsettin Taşbilek
Notalayan : Şemsettin Taşbilek

§

(SON)

§

Ş. Taşbilek
17.09.2001 / ELAZIĞ

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR NO : 4303
İNCELEME TARİHİ : 10. 10. 2002

DERLEYEN
ŞEMSETTİN TAŞBİLEK

YÖRESİ
ELAZIĞ

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI
MUSTAFA DÖNER

YASTIKLARI DÜZÜM DÜZÜM
(YÜZÜK OYUNU)

NOTAYA ALAN
ALTAN DEMİREL

SÜRE :

SAZ.....

YAS TIK LA RI

DÜ ZÜM DÜ ZÜM HEY ZA LIM NEN Nİ NEN Nİ

YE DİK LE RI KU RU Ü ZÜM VAH VAH ZA VAL

LI SEN SİN BE NİM İ Kİ GÖ ZÜM

HEY ZA LIM NEN Nİ NEN Nİ SA NA NEN Nİ

- 2 -

YASTIKLARI DÜZÜM DÜZÜM
(YÜZÜK OYUNU)

BA NA NEN Nİ EŞ LE RE NEN Nİ

Bİ LİR OY NAR BİL MEZ OY NAR AK ŞAM DAN BE

Rİ BE Rİ YAT SI DAN BE Rİ

S. SABUNCU

- 1 -

YASTIKLARI DÜZÜM DÜZÜM (vay zalım nenni nenni)
YEDİKLERİ KURU ÖZÜM (vah vah zavallı)
SENSİN BENİM İKİ GÖZÜM (hey zalım nenni nenni)

- Bağlantı -

SANA NENNİ BANA NENNİ EŞLERE NENNİ
BİLİR OYNAR BİLMEZ OYNAR
AKŞAMDAN BERİ YATSIDAN BERİ

- 2 -

ÖRDEK SUYA DALMAZ M'OLA (vay zalım nenni nenni)
KANATLARI ÇALMAZ M'OLA (vah vah zavallı)
TEPSİ GİTTİ GELMEZ M'OLA (hey zalım nenni nenni)

- Bağlantı -

- 3 -

ELLİ OLDU ELLİ OLDU (vay zalım nenni nenni)
YÜZÜKÇÜLER BELLİ OLDU (vah vah zavallı)
KARŞI TARAF GAMLI OLDU (hey zalım nenni nenni)

- Bağlantı -

Yöresi : Elazığ
Kimden Alındığı
M.Şerif ÇAÇA
Kasım ORUÇ

Derleyen ve Notaya alan
Sebahattin SİVRİKAYA

PİSİK (PİSİK-KEDİ) OYUNU

♩=104

1. 2.

Bi zim - pi sik - ey le ne cck -
pa ra - sı yok - di le ne cck -
bu la - maz sa - zift le ne cek - pi - - si gim vay - pi si gim pi - si gim

SON

PİSİK OYUNU TÜRKÜSÜ

(of-of) Bizim pisik evlenecek
Parası yok dilenecek
Bulamazsa ziftlenecek pisigim
Vay pisigim pisigim
Haniya benim pisigim

(of-of) Pisigimin mermer taşı
Yattığı yer ocak başı
Kaçırdığı kenger aşı pisigim
(vah) Vay pisigim pisigim
Haniya benim pisigim

(of-of) Elma attım küreğe
Pisik kaçtı merege
Vah pisigim pisigim
Vah pisigim pisigim
Hani ya benim pisigim

Varyant Nakarat : Vah pisigim pisigim
Hani ya benim sevdiğim
Vur davulcu tokmağı
Çal zurnacı zurnayı

